

DOM
I
SVET

Dom in svet, letnik 51, številka 10

Vsebina

Leposlovje in znanstvo:

- Bršljanski / Kras in samota (Requiem, Vernih duš dan, Jesen med kamni, Kras žari, Božični večer). 561.
Vida Taufer / Smrt na vasi, 563.
France Bevk / Domačija, 564.
Madách Imre / Tragedija človeka (posl. V. Novak in T. Debeljak). 575.
Vilko Novak / Madácheva Tragedija človeka. 579.
Karl VI. Truhlař / Naše obale (Bog, Kristus, Cerkev, Marija). 585.
Stanko Janežič / Zemlje sadovi (Krompir, Koruza, Bratva). 587.
Leopold Stanek / Pesmi (Moj oče, Postaja, Martinova balada). 597.
Jože Krivec / Dom med goricami. 599.

Razglednik:

- Književnost:** Joža Lovrenčič: Sholar iz Trente (T. Čokan). 696. / E. Kolman: V svetlobah in sencah (J. Dular). 607. / F. Škerl: Ljubljana v prvem desetletju ustavne dobe 1860-1868 (J. Žontar). 609. / F. Šturm: Francosko-slovenski slovar (T. Čokan). 610. / Leopold Poljanec: Pedagoška biologija (V. N.). 611. / Pax et bonum (T. Čokan). 612.
Umetnost: Razstava likovnih umetnic v Ljubljani (S. Mikuž). 612.
Gledališče: Naša Drama (Vran). 614.
Zapiski: Slovenica med Madžari (Vilko Novak). 620.
Umetniške priloge: Sl. 30. Anica Zupanec-Sodnik: Starinarnica. / Sl. 31. Henrika Šantel: Tihožitje. / Sl. 32. Mira Pregelj: Križev pot. / Sl. 33. Dana Pajnič: Otroci z gnezdrom.
Na platnicah / V novo leto.
Vinjete v tej številki je narisal akademski slikar **Olaf Globočnik**.

Dom in svet izhaja 15. vsakega meseca, desetkrat v letu, z izjemo mesecev julija in avgusta. — Naročnina znaša letno 80 dinarjev, za dijake 60 dinarjev. Dovoljeno je plačevanje v obrokih. — Izdaja ga konzorcij Doma in sveta, ki ga predstavljajo: dr. Joža Lovrenčič, Mirko Javornik, Stane Mikuž, Severin Šali, dr. Tine Debeljak in dr. Alojzij Odar. — Odgovorni izdajatelj: dr. Alojzij Odar. — Odgovorni urednik dr. Tine Debeljak, Jugoslovanska tiskarna. — Upravništvo: v Ljubljani, Pred škofijo 5. — Tisk in klišeji Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani. — Za tiskarno odgovarja: Kramarič Jože.

Naročniki Doma in sveta dobijo 25% popusta pri vseh knjigah (razen šolskih) založbe Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani.

Originalne platnice za Dom in svet se lahko naroče pri Knjigoveznici Jugoslovanske tiskarne za 25 dinarjev, z vezavo 35 dinarjev.

na mrtvih dan brli nocoj v Tomaju
in bori . . . bori . . . trepetajo v gaju . . .

Kje v mesečini slavčki so, slavulje?
Nekdo spet siplje v noč srcá dragulje.

Jesen med kamni

Kostanji rdečerumeni, tihe lipe
smaragd zgubile so, prelepe krone.
Slonim ob pilu blažene Madone,
poslušam srca Njenega utripe.

Gospa prekrasna, dobra Mati božja,
med kamni temi v siva se okrožja

jesenska dvigam — in kot izven časa
oba samá sva s Sinom sredi Krasa.

Kras žari

Pozimi Kras žari srebrno sivo
in sonce z zlatim sijem ljubi drago,
kjer mah zelen je, potok zmrzel z žago,
kjer vrana črna gre čez pusto njivo.

A v jutru v rdečih kepah zmrzla slana
iskri se in oranžnega fazana

v borovju vidiš plavo plahutati.
V pepelu išče zubljev stara mati.

Božični večer

Od slane kraško polje je srebrno,
obrobljajo vasice temni bori,
ledena burja skozi veje ori,
ob kalu vidiš plaho, rdečo srno.

Po gmajni plahutajo črni vrani
in zbirajo se tetrevi, fazani,
da Krista počaste . . . Obraz človeka
pa je temán kot lice tega veka.

Vida Taufer | Smrt na vasi

Prišla je črna smrt v našo vas.
Uboga žena je pred njo zaspala.
Leži na odru v praznjem oblačilu,
krog nje je vonj po cvetju in kadilu.
V življenju se je reva le jokala,
o mračni bedi tožil je njen glas.

Kropijo jo . . . in gruče žen in mož
stoje molcé ob oknih njene sobe,
prinašajo ji zadnjikrat pozdrave,
si brišejo oči, strme v daljave . . .
Večerni soj zelenkaste svetlobe
se plazi čez široke vence rož.

Lončene sklede gledajo s polic.
Iz njih ne bodo rôke zajemále.
Nič več ne bodo ustne se sklonile,
leseni rožni venec poljubile.
Noge ne bodo več zvečer klečale.
Za vedno je ugasnil v prsih klic.

Pozabljen kmalu bo na njo spomin.
Na vrtu mrtvih večni sen bo spala.
Šumel bo gozd . . . orali bodo njive,
zavel bo veter čez oblake sive,
jesen bo z velim listjem trepetala,
a njej ne bo prinesla bolečin.

France Bevk | Domačija

24.

Tisto poletje sta Zemljak in Lenart spala pod kozolcem. V Katrini bajti je bilo za vse pretesno in prevroče. Pozno sta legala, nista se utegnila niti obrniti, že so zapeli petelini, sinilo je jutro. Vrtela sta se in mučila od jutra do večera. Katra jima je kuhala, pomagala jima je tudi pri živini in na polju. Lajšarica in Zalika sta prihajali v dnino. Lenart dekleta ni izpustil iz oči. Z ženitvijo je čakal. Ne prej, da bo nova hiša pod streho.

V čemernih, deževnih dneh, ko ni bilo za drugo delo, sta sin in oče očistila pogorišče. V bližini sta nalomila kamenja in ga nanesla, pripravila sta peska in apna. Jakob, Mickin mož, jima je dal lesa. Pripravil ga je bil za nov hlev, toda on laže počaka kot Zemljakovi. Tudi škopa za novo streho je že čakala v kozolcu. Darovali so jo bili sosedge. Le od Grivca in Brinarja bi je Tone ne hotel sprejeti.

Trave so rasle, žita so zorela, nastopili so vedri, sončni dnevi. Prišli so zidarji, Lenart in oče sta jim pomagala pri delu. Nekateri zidovi so bili še dobro ohranjeni. Drugi pa so naglo rasli med dovtipi in udarci kladiv. Zemljak se je tiho smehljaj predse, minila ga je vsa skrb. Lenart pa je bil zresnjen, brez godrnjanja je prenašal težka bremena, skrb mu je brazdala čelo. Oče ga je postrani opazoval: le daj, le poskusi! Zavarovalnina je bila izplačana, dolg poravnán z obrestmi vred. Ostanek denarja je bil boren; ko ga je Lenart preštel, ga je mrzlo spreletelo po hrbtu. Ali bo zadostovalo? Ali bo obtičal sredi dela?

Zadnje dni pred žetvijo in košnjo so tesarji zvezali in dvignili ogrodje za streho. Na vrhu slemena je v sapi trepetala zelena smrečica. Lenart je prinesel vina in potice ter izginil po nekih opravkih. Zemljak je nalival in silil, naj jedo. Zopet je stala hiša, še marsikaj je manjkalo.

»Še nekaj lepih dni, pa boste imeli streho,« mu je rekel suhljati Matevž, ki je žulil skorjo z brezzobimi čeljustmi.

»Da, ako Bog da. Saj je tudi zadnji čas. Žito je že zrelo, a tudi trava ne sme predolgo čakati.«

Na klancu se je oglasila harmonika in veselo vriskanje. Brinarjev Peter se je ženil z Grivčevo Cilko. Prihajali so od fare, da bodo svatovali pri Brinarju. Zemljaku je zastal požirek v ustih. Nalašč gredo po daljši poti, čez ovinek, da se vsem razkazujejo. Gnus se mu je dvignil v grlu. Ni jih hotel čakati.

»Le pijte!« je rekel in odšel proti Katrini bajti, ni se ozrl.

Svatje so prišli po klancu. Brinar ni dvignil pogleda, nevestin brat je zavriskal. Starešina je vrgel tesarjem šaljivo besedo, ki so mu jo

vrnili. Nastal je smeh, ki ga je zaglušila harmonika. Svatovski spreved je izginil med drevjem.

»Ob košnji se ženijo,« je vrgel Štefan, majčken človeček, in zvito pomežiknil.

»Se je že mudilo,« je rekel Matevž.

»Kmečkemu sinu se mora res muditi, ako se ženi na gostijo. He, he!«

»Na gostijo? Saj je kupil Lajšarjevo bajto.«

»Ph! Na loteriji je zadel. Taka podrtija!«

»Kaj bi tisto! Da je le streha nad glavo. Raje pod lastnim listnikom, kakor v tujem farovžu. Hišo bo popravil...«

»Vraga, pa so to na tihem naredili, ako jo je res kupil.«

»Na tihem, a ne tako zelo, da bi se vsaj malo ne bilo razvedelo.«

»Kako pa se bo vselil? Saj jih mar ne bo vrgel na klanec?«

»Ne bodi tako preprost! Lajšar bo denar zapil, potem mu bo vseeno, kdaj in kje pogine. Po njegovi smrti se lahko vselijo. Tako je menda dogovorjeno.«

»Kaj pa Lajšarica?«

»Menda je v to privolila. Kaj pa je hotela? Potem pa bo morala za Zaliko. Še Bog, da je hči našla streho!«

Možje so počasi žvečili kruh in ga zalivali z vinom. Štefan si je zvijal cigareto in se smehljal predse.

»Vražja reč bo,« je zopet spregovoril in se previdno ozrl. »Kaj pa Tone? Saj mu to ne bo po volji.«

»Marsikaj je že moral požreti. Bo že tudi to. Sicer pa... mu gre zadnji čas vse kot namazano.«

»Kaj? Ne bi hotel biti v njegovi koži.«

»Jaz pa,« je Štefan dvignil glas in puhnil dim predse. »Veš kaj, da ti teče voda v grlo... zdaj pa je vse poplačano in si postavi še hišo... In pa iz ječe se je gladko izmazal...«

»Da te ne sliši,« se je oglasil Martin, velikan, ki je dotlej molčal.

»Saj ga ni. In — ali sem kaj takega rekel? Le tisto, kar vsi ljudje mislijo in vedo. Ne, v obraz mu tega ne porečem, tako neumen nisem.«

»Molči! Videl ga nisi!«

Štefanu je bilo vino zlezlo v glavo, pijano so se mu svetile oči.

»Ali ti samo tisto verjameš, kar vidiš? Tega bi bilo malo. Onegà, Petran iz Polane, je bil v senu prižgal svečo in izginil od doma... Potem je to priznal šele na smrtni postelji.«

»Pij rajši in molči!« je Martin zagrmel tako grozeče, da se je Štefan zdrznil in pri priči utihnil...

Zemljak je bil ujel skoraj ves pogovor. Vračal se je in slišal besede: Lajšar je prodal bajto... Ustavil se je za košatim bezgovim grmom, ob katerem so ležali kupi peska in kamenja. Ni hotel dalje, izmučen od

dela se je spustil na trato in si podvil roke pod glavo. Naj le govorijo o Lajšarju, ako se jim ljubi, ne bo jih motil.

Poizkusil se je zamamiti z mislimi, a so glasovi tako razločni prihajali do njega, da so ga motili. Imenovali so Lajšarico v zvezi z njim, tedaj se je nemilo zdrznil. Saj mu je bilo že prišlo na uho, da je Peter kupil Lajšarjevo bajto. A da utegne kdaj tudi Lajšarica priti v njegovo hišo, na to ni pomislil. Zdaj se mu je to zdelo povsem verjetno. Zadelo ga je tem bolj, ker je vedel, da bo moral molče stisniti zobe in potrpeti.

S tem se ni utegnil do konca pobaviti. Nenadoma se je dvignil na komolec in napeto poslušnil. Čutil je, kako mu kri vre v glavo in mu šumi v ušesih. Trudil se je, da bi mu ne ušla nobena beseda, niti najmanjši glas. Mučil se je, da bi nejasnemu namigavanju dal pravi pomen... O, hudič! Udaril se je po čelu.

Planil bi bil na noge, zakričal, pognal tesarje k vragu. Toda kaj oni, vso vas bi moral nahruliti. Ni se mogel ganiti, otrpnilo mu ni bilo le telo, ampak tudi srcé, ki mu je prenehalo biti. Težko je zadihal, trepetal je kakor v mrzlici.

Počasi se je treznil in se skušal pomiriti. Besed, ki jih je slišal, samemu sebi ni mogel zanikati. Kar ga je mučilo ves čas od zime, mu je hkratu planilo v zavest... Nič v življenju ga ni bilo tako hudo zadelo kot sum požiga. Madež, ki ga niti oprostilna razsodba ni mogla izbrisati. Da, ako bi bili Lajšarju dokazali krivdo in ga obsodili. Tako pa sta breme sumnje nosila dva, Zemljak teže kot Lajšar. Ne, saj tega nikomur ni pravil, kaj ga teži, tega bi niti ženi ne mogel zaupati, ako bi bila še živa. Vendar se večkrat ni mogel premagovati, da bi svoje skrivnosti ne bil nosil na obrazu. Nekatero uro se je tiho mračil, vlekel na ušesa, opazoval kretnje sosedov in njihove poglede. Molčali so, a molk je govoril več kot vse besede, misli jim je bral iz oči. Kmetijo je prepisal sinu: Glejte, ako mislite... nič nimam od tega, umijem si roke... Ob pogledu na novo hišo ga je navdajala tako čista radost, da je za trenutek na vse pozabil... Tu pa... Nenadoma, kakor strela z jasnega...

Postal je plah, kakor da ga je javno mnenje neusmiljeno pobilo na tla. Bal se je prikazati — vedeli bodo, da je vse slišal, ne bo smel molčati. A kaj naj reče?

Tiho, tatinsko, sključen je odšel po sadovnjaku. Ob plotu je zagledal cikasto kravo, ki je mulila travo. Brinjarjeva pastirica je stala na vrhu klanca in poslušala harmoniko.

»Hej!« je zavpil s hripavim glasom, navrhan srda. »Glej, kravo! Še enkrat, pa ti jo odženem...«

Pastirica je na vso sapo tekla po klanecu. Zemljak je izpljunil in se vrnil h tesarjem, ki so se bili medtem dvignili. Ni jih pogledal, vzela je sekuro in jo je z vso silo zasadil v debel tram.

Lajšar se je bil pred dobrim mesecem zopet vrnil v vas. Bajé no-beno noč ni spal doma. Bog ve, kje je prenočeval, a vse dni je kot nor popival v potoški krčmi. Z denarjem se ni bahal, a ga je neusmiljeno trafil, napajal sebe in prisklednike, ki jih je napodil, kadar je bil slabe volje.

Ljudje se niso mnogo zmenili zanj, kakor niso mnogo vpraševali po njem, ko je bil izginil. Sramota, da je bil v ječi, ga ni nič manj pekla kot Zemljaka, vaščane je črtil zaradi pričevanja. Ne bi bil maral srečati Zemljaka, ne iz občutka kake krivde, ampak ker ni mogel stresti nanj svojega onemoglega sovraštva. Žena mu je bila povedala, da bo Zalika vzela Lenarta. Pri tem se je vsa zlecnila, kakor da pričakuje udarca. Zazijal je, kakor da mu je v trenutku mnogokaj postalo jasno, potem se je gromko zasmel, zaničljivo izpljunil in odšel. Zalika pri Zemljaku. To mu je prišlo kakor sladko maščevanje. Vedel je, da to Zemljaku ne more biti po volji in je le s stisnjenimi zobmi privolil. A naj ne misli, da bo z njo dobil tudi njegovo bajto. Zapil jo bo, nihče je ne bo imel... Vse poletje je popival v trgu in v sosednjih vaseh. Dvakrat so ga zgrabili in zaprli. Niso verjeli, da ne pije za ukradeni denar. Obakrat se je izkazal z nekim papirjem, da so ga izpustili...

Sedel je v krčmi, se opiral na komolce in bolščal v steklenico vina. Ves dopoldan je pil z njim Jošt, velik pijanec, suh kot prekla, ki je rad priskledeval, kjer je naneslo. Pa se je Lajšar nenadoma pomračil, mu zvrnil kozarec in ga podil iz krčme. Jošt pa se ni dal, sedel je k sosednji mizi. Krčma je prav tako njegova kot Lajšarjeva, oči so mu jezno bli-skale izpod košatih obrvi. Nekaj časa sta drug na drugega strupeno je-zikala, slednjič je Jošt utihnil, položil glavo na roke, kakor da hoče spati.

»Ne spiš, pijan pa tudi nisi,« je sigal Lajšar. »Kaj se boš pretvarjal! Pil bi rad, e? Naroči in plačaj! Kakor jaz, glej!«

Vrgel je poslednji denar na mizo. Jošt pa nič, zgubani obraz mu je drhtel, stežka se je premagoval, a ni črhnil. Potem je tudi Lajšar utihnil.

Zunaj je bil jesenski dan, sonce se je pretakalo po rumenem listju, po grapi je vela hladna sapa, muhe so se pasle na drobtinica h kruha... Nekdo je vstopil. Postal je za vrati, kakor da ne ve, kaj bi, nato je s težkimi koraki krenil k tretji mizi in z vzdihom sedel.

Lajšar je dvignil glavo. Pijane oči so mu zastrmele, nato se mu je obraz spačil v zloben nasmeh. Zamahnil je z roko, kakor da je ovrigel neki sklep, ki se mu je porodil v glavi.

Vstopila je krčmarica, Zemljak je naročil merico vina. Sin se mu je ženil, naslednji dan naj bi se vršila poroka. Imel je od ranega jutra mnogo poti, trud ga je užejal, da je stopil v krčmo. Zagledal je Lajšarja in se hotel na pragu obrniti, a ga je neznana sila povlekla k mizi.

Lajšar ga je gledal rogajoče, z režečim se smehom. Ni mu dalo, da bi molčal.

»Tone, ti se ženiš?« je zinil.

»Ne, jaz se ne ženim,« mu je Zemljak odgovoril s trdim glasom in mu ostro gledal v oči. »Moj sin in tvoja hči se bosta jutri vzela.«

»Muha v močniku, kaj?« se je Lajšar pijano zasmel. »Ampak ne misli... Moje hiše ne dobi...«

Krčmarica je prinesla vino in zopet odšla. Zemljak si je nalil.

»Vem, vem, da ti je že domalega vsa zdrknila po grlu,« je rekel z malce trepetajočim glasom. »Saj je tudi ne potrebuje. V naši hiši bo dovolj prostora za vse. Zdaj me pa pusti, da v miru izpijem ta kanec vina!«

»Le pij! Plačaš, pa lahko tudi piješ. Ta bi rad pil, a ne plačal,« je rekel Lajšar in iztegnil prst na Jošta.

Ta je dvignil glavo. Z mežikajočimi očmi je pogledal Zemljaka, nato je glavo zopet položil na roke in zaprl veke.

Zemljak je v dušku izpil kozarec vina in si nalil novega. Grlo mu je bilo izsušeno. Hkratu je ob Lajšarjevi prisotnosti začutil pečilo v prsih, ki ga je hotel pogasiti. Ne, saj se soseda ni bal, bilo mu je skoraj ljubo, da sta se našla. Drzno ga je prebadal z očmi, kakor da ga izziva. Ves gnev in ves pekel tistega poletja je bil v tem pogledu, ko je stežka prenašal sum, ki so mu ga ljudje naložili na pleča. Morda Lajšarja nihče več ni sumil, niti v mislih. In vendar je on kriv, zdaj pa se mu še roga...

Lajšar je pogledal v mizo, a je čutil njegov pogled. Izpil je vino iz kozarca, se ozrl v okno, v steno, a na njem so še vedno visele sosedove prodirajoče, izzivajoče oči. Tega ni mogel dlje prenašati.

»Kaj tako zijaš vame?« je zarenčal. »Ali me boš mar kupil?«

Zemljaku se je sama od sebe dvignila roka, prst je naperil v Lajšarja.

»Ti si zažgal,« je rekel.

Lajšar se je zdrznil, kakor da ga je Zemljak oplazil z bičem. Pogledal je začuden: Kako se upa? Ozrl se je po Joštu, nato se je z rokama oprl na mizo in se napol dvignil.

»To si že enkrat dejal,« je siknil. »Ponovi še enkrat!«

»Ti si mi zažgal hišo,« je Zemljak ponovil z gnevom v zvišanem glasu. »Ali hočeš še enkrat?«

Pijani sosed se je naglo dvignil, glava mu je silila nekam naprej, z rokama se je še vedno opiral na mizo. Zemljak je zgrabil za kozarec. Ako ga oni napade, se bo branil. Lajšar se je stežka prestopil, obstal sredi sobe in lovil ravnotežje.

»Le bodi tam, kjer si!«

Lajšar se je znova zagnal in se z vso težo spustil na klop nasproti Zemljaka. Bolščal je v soseda. V pijanih očeh sta se mu odražala strah in drznost.

»Tone,« je zagolčal. »Tone...« Kratko se je zasmel in zamahnil z roko. »Da sem ti zažgal? Nisem tako bedast, da bi te vlačil iz vode,« je govoril v presledkih. »Do tu ti je bila... do tu...« je pokazal na grlo.

»Govori, le govori!« je dejal Tone zagrizeno. »Ponavljaj, kar je rekel tvoj odvetnik. Vraga si vedel, da si me s tem izvlekel iz vode. Zdaj ti je žal... samo zaradi tega,« je zopet naperil prst vanj. »Le priznaj! Kar priznaj!«

Lajšar je srdito bolščal v soseda. Bil je zadet v najobčutljivejši živec.

»Vrtaj, le vrtaj, zlodej!« je slednjič izhropel. »Kaj le vreščiš name? Ako je po tvojem... mi moraš biti še hvaležen...«

»Hudič ti bo hvaležen,« je Zemljak vzrojil in s pestjo udaril po mizi. »Požvižgam se na hišo, ko pa vsi mislijo, da sem jaz...«

Tudi njega je zanesla strast, da je razgalil svojo rano. Jošt je dvignil glavo in posluhnil. Moža sta bila pozabila nanj. Lajšar je zaprl eno oko, vražji smeh mu je skrivil ustnice. Vse dni ga je peklo, da se mu je ponesrečilo maščevanje. Zdaj je spoznal, kako globoko ga je zadel. Zadovoljstvo mu je zalilo dušo.

»Eh,« se je spačil. »In ti bi hotel, da bi te jaz opral. Nič! Z menoj pojde v grob.«

»Priznal si!« je vzkliknil Zemljak.

»Vraga sem priznal,« je revsnil Lajšar. »In če bi tudi — nà, tu imaš pričo!« mu je pokazal figo.

Zemljak je stisnil pesti in se dvignil. Zdelo se je, da bo soseda udaril. A kakor da so mu nenadoma pošle moči, je zopet sedel. Težko je dihal.

Lajšar se je divje zakrohotal.

Tedaj se je dvignil Jošt in z opotekajočimi se koraki stopil do njune mize.

»Tone, pusti tega človeka!« je rekel Zemljaku. »Z vozom se mu ogni, ako ga srečaš.«

»Pojdi k vragu!« je zakričal Lajšar.

»Ti se pa obesi!« je Joštu zacvililo skozi grlo. »Obesi se rajši danes, ker jutri bo morda že prepozno!«

»Kaj hočeš s tem reči?«

Lajšar je hotel s pestmi na Jošta, a ta se je zakrohotal in se umaknil v vežo. Vstopila je krčmarica.

»Moj Bog! Tako vpitje! Kaj pa imate?«

»Plačam,« je rekel Zemljak in vrgel denar na mizo.

Lajšar ga je gledal, kako je pospravil drobiž in izpil ostanek vina. Krčmarica je odšla, za njo je tudi Zemljak stopil čez prag.

»Tone!« ga je poklical Lajšar. »Kar pojdi, pa me ovadi! Kokoši so nekaj kokodakale, reci!«

Zemljak se je le za trenutek ozrl, nato je naglo stopil skozi vežo in na cesto. Skozi okna so letele za njim psovke. Lajšar jih je bruhal iz svojega onemoglega srda.

26.

Pri Zemljaku se je vršilo ženitovanje. Ni bilo šumno, a tudi ne popolnoma tiho. Najeli so godce s harmoniko. Poleg Micke in njenega moža je bilo še nekaj fantov in deklet, nevestin in ženinovih prijateljev. Pa seveda Tone in Lajšarica, ki so ju že pri zajtrku skupaj posedli.

Zemljak je bil ta dan nenavaden, nekam zamišljen in zakrknjen vase. V krčmi je sedel za mizo kot lipov bog, se le prisiljeno nasmihal in pogosto nesel kozarec k ustom. Zdelo se je, da bi rad zamamil neke občutke, toda ni se ga prijelo vino. Na obrazu so se mu poznale ure neprespene noči.

Kmalu popoldne so se dvignili in odšli v Lazne. Harmonika je vreščala, dva razposajena fanta sta zaplesala kar na klancu. Tonetu je živo vzdrhtelo srce, ko so se bližali hiši. Na videz čisto nova je stala nad koritom, tudi streha je bila bela. Koliko let je že od tega, ko je bil on ženin in je s svati prihajal od fare? Le naj zijajo ljudje! Poizkusil je dvigniti glavo.

Široko je sedel za mizo, od sitosti mu je bilo vroče, zdaj mu je tudi pijača stopila v glavo. Kaj mu Lajšarica venomer drobi v uho? Katero smešno so povedali, da se vsi smejejo? Smejale se je tudi on, dasi ni vedel zakaj. Kljub vinjenosti so mu bile misli dovolj jasne, že stotič jih je obnavljal. Niso ga več navdajale s takim obupom kot tisto noč, ko mu niso dale spati. Nekam drzno se je poigraval z njimi.

Da je Lajšarja hudič ustvaril, bi mu ne mogel vdahnuti več prekanjenosti in zlobe. Pa ga je le izbezal kot murna iz luknjice, srd in pijanost sta ga zapeljala. Ko je Zemljak prejšnji večer hodil iz Potoka domov, je bil neznansko razburjen, vendar zadovoljen sam s seboj. Kakor da je bila sumnja samo njegova notranja zadeva in je olajšan, ko se mu je razgalil pravi krivec. Toda ležečemu v temi so mu obrazi sosedov živo stopili pred oči... Moj Bog! Kaj misliš, Lajšar, da se te res ne upam izdati? Ne zaradi maščevanja, to je dolžan svojemu dobremu imenu. Da nimam prič, praviš? Kaj pa Jošt, na katerega sva bila pozabila in je vse slišal? Eh, eh!

Svetla misel, ki jo je kmalu zagrnilo nekaj temnega. Tu je ženitovanje, radost in ples, a nenadoma bo nevesta zajokala, Lajšarica se bo topila v solzah, a Lenart ga bo gledal s krvavimi očmi. Zakaj ste mi

naredili to sramoto? Ha, to je bila njegova pravica. Pa naj me še kdo obrekuje za hrbtom, le naj se drzne! In vendar — v hiši bo nastal pekel... To je Lajšar dobro vedel, nekaj takega mu je klical v hrbet, ko je bil že na cesti.

Tone se je trpko zamislil predse, gluhi in slepi za vse je vrtel kozarec med prsti... Ha! In vendar se Lajšar boji. Kako naj ve, da se ne bo dvignil za mizo, na ves glas povedal svatom in celi vasi: »Lajšar je bil... Ne verjamete? Vprašajte Jošta, on je za pričo. Saj mi ni do tega, da Lovreta zaprejo... molčite rajši... Toda da veste...«

In si je tako živo predočil ta prizor, da ga je vroče spreletelo po hrbtu. Hkrati se je prestrašil, da se je zdrznil in se ozrl, kakor da se je to že zgodilo. Ne, tega ne! Ne more! On že ne! Pač pa Jošt, njemu tega nihče ne more braniti. Zinil bo, pijanec ne zna molčati, šlo bo od ust do ust, od ušesa do ušesa... A nazadnje: kdo ve, če je to resnica? Ljudje bodo dvomili. Kar potrdi in zapečati sodnija, to drži. Nazadnje bo le sam nosil do smrti.

Bil je v dušnih škripcih, tesno ga je stisnilo za srce, dvignil je kozarec in ga zopet trdo postavil na mizo.

»Eh, vrag je... vse skupaj!« mu je nehote ušlo.

Svatje so ga začudeni pogledali, nato so se zasmejali.

»Kaj je, oče?« ga je vprašal Lenart.

Zemljak je bil zmeden, predramil se je iz misli kakor iz sanj.

»Kaj naj bo?« je rekel zamolklo. »Nič ni. Pijte!«

Nastal je večer, prižgali so svetilko. V veži so se hihitali oprezovalci. Katra je stala na pragu, bila je vsa praznična, svilena ruta se ji je prelivala. Harmonika je zateglo zapela, prešla v poskočnico, zaplesala sta ženin in nevesta, fanta in dekleti.

Zemljak se je otresal misli, gledal je plesalce, noga mu je pritrkovala v taktu. Čutil je, da ga Lajšarica pogleduje, potem mu je med splošnim šumom nekaj govorila na uho. Kaj mu hoče? Zakaj ga ne pusti v miru? Ves dan je imela nekaj na duši, to je čutil. Spretno je navezovala besedo, Zemljak je razumel, kam meri, a se je prav tako spretno izmikal. Nazadnje je nekam poparjena utihnila in zastrmela v polito vino na mizi.

Lenart je zaukal, da je plamen vztrepetal v svetilki, nato je pogledal očeta.

»Oče, zakaj pa vi ne plešete?«

»Ne bodi nor! Katero dekle bi se hotelo z menoj zavrteti?«

»Saj imaš Lajšarico,« se je oglasila Katra. »Ali je ne vidiš? Saj težko čaka.«

»Bog te previdi, kakšne se iznebiš!« se je branila Lajšarica. »Tega pa že ne.«

V Zemljaka je šinil vrag. Ali je hotel s tem vse pozabiti, ali pa mu je razbrzdana mladost stopila v ude? Dvignil se je in stopil h Katri.

»Pa midva zaplešiva,« je dejal. »Saj menda ti težko čakaš.«

»Ne bom rekla, da ne.«

In sta se zavrtela. Svatje so se jima smejali. Glasovi harmonike so trepetali pod stropom in uhajali skozi odprta okna.

Lajšarica je bila medtem sklenila roke na trebuhu in skoraj zlezla v dve gubé. Obšla sta jo nenadoma čuden nemir in žalost, sama ni vedela, odkod sta se vzela. Stisnilo jo je za srce, ni mogla več prestajati na mestu. Ko je harmonika utihnila, se je dvignila.

»Domov moram,« je rekla.

»Tako zgodaj?« se je začudila Zalika. »Ostanite!«

»Pogledati moram, če se je vrnil oče. Saj se bom potem vrnila.«

Tone je stopil za njo pred hišo, da bi jo zadržal. Zakaj že odhaja? To je res neumno! Ali so se ji mar kaj zamerili?

»Ne, Bog (vari! Pospremi me nekoliko, nekaj bi rada govorila s teboj.«

Bila je tiha, temna jesenska noč. Na klancu se je svetilo kamenje, ob plotu so se odražale tenje dreves. Z dreves se je trgalo listje in z rahlim šumotom legalo na tla.

Tone in Lajšarica sta zamišljena hodila vstric in dolgo molčala.

»Tone, ali se spominjaš?« je slednjič spregovorila Lajšarica. »Pri vas sem služila za pesterno. Kdo bi bil takrat mislil, da se bosta najina otroka vzela?«

»Res,« je odgovoril Zemljak zamolklo. »Človek nikoli ne more vedeti, kaj mu prinese življenje.«

»Res ne, meni je vse drugače prišlo, kot sem mislila,« je rekla in pomolčala. »Hvala Bogu, da je le Zalika pod pošteno streho. Nase niti ne maram misliti, četudi bom kmalu na klancu.«

Poslednje besede je izgovorila skoraj med jokom. Zemljak je čutil, da se ne upa do konca izreči, kar ima na duši. Tuje mu je bilo in zoprno, vendar se mu je ženska zasmilila. Hotel ji je pomagati.

»Nekaj sem že slišal,« je rekel zateglo. »Ako je tako... ako pride do tega, govori z Lenartom. Saj veš, da jaz nisem več gospodar.«

»Saj. On ne bo rekel, da ne. A ne bi hotela, da bi me ti grdo gledal zaradi tega.«

»Nihče te ne bo grdo gledal,« je rekel Zemljak skoraj nejevoljno. »Zaradi tega le bodi brez skrbi!«

Težko je to izrekel. No, da, Bog pomagaj! Ali naj se s kom ujeda še te zadnje dni življenja? Ustavil se je, ker se je ustavila tudi Lajšarica. Čutil je, kako ga objema njen hvaležni pogled.

»Bog ti plačaj! Tega ti nikoli ne bom pozabila.«

»Je že dobro.«

Šla sta dalje. Ob plotu, za katerim je na pol skrita med drevjem čepela Lajšarjeva hiša, sta si rekla lahko noč. Lajšarica je stopila na stezo. Zemljak se je vračal globoko zamišljen, z glavo med rameni.

Nenadoma je nočno tišino presekal krik, ki mu je šel do mozga. Zlecnil se je, obstal kot vkopan in posluhnil. Vpila je Lajšarica...

27.

Po strmi stezi, ki jo je pokrivalo šumeče listje, med golim drevjem, skozi osojne senožeti, ki so ležale pod debelo slano, je stopal Zemljak s košem na hrbtu. Ustnice je stiskal, kakor da se v njih odražata trda odločnost in volja, okovana palica mu je zvenela na zmrzlih tleh. Hodil je počasi kakor pod težkim bremenom, četudi koš ni bil težak. Vso pot od Lazen do vrha obronka ni počival ne se ozrl.

»Je že dobro,« je mlel v svojih mislih in vse, kar je zadnji čas doživel in občutil, obračal na desno in na levo. Srce mu je bilo težko, vendar mu je marsikaj tudi dobro delo in mu kot žarek jasnilo dušo. Lenart ga je pospremil do konca vasi in ga je hotel še zadnji hip pregovoriti, naj se vrne. Zalika je plašno gledala, kakor da je ona kaj zakrivila. Lajšarica pa se je razjokala. Pred tednom se je bila preselila k njim v hišo. Lajšar se je bil obesil na večer njihovega ženitovanja; komaj so ga zagrebli, je prišel Brinar in pokazal pogodbo. Hiša je prodana, denar izplačan. Zdaj popravljajo poslopje, Peter in Cilka se bosta na zimo preselila v njo... Ne, saj Tone ni odhajal zaradi Lajšarice, kot je ona trdila. Česa si ženska vsega ne izmisli! Nič se mu ni zamerilo, nihče mu ni na poti, v hiši je dovolj prostora, vsi bi lahko živeli v nji. On že ve, zakaj odhaja, a tega ne bo nikomur pravil. Pustijo naj ga, da gre svojo pot.

Kakor da je zaklet, ena teža mu je pala z duše, že se mu je druga navalila nanjo. Nihče več ga ne sumi požiga. Da ni bilo Lajšarjeve nesrečne smrti, bi se morda nikoli ne bilo razvedelo o tistem prizoru v potoški krčmi. Zdaj pa je kot ogenj šlo med ljudmi, ki so vse obračali po svoje. Lovre se ni obesil, ker je vse zaluskal, ampak se je bal ovadbe, tako je po najkrajši poti ušel pravici. Tega Zemljaku nihče ni rekel v obraz, toda kadar je duša napeta kot struna, bere še tujo misel. Morda se je varal, a kadar koli je Zaliki pogledal v objokani obraz, se mu je zdelo, da mu očita. Lajšarjev gnev je segal še izza groba in mu mrvil dušo...

Dospel je na vrh brda, kjer se je steza spustila in se lagodno vila okoli obronka. Naslonil je koš na skalo, oprl roke na palico in se ozrl na pokrajino. Grape in pobočja, goličave in gozdovi. Spodaj, tik pod njim, so se na velikanski zemski gubi razprostirale Lazne. Njive in sadov-

njaki, ob treh klancih raztresene hiše. Kako čuden, tuj se mu je zdel ta kraj, ko ga je gledal z višine! Zemljaku se je zdelo, kakor da ga gleda iz neznanske daljave, iz davnine in ga je nekoč doživel le v sanjah. In vendar ga je ob pogledu nanj bolela duša. Vsi upi, vse prevare zadnjih let so mu kakor v procesiji romale skozi srce. No, kakor da je tisto zemljo ukradel, ni imel sreče...

Oči so mu obstale na novi strehi, ki se je ob klancu odražala izza golega drevja. Brada mu je krčevito zatrepetala, z roko je potegnil preko čela, kakor da si briše pot. Kdo ve, ako bi se nesreče ne množile? Bolje, da se umakne.

Kakor da ga ta pogled boli, ga je obrnil v drugo stran. Vso pot se je delal trdega, a zdaj se mu je čudno mehčalo srce. Zatiral je občutke. Da, tam je Krivčeva hiša, v strmini, na veliki zaplati golega sveta. V fantovskih letih se je norčeval iz teh samotarjev okornih kretenj in besed, zdaj pa je namenjen mednje. K hčeri, kakor nekoč njegov oče. Da, kakor oče...

Pogledal je v tla in se zamislil. Zdrznil se je in bolešno vzdihnil. Nato je nadaljeval pot.

Pri Krivcu so pometali listje. Nikogar ni bilo pred hišo. Postavil je koš na klop pod oknom in sedel poleg njega.

Na prag je prišla Micka, ki je prej ropotala v veži. Ali ni nekoga slišala pred hišo? Jezus, saj je oče! Premerila je njegov obraz, nato koš, preko katerega je bil pogrnen star jopič.

»Vi ste?« se je zavzela. »Kaj pa je?«

»Prišel sem,« je dejal zamolklo. »K tebi. Za vedno.«

»Ali ste se sprli? Bog pomagaj!«

»Nihče se ni sprl,« je rekel oče trdo. »Prišel sem — ker sem hotel... Nekoč si me povabila... Ako me ne maraš, kar povej! Bom že našel kak kot.«

»Kaj pa govorite!« je vzkliknila hči. »Prav je, da ste prišli. Le ostanite! Jakob bo vesel. Vsak dan vprašuje po vas.«

To morda ni bilo res, vsaj Zemljak tega ni verjel. A čutil je, da ga je hči vkljub začudenju odkrito vesela.

»Saj ne bom čisto zastonj... Pomagal bom, kar bom mogel in dokler bom mogel...«

»Saj ni za to. Stopite v izbo, potem vam kaj skuham.«

»Nisem potreben,« je oče odmajal z glavo. »Še nekoliko bom posedel. Ti pa odnesi te cunje, ako hočeš.«

Micka je odnesla koš, Zemljak pa je obsedel na klopi. Sključil se je in gledal na stezo, kakor da srce še ni prišlo za njim in ga pričakuje. Sivo nebo je viselo nizko nad vrhunci gora. Polagoma so začele naletavati omraznice.

Madách Imre | Tragedija človeka

Fragmet. Poslovenila Vilko Novak in Tine Debeljak

I. prizor: V raju.

Gospod sedi na prestolu, obdan s slavo. Angelska množica na kolenih. Nadangeli stoje ob prestolu. Velik sijaj.

Angelski zbor: Slava Bógu našemu na visokosti!
Naj hvalita Ga zemlja in nebo,
ki z eno je besedo svet ustvaril
in z enim migom ga konča lahko!
On polnost je moči, lepote, znanja —
mi senca bleska, ki na nas je pal.
Hvalimo Ga za milost to neskončno,
da sled sijaja nam je daroval.
Pramisel vélika je oživela,
ustvarjena že sleherna je stvar.
Zdaj čaka On, da vse, v kar dih je dihnil,
v podnožje mu prinese vreden dar.

Gospod: Končano zdaj res veliko je delo,
počiva Stvarnik — stroj naj se vrtil!
Prej kot bo treba zob mu obnoviti,
miliijone let lahko gre krog osí.
Zavetniki svetov, na pot! Prične naj
sleherni svoj večni krogotok!
Naj vas še enkrat v vsem sijaju vidim,
prej kot mi odbrnite izpod nog!

Duhovi — zavetniki svetov, drvé mimo prestola, valeč pred seboj zvezdne krogle različne velikosti in barve, enotne in dvojne, repatice in meglenice.

Angelski zbor: Veličastna krogla-plamen,
v lastno luč zaverována,
se vali sem — in ne ve, da
zvezdam majhnim je prižgana.
Tam spet meniš: lučka medla,
pa le zvezdica je mala,
ki še milijonom bitij
svet brezmejen bo postala.
Tam podita se dve krogli,
trknita, se razbežita,
v večni borbi s ciljem enim:
da potí ne izgrešita.
Ta-le gromovito pada —

z grozo zreš iz dalje nanjo,
vendar milijonom bitij
njen objem uteši sanjo.
Zvezda, ki ljubezni svet bo,
skromno nosi luč brlečo —
skrbna roka naj jo varje
rodu zemskemu na srečo!
Tam rodijo se svetovi,
tu trohniijo že grobovi —
domišljavcu so svarilo,
a nesrečnim tolažilo.
Tam rušeča repatica
strašna je, nered izziva,
ko pa čuje glas Gospodov,
spet zravna ji pot se kriva.
Stopi sem, duh mladi, mili,
s svetom, ki se izpreminja,
ki menjavaš senco z lučjo,
bela polja zopet v sinja:
naj nebo blagosloví te!
Le naprej, le poln poguma!
V majhnih teh mejah boj bíla
vélika bo misel uma!
Lepo z grdim, smeh s solzámi —
kot spomlad se z zimo menja,
vkup gresta naj luč in tenja —
radost, srd bo imel Bog z vami!

Duhovi — zavetniki zvezd, odidejo.

Nadangel Gabriel: Ti izmeril si praznino,
snov jo Tvoja napolnila
in daljavo, veličino
na besedo Ti rodila —
slava Bog Ti — Misel!

Nadangel Mihael: Ti ustvarjaš nam soglasje:
večna stalnost — večna ména,
čas ustvarjaš in brezčasje,
poedinca in pleména —
slava Bog Ti — Sila!

Nadangel Rafael: Ti zavest si dal telesom
in razlivaš v nas sladkosti,
svet odel si z vsem čudésom,
z deležom obdal modrosti —
slava Bog — Dobrota!

Gospod: Zakaj ti, Lucifer, molčiš edino?
Za slavo mojo nimaš besedila?
Kar sem ustvaril, ni po tvojem srcu?

Lucifer: Kaj mi v stvaritvi tej le bodi všečno?
Da si tvarinam nekim svojstva menjal,
jim dal lastnosti nove in obliko,
da zdaj kot krogle v večnem krogoteku
privlačijo, odbijajo, pode sé
in da se v črvih zdaj zavest prebuja?
Ko človek bo spoznal ustroj svetovja,
bo v kuhinji kemije Te posnemal.
Res, v kuhinjo človeka si postavil
in Ti opráščaš mu, da tam šušmari,
tam brska in se smatra za Boga?
In končno: čému služi naj vse stvarstvo?
Sam zložil si to pesem v lastno slavo,
a v slabo lajno si napev položil
in čudim se, da Ti še gre v ušesa,
ko neprestano eno Ti navija?
Je vredna starca modrega ta igra,
ki komaj dobra je za nebogljenčka?

Gospod: Le hvala meni gre in ne obsodba!

Lucifer: I jaz to govorim, kar sem po bistvu.
(Pokaže na krogle.)

Dovolj ta bedni zbor Ti slavo poje,
dolžnosti svoje se zaveda vsaj,
ustvarjen je za senco luči Tvoje —
a jaz živim — od vekomaj!

Gospod: Nesramnež! Ha! Kaj ni te snov rodila?
Kje sta bilà ti preje krog in sila?

Lucifer: Lahko Te isto tudi jaz pobaram.

Gospod: Od vekomaj se v meni je snovalo,
živelo vse, kar je sedaj nastalo.

Lucifer: In čutil nisi v mislih teh vrzeli,
ki vsakemu nastanku je ovira,
a ki Te gnala je, da si ustvarjal?
Ovira ta je Lucifer bilà —
pramisel je zanikanja vsegà!
Si me premagal, ker usoda moja

me sili padati, da zopet vstanem
in z novo silo stopam na bojišče?
Ti snov rodil si, jaz dobil torišče,
ob rojstvu vsakem tudi smrt stoji,
radosti vsaki že bridkost sledi,
svetlobi senca, dvomu pa nov up,
in Tebi — jaz, oba sva vedno vkup...
Kdor Te tako spozna, naj Te časti?

Gospod: Ha, duh odpali! Proč! Izpred oči!
Uničim te lahko, a te ne bom.
Razrešim le duhovnih te vezi —
zdaj bôri se v smetéh, tuj in preziran,
v samoti hladni bodi sam s seboj
z grizočo muko, vedno s trpkó brigo,
da nosil večno prašno boš verigo
in da zaman z Gospodom je tvoj boj!

Lucifer: Ne boš odrinil me tako lahkó
nalik orodju, ki odveč, za nič je!
Vkup tvorila svetovom sva obličje —
zato od Tebe terjam zdaj svoj del!

Gospod: Naj se zgodi, kot si želél!
Ozri se na zemljó tja čez:
glej, sredi édenskih dreves
zdaj dvoje vitkih bom preklel —
tam duh naj tvoj zagospoduje!

Lucifer: Skopó deliš mi v svoji veličini —
a ped zemljé povsem mi zadostuje:
kjer se zanikanje zakorenini,
tam se Tvoj svet sesuje!

Angelski zbor: Izpred obličja božjega, prekleti!
Gospodu, čast, ker zakon dal je sveti!

(Konec.)

Vilko Novak

Madácheva Tragedija človeka

Sredina devetnajstega stoletja je prinesla madžarskemu leposlovju pomembna epska dela Aranya, Petöfija, Vörösmartyja, najbolj pa je osvojila evropski literarni svet miselno alegorična Madácheva Tragedija človeka. Poleg Petöfijevih pesmi je to delo najznačilnejši predstavnik starejše madžarske literature v svetu.

Imre Madách (izg. Madač), potomec plemiške družine, se je narodil 21. januarja 1823 — v letu Petöfijevega rojstva — v Dolnji Stregovi, ki je slovaško mesto. Zgodaj je izgubil očeta in doraščal je pod vodstvom odločne in pametne matere v bogatem okolju domačega dvorca. Slabotni deček je duševno zgodaj dozorel in iskal zadovoljstva v branju ter razmišljanju, zgodaj pa tudi v literarnih in slikarskih poskusih. Katoliško religioznost svoje mladosti je kot pobudo in snov uveljavil tudi v svojem literarnem delu. Zgodaj je prišel v Budimpešto, kjer je študiral filozofijo in pravo. Tu ga je zajelo silno madžarsko narodnostno gibanje, ki mu je bil duša mecen, socialni in kulturni reformator grof Štefan Széchenyi. Madách se je družil z vrstniki plemiči, med katerimi je bil tudi poznejši zunanji minister grof Julij Andrássy.

Po študijah je po običaju plemičev stopil v županijsko službo kot podnotar v mestecu Balassa Gyarmat. V veseljaškem malomeščanskem okolju se vāse pogreznjeni samotarski pesnik ni počutil ugodno. Iskal je družbe v delih evropskih pesniških in filozofskih vrhov. Iz tega življenja v duhovnih sferah ga je vrgla vroča ljubezen v nesrečen zakon z lahko-miselnim dekletom. Toda rahločutni pesnik je le deset let prenašal trpljenje skupnega življenja, nakar sta se ločila. Osebno — družinsko stisko pa je večala in pospeševala še burna doba 1848/49. Dasi ni bil pesnik političen revolucionar, je stopil v madžarskem narodnem uporu na Košutovo stran. Obžaloval je, da zaradi slabotnega zdravja ni mogel v boj. Toda nesreča mu kljub temu ni prizanesla: sestro z možem in sinom so mu ubili po porazu pri Világosu; brat mu je umrl tisti čas za nalezljivo boleznijo in končno je bil 1852 sam od avstrijskih oblasti zaprt, ker so ga osumili vohunstva, ko je skrnil v svojem dvorcu nekega Košutovega pripadnika. Leto dni je preživel v bratislavskih in peštanskih ječah. Medtem se mu je žena docela izneverila in ko se je vrnil iz ječe, sta se razšla.

Težkó preskušenelega pesnika je zvalilo študiranje, razmišljanje in pesniško ustvarjanje v svoje zdravilno območje. Dalje časa je snoval pesnitev o človekovi usodi na zemlji in v letih 1859/60, v trinajstih mesecih, je napisal Tragedijo človeka. Ko jo je prebral njegov prijatelj, ga je nagovarjal, naj jo čim prej izroči javnosti. Toda Madách ni imel literarnih zvez in šele ko je bil 1861 izvoljen za poslanca v obnovljeni parlament, se je seznanil s tedaj najveljavnejšim madžarskim pesnikom Aranyem. Iz ljudstva izišli demokratski Arany je z nezaupa-

njem sprejel plemičevo pesnitev ki je pa ni v celoti prebral, ker ni vzbudila v njem ugodnega vtisa. Na ponovno posredovanje se je Arany znova poglobil v rokopis in bil navdušen za Madáchevo delo, ki je 1862 bilo natisnjeno in prineslo pesniku na mah slavo, članstvo literarnih družb in Akademije.

Po teh pobudah je nadaljeval z delom, napisal dramo *Mojzes*, več novel in povesti ter študijo o medsebojnem vplivu estetike in družbe. Slabele pa so njegove telesne moči, srčna napaka ga je vrgla v posteljo, kjer je nadaljeval z delom. Umrli je 5. oktobra 1864 v rojstni hiši.

Madáchevo pesnitev so običajno razčlenjevali v tri dele: v okvirne štiri prizore (prvi trije in zadnji) z bibličnim motivom, podobe iz zgodovine in podobe iz sedanjosti ter prihodnosti (od XI. do XIV. prizora). Toda ta delitev je le zunanja, kakor tudi razlikovanje med »okvirnimi« in vizionarnimi prizori. Zakaj vse prizore veže borba zastopnika človeštva, ki se v prvih prizorih začne ter zveni do konca.

Snovni razbor pokaže, da so prvi trije prizori in zaključni zajeti iz svetega pisma. Prizor v raju je zasnovan na Jobovi knjigi I, 6—12, enako kot Prolog Goethejevega Fausta. Zadnji prizor pa temelji na 38. in 42. delu Joba. Namesto enega rajskega drevesa je uvedel Madách dve drevesi. Biblično snov tretjega prizora je pesnik razširil, ko je nakazal nadaljevanje Luciferjeve borbe z Bogom v borbi prvega človeka in vsega človeštva. V sanjskih prizorih so mu nudile snov poleg zgodovine še socialne teorije, nad kar se je dvignila še njegova domišljija, ki je na ekspresionističen način poustvarila duhá glavnih zgodovinskih dob in privid bodočnosti. Pesnik ni ustvaril tragedije posameznih junakov iz zgodovine, marveč je prikazal gonilne ideje in značilnosti dobe. Vendar nastopa Adam — zastopnik človeštva trikrat z zgodovinskim imenom kot Miltiades, Kepler in Danton. Manj določen je že Tankred (iz Tassa). Ni pa imel Madách namena, podati vernih zgodovinskih likov, zato je marsikaj vnesel zaradi svojega namena.

Na zgodovinske slike je vplival Hegel, katerega delo *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte* je bilo na Ogrskem razširjeno. To dokazuje zlasti pojmovanje, da je napredek in razvoj človeštva vodilna misel njegovih vodilnih osebnosti. Tudi Heglovo misel o primeri raznih kultur z razdobji človeškega življenja je ponazoril v Adamovih starostnih obdobjih. Literarna zgodovina je že do podrobnosti ugotovila vse vire, iz katerih je črpal Madách snov zgodovinskih prizorov. Posebej je zanimivo, da je druga Keplerjeva scena zasnovana na Mefistovem pogovoru z učencem v Goethejevem Faustu, francoski prizor na Timonovi *Livre des Orateurs* in londonski na Madžara M. Lukácsa *Nekaj besed o socializmu*. Falanster si je zamislil po Fourierjevi teoriji, poznal pa je tudi Platonovo Republiko, na katero spominja. Vplivala sta lahko tudi A. Smith in Büchner. O sončnem ohlajenju sta tisti čas pisala Helmholtz in Madžar Nendtvich.

Zgradba Madácheve pesnitve se razvija v znamenju boja med Luciferjem in Gospodom, pozneje s človekom. Kakor slavi začetek v

Gospodu misel, moč in dobroto, tako se te tri vrednote izražajo v glavnih osebah Luciferju (razum), Adamu (moč) in Evi (čustvo). Boga samega kaže na začetku kot stvarnika, ob koncu kot večnega sodnika. Z Adamom govori z apostolovimi besedami, včasih po Evinih slutnjah in kot notranji glas. Tudi zemeljski duh je Njegov služabnik, ki je zakon in naravni red. Lucifer je močno doživljena stvaritev Madácheva. V njem sta spojena dva svetopisemska satana: rajski zapeljivec in duh zanikanja, upora. Kot pri Byronu nastopa tudi tu hudič kot osvobojevalec od božjega gospodstva. Kot Mefisto je tudi Lucifer spremljevalec, ki mu je dana le oblast nad Adamovim zemskim bivanjem. Madách pa je iz vseh teh potez ustvaril enotno in z lastnim doživljanjem prepojeno postavo.

Eno glavnih spornih vprašanj madžarske kritike ob komentiranju Madáchevega dela je bilo: ali kaže Lucifer zastopniku človeštva nalašč take prizore iz bodočnosti, ki ga ženejo v obup in mu pri tem laže, ali pa je pesnik v takó izbranih in prikazanih podobah podal svoje pesimistično naziranje o človeštvu? Označili so delo celo kot »Hudičevo komedijo«, kjer je Lucifer intrigant, a pesnik sam je proti takemu umevanju izjavil: »Raje bi bil napisal slabo Tragedijo človeka, v kateri bi se mi ne posrečilo uveljaviti velike in svete ideje, kot dobro hudičevo komedijo, v kateri bi te ideje osmešil.« Pesnik je tedaj tudi v zgodovinskem dogajanju oblikoval po lastnem pojmovanju. Razočaranje je gonilna sila dejanja, zato nastopa Adam v vsakem razdobju prepozno. Lucifer hoče človeški rod npravno in telesno pogubiti. Odvrne ga od Boga, ki ga pa reši; vendar ostane v človeku — dvom.

Adam je nosilec idej in naziranj, vendar v posameznih prizorih tudi poedinec, zapleten v dramatski življenjski boj. On je tudi Madácheva najizvirnejša postava v pesnitvi, brez vzora v literaturah. Adam je osrednja osebnost, zaradi njega se vse dogaja, v njem se križajo ideje in borbe, iz njega izvirajo vprašanja in dvomi. Oba spremljevalca se prilagodita njegovi podobi v posameznih prizorih. V njem sta spojena večni človek, zastopnik človeštva, in poedinec. Pesnik je posrečeno združil v njem zastopnika človeštva in človeške osebnosti v posameznih značilnih zastopnikih zgodovinskih razdobjih, iz katerih se takorekoč sestavlja celotna podoba Človeka. Adam je idealist v nasprotju z materialistom Luciferjem. Poleg moči je druga njegova značilnost tista veličina, ki izvira iz predanosti poslanstvu.

Borba med Luciferjem in Adamom pa ni omejena le na njiju, marveč je Adamov konkretni nasprotnik — množica. Lucifer je njen zavaznik, hujskač.

Eva je tudi zastopnica človeštva. Adam se stalno zaveda, kdo je in tudi Eva v vseh položajih spozna kot svojo tovarišico, večno spremljevalko. Eva se prikaže v slehernem prizoru pomlajena in živi zaokroženo življenje v njem. Ne išče smisla življenja in se ne bori kot Adam. Eva tedaj ne sanja teh prividov, marveč je le postava v Adamovem snu, kar je glede na izhodišče zgodovinskih prizorov psihološki nemogoče. Udeležuje se le moževega čustvenega življenja; a nikakor ni ponižana, marveč

rešiteljica življenja. Po nekem naziranju je vsa borba med Adamom (apolinični princip) in Evo (dionizični princip), ki je temno prapočelo, glas narave v človeku.

Osnovna misel pesnitve ni izrazljiva v posameznem značilnem njenem reku. Več osnovnih misli se v Tragediji zliva v poudarek, ki daje delu bistveno vrednost. Nekateri teh misli je izrazil že v svojih manjših pesnitvah in njegov miselni razvoj vodi iz pesimizma skozi očiščujoče trpljenje v religiozno pomirjenje. Lucifer je izraz prve njegove dobe, ko se mu zdi človek igrača zlega duhá. Dualizem npravnega svetá je izhodišče njegovega dela. Toda ob snovanju in ustvarjanju ga je pomirjenje z usodo in uteha dela dvignila, da se je zoper Luciferjevo zanikanje postavil z Adamovim stremljenjem in zaupanjem. Borba je življenja cilj in ono sámo — po besedah v vseмирskem prizoru drame. Osvetljuje pa to borbo z upodabljanjem drugih idej: napredka, svobodne volje, razmerja vélikih duhov do množice in še... Pomembna so vprašanja zaključnega prizora: nesmrtnost in človekovo večno hrepenenje po njej, napredek in npravna popolnost, osebna žrtev.

Človek je križišče dobrega in zlega, moči in slabosti, plemenitega in zlobnega; niha med skrajnostmi, umiriti se v svoji dejavnosti ne more — to so viri njegove zgodovinske tragike. Najbolj razviti poedinci se boré za vse človeštvo, toda njih idej ne doume množica, katere žrtev postanejo. Plemeniti duhovi padajo, toda v plemeniti borbi. Ženska pa je ohranjevalka plemenitih nagibov, ona budi božjo iskro v duši.

V pesnitvi, ki je kljub vsej trpkosti spoznanja, spremljajočega človeka od raja do poslednjega konca, izraz zaupanja in optimizma, pa je vendar vidna dvojnost: zgodovinski prizori do sodobnosti kažejo kljub vsemu zlu in neuspehu napredek človeštva, plemenite poedince, prizadevanje kvišku; od slikanja sodobnega življenja dalje ter v vsem pre-roškem prikazovanju bodočnosti in konca človeškega rodu pa prevlada v pesniku pesimizem. Tu postane pesnitev resničen sen, ki ne prikazuje pesnikovega spoznanja iz zgodovinske preteklosti, marveč njegov dvom in strah za človekov razvoj. Izhodišče mu je temna podoba sedanjosti, ki napoveduje nov čas, uničujoč veljavo poedinca in prinašajoč za hudo bolezen še slabše zdravilo. Ne vemo drugega o bodočnosti človeštva — navzlic socialnim in fizikalnim teorijam —, kakor da mu je sojena borba do konca. Minulost in narava človekova to dokazuje. Zato izzveni Madácheva pesnitev v božje besede: človek, bôri se in trdno upaj!

Oblikovno pesnitev ni na višku. Njena teža je v miselnem bogastvu. Pesnik, nesrečen in nemiren, je v trinajstih mesecih izoblikoval svojo snovi, domišljije in domislekov bogato pesnitev. Vprašanje zase je dramatičnost dela — in eden izmed odgovorov nanj so razne okrajšane odrske priredbe. Tudi jezikovno Madáchevo delo zaostaja za pesnitvami velikih sodobnikov Petöfija in Aranya. Zadnji je celó dopolnil in popravil mnoga mesta končne redakcije. V njegovem ritmu ni očarljive godbe, kakor bi se lomil pod težo misli in borbe. Odlikuje pa ga kleno izražanje misli in v tem je Madách besedni umetnik.

Literarno sorodstvo tega izvirnega in uveljavljenega dela je vendar številno in primerjava z njim zanimiva prav zato, ker je navzlic mnogim skupnim potezam madžarska pesnitev samonikla. Sklepajo, da je Madách poznal Slovaka Avgusta Doležala Tragedijo, ki zanima ves svet, v katere dve sto šestdesetih poglavjih je v slogu misterijev prikazana usoda prvih ljudi do Abelove smrti. Na zvezo najdoločneje kažejo zaključne besede, ki so v obeh delih skoraj iste. Obe deli sta pa v sorodu z Miltonovim Izgubljenim rajem, kjer v enajstem spevu nadangel Mihael pokaže Adamu zemeljsko oblo in mu v prividu kaže bodočnost človeštva, da ga potolaži glede usode njegovih potomcev. Toda ta skupnost veže le prve prizore. V Calderonovem auto Življenje sen (ne v istoimenski drami) so prikazani prizori v rajju. Vsa navedena dela pa so končno snovno zajeta iz biblije.

Tudi zgodovinska snov posameznih dob je bila obravnavana v dramah: faraon spominja na Byronovega Sardanapala, Kepler na Miltonove drame; pripovedke o Ahasverju in letečem Holandcu so tudi zapustile kak sled. Vizija z zgodovinsko in nravno-versko snovjo je tudi Dantejeva Divina Comedia. V Selleyevi Kraljici Mab osvobodi vilinja kraljica dušo telesa in ga vodi po vsemiru, da mu razkaže v podobah minulost in bodočnost. Čeprav navadno nazivajo Madáchevo pesnitev »madžarski Faust«, vendar kaže še največ sorodnosti z Viktorja Hugoja Legendo stoletij tako glede osnovne ideje kot v zgradbi in nekih posameznostih. Toda vedeti je treba, da je prva serija Hugojevega dela izšla nekaj mesecev pred dovršitvijo Madácheve pesnitve, druga pa 1877. Hugoju je človeštvo kolektiven posameznik, a človeka gleda preabstraktno. Toda vpliva vseh imenovanih del na Madácha ni mogoče dokazati — najbolj verjeten je še Shelleyev — in tudi njen ni, saj se veliki duhovi ukvarjajo pogosto z upodabljanjem sorodnih idej in snovi. V tem primeru pa gre še za posebno splošno snov. Gotovo pa sta vplivala na Madžara Byronov odlomek Preoblikovani nestvor in Kajn, najmočnejše pa Goethejev Faust. Ta dela je imel v svoji knjižnici.

V Byronovem Preoblikovanem nestvoru začara satan Arnolda v Ahila, sam si nadene njegovo zagrinjalo in mu postane spremljevalec. Arnold se dá odvesti na ognjenem konju pred Rim v oblegajočo armado Connétable Bourbon (1527), kjer zaživi v novi podobi. Byronov Kajn in Tragedija sta si snovno sorodna po bibliji. Tudi Kajn hrepeni po znanju in nesmrtnosti. Lucifer se s Kajnom podobno pogovarja kot z Adamom v Tragediji. Zelo sorodna sta si prizora, v katerem letita Kajn in Adam po vsemiru. Tudi Eva in Kajnova žena nosita podobne poteze. Vendar se pa v glavnih mislih in v celotni zasnovi Madách ne naslanja na Byrona.

Razmerje med Faustom in Tragedijo so nekateri nemški kritiki prikazovali v smislu posnetka. Podobna sta začetka obeh pesnitev, dasi sta docela različno pojmovana: pri Madáchu je tu ekspozicija dramatičnega spora med Gospodom in Luciferjem. Podobnosti so še: zemeljski duh, Lucifer v bizantinskem prizoru (Mephisto - Marta), Kepler - Faust (le

splošno); drugi prizor s Keplerjem (Mephisto - učenec) je še najbolj posnet, a je za Tragedijo nebitven; v londonskem prizoru je več spominov na razne prizore v Faustu (študentje, vojaki, gostilna, Eva prihaja iz cerkve, Adam se ji pridruži itd.), toda v tem prizoru je tudi toliko samoniklega; falanstrski učenjak spominja na Wagnerja v 2. delu Fausta; dalje Adamov pogled v minulost iz vseмира, sklepni spev in odrešilne ideje. Primerjati moremo tudi Fausta in Adama v celoti, pri čemer najdemo največ sorodnosti s Faustom v 2. delu. Sorodno je tudi nihanje zemskega življenja med nebese in peklom, dvigujoča sila človekovega prizadevanja v zvezi z ljubeznijo in nebeško milostjo. Goethejev vpliv je bil tako močan zato, ker mu je bila Madácheva filozofska narava sorodna.

Izvirnost pesnitve je kljub takim podobnostim tolika, da glede marsičesa morda prekaša najboljše med njimi. Bistvene prevzete značilnosti so le tri: Adam, preobražen v razne like; utelešeni satan in nebeški okvir. Izvirna pa je Madácheva zamisel: posebljeno človeštvo, ki preživlja zgodovino, svetovna zgodovina kot dramatisirana usoda človeštva in borba med dobrim ter zlim v njej. (Goethe je zajel zamisel iz pripovedke, ljudske knjige in lutkovne igre.) Izvirna je tudi miselnost celotnega dela: pot človeštva, vera v človekovo poslanstvo in v idejo, zveza poedinca z občestvom, pomen vere, upanja in ljubezni za zemsko in nadzemsko življenje — in povezanost vseh teh značilnosti v enoto. Glede vsega tega dela ni mogoče primerjati v celoti s sorodnimi pesnitvami. Goethejevo delo je pesniška mojstrovina in Tragedija oblikovno zaostaja za njo, toda miselno je zajela več kot individualen boj. Kar Madácha zlasti odlikuje, je organska enotnost Tragedije glede osnovne ideje, zgradbe in tona; njen jasni smisel in njen miselni svet, prikazan v taki obliki in zapovrstnosti, da je glede tega Tragedija človeka edinstveno delo v svetovnem slovstvu.

Preobsežno je madžarsko kritično slovstvo o vprašanjih Madácheve Tragedije. Najznamenitejši leposlovci, esejisti in zgodovinarji so obravnavali delo v celoti ali v posameznostih, bodisi da so zrlj v njem teodicejo, puritanstvo oblike, misterij itd. Madách pa je tudi snov biografskega romana (Zsolt Harsányi).

Madácheva pesnitev je kmalu nastopila pot v evropska slovstva. Čez tri leta je izšel njen nemški prevod, ki jih je doslej osem. Prevedena je tudi v angleščino, švedščino, danščino, holandsščino, francoščino, italijanščino, češčino (Vrchlický), slovaščino (Hviezdoslav), romunščino (O. Goga) in srbščino (Jovan Jovanovič Zmaj 1890 in B. Jankulov - Klearh 1939). Prišla pa je tudi v gledališče. Madách ni mislil na uprizoritev svoje miselne pesnitve; s to mislijo pa so se kmalu po njenem izidu ukvarjali mnogi. Prvi jo je uresničil ravnatelj E. Paulay v peštanskem Narodnem gledališču 1883. Skrčil je besedilo s 4139 verzov na 2560 in uvedel spremljajočo godbo. Delo je ostalo stalno na sporedu peštanskih in drugih madžarskih gledališč in je ob petdesetletnici prihoda na oder doživelo petstoto predstavo. Režijsko so ga pojmovali realistično, stilizi-

rano in kot misterij. Ker nudi mnogo vprizoritvenih možnosti, je pritegnilo številne inscenatorje. Od 1892, ko so igrali Tragedijo v Hamburgu, vedno bolj prihaja tudi na tuje odre. Istega leta so jo igrali na Dunaju in v Pragi, naslednje leto v Berlinu in 2. maja 1914 v Zagrebu, kjer sta nastopila tudi Nučič in Borštnik. V zadnjih letih je bila na sporedu v Bratislavi, na Dunaju, v Veroni na prostem ter v dunajskem, monakovskem in praškem radiu (do 1933).

Svojevrstna je usoda dela pesnika, ki ni pred njim ustvaril nič pomembnega; napisal je le še nekaj uspelih pesmi. In čeprav je snovno pesnitev tako občečloveška, površnemu pogledu kar prenavadna, je zagrabila tolike duhove in postala zlasti v usodnih dneh človeštva eden izmed klicarjev njega vesti, protest zoper vseuničujočo razbesnelost njegovih najnižjih gonov, ki ne vodi v stalen napredek, marveč v smrt. Tragedija človeka je klic duha v Svet duha.

Literatura. Madách Imre munkái. Alexander Bernát. Budapest 1904. — Madách Imre, Az ember tragédiája. Alexander Bernát, Bpest 1919. — Voinovich Géza: Madách és Az ember tragédiája. — Németh Antal: Az ember tragédiája a szinpadon. 1933.

Karl Vladimír Truhlař | Naše obale

Bog

Negiben si, najgloblji mir Te preveva, v tako jekleni negibnosti ni stal noben stilit na svojem stebrù — in vendar sučeš sočasno v tisoč smeri svetovja v blazen ples, vzgibavaš v njem rast in glasove in butanje valov, življenje barv in mraz in bliske, drznost misli in viharje in rojstvo, dehtenje in smrt.

Ni mejé, da bi Ti tudi onkraj nje ne dihal, v vse brezkončne prostranosti si zaživel — in vendar si ves v mojem majhnem, majhnem srcu.

V Tebi je bučanje kakor od najtežjega slapa, in grom ne bo nikdar presegel bobnenja v Tebi — in vendar ne vem zate, ko Te nosim.

Nepremično si zazrt vase: kdo bi od bleščave takega jezera odmaknil oko? — In se vendar zagrebaš z vso svojo bitjo v prečudni zaskrbljenosti v vsak prašek, kapljico in lučko.

Kristus

Vse berile, rubine in topaze imaš v svoji zakladnici — in si povit v betlehemske votline v revno pleničko.

Očetove sobane polni Tvoje blaženostno povzklikávanje — in v poslednji žalosti veneš.

Jagnje si. Nemo vztrepetavaš pod mojim divjim udarom — in Lev si. O to Tvoje grizenje in trganje, ko temno prežim nate! O sladko grizenje in trganje!

V onkraj prostora se zamikaš v ljubečem gledanju in v večnosti vihra Tvoja halja — in si se vendar namenil čez judovske pečene hribe in beli dnevi teko skoz Te, kakor skozi nikdar videni čudno tuji kraj.

Cerkev

Vzela si nas v svoje globine in po nas boš pela do konca svojo sveto pesem — in vendar se usločimo vsak hip lahko v temne zveri in tihe krvnike.

Vse ure nastavljam uho nate: vršanje Tvojega življenja je kakor polna pesem studencev v maju — in vendar nenehno umiraš. Kakor izgubljenih v dolini smrti je Tvoje ječanje.

Kakor Judito Te vidim: na okope si se postavila, meč vihtiš in jeklen je Tvoj bojni klic — in si vendar svečenica: v zadnje tišine si se zaprla in oči so sklopljene pred gorečim grmom.

Marija

Ali niso dedje, ki si iz njih zrasla, prešestvovali? Ali jim ni kri gorela v nevzdržnih ognjih? Ali Ti niso ničesar pustili? — V mojih ognjih je Tvoje snežno oblačilo le podrhtevalo kakor v marčnem vetru in Ti delalo hlad.

Bogateje si obrodila kot najžlahtnejša polja in najsočnejši travniki. (Spomladi so pele čeznje ptice in vetrovi in čebele v službi sladke skrivnosti) — In Ti nisi imela moža.

Kako to, Mati, da je moj Brat Kralj, vtopljen v živo zlate zarje — in jaz gobavec zapuščene zemlje?

In še to, Mati: ali ne obdajajo srebrne zibke z žametom in težko svilo, pa si si nadela tako skromen in brezglasen plašč?

Stanko Janežič | Zemljé sadovi

To prekipevanje, ta zrelost. Ti sadovi, sami sadovi... Zacingljaj sem in grmel s klopotci. Pel sem in molil v nebo.

Tisti čas sem zavriskal in kričal...

Krompir

Tokrat je poletje zdrknilo v jesen, da še opazil nisi. Dolgočasni dež je pozabil na svoj čas. Le nedolžna megla se je smukala tu pa tam, dokler je ni zamorilo sonce.

Zemlja se je smejala v svoji rodovitnosti: sesali so jo in sesali, ona pa bi v večnost dajala. Zemlja — rednica.

Ljudje so se gubančili od skrbi: delo se kopiči na delo. Zima pa ti pihne v obraz, da ne veš kdaj. In vedeli so: če se udeži, ne bo kmalu konca.

Vse je že rovarilo po njivah. Kot mravlje so bil ljudje: končali bi se v delu, samo da pride vse na dom.

»S krompirjem ne bomo čakali. Ni varno,« so se slednjič tudi naši odločili.

»Po grabi naprosita težake, Gustek in Stanko, vrhovljanom poveš ti,« so predložili mati očetu, ki so se že odpravljali v gorice. Ljubili so svoje vinograde in kleti, srce bi bili izlili vanje. Ni bilo dneva, da ne bi pogledali v vrhé. Mamiko je polje bolj skrbelo in dom.

»Pa greva,« sem se ozrl v Gusteka. Dovolj glasne so bile mamikine besede.

»Morava,« je zagodrnjal. Ni mu bilo po volji. Pravkar se je povzpел na vrh košate jablane. Jaz sem trepetal na najnižji veji. Trdno sem se oklepel debla. Na drevesu sem pa le bil. In mastil sem se prav tako kot Gustek, čeprav le s črvivim sadjem.

To sadje! Letos smo ga imeli dovolj. Za oslastnimi črešnjami, ki so nam ves junij preko ust silile (s črnimi smo si strokovnjaško mazali obraze, da je mastno dišalo), so nas privabile prve hruške, petrovke. Pa te smo le okusili. Jakoplajnskih jabolok, ki smo se jih takoj nato lotili, nam ni zmanjkalo. Malo zelene so bile prve tedne, pa za nas kar dobre. Res smo deca skoz počitnice bili nekako smledavi, a naše razposajenosti to ni ugnalo. Matere je malo skrbelo, nas nič.

»Stanko! Gustek!« Mamika so že zvali. Naročili so, koga naj vse naprosiva. In sva se zagnala po grabi: k Rakuševim, k Zorjanovim, k staremu Mlinariču...

Saj sva si zapomnila. Nisva prvič prosila težakov.

Drugi dan se nama ni malo mudilo iz šole. Kurila sva jo po vijugasti cesti in vozila avtomobil, da nama je prah legel na vse telo. Še neizogibne boje sva morala ta dan pustiti. Ti boji! Gustek, že, Gustek, trmasti četrtošolec, njega so se vsi bali. Ali jaz, ubogi drugar. Pa saj je bratova pest tudi mene ščitila. In bežati sem znal kot mačka pred psom.

V pol ure sva bila doma. Drugače sva se potepala dve, tri ure. Težaki niso vsak dan pri hramu. In s težaki ne pogače. Pogače, sirove, jabolčne... Cmoknila sva z usti, ko sva pomislila, da naju že čakajo na omari. Polna cimplet jih je. In kako dišijo. Vsa soba jih oznanja.

Pošteno sva se nabasala. Juhe niti povohala nisva. Še pogače so imele premalo prostora. Potem pa ven, ven, ven... h konjem, na voz, na njivo, k težakom, ki znajo tako lepo peti, da človek teden dni gori v ponosu: naši so bili, naši težaki znajo tako lepo.

Hlapec Jakob je ravno ropotal v grabo s praznim vozom. Krompir je pripeljal. Zdaj gre še ponj. O, krompirja smo imeli mnogo, mnogo! Kmetje smo bili, trdni, krompirjevi, koruzni. Da, veliki kmetje.

Z Gustekom sva švignila za vozom in hop! že sva bila zgoraj. In sva skakala po kripi, vlekla za vajeti in vpila, da naju je stric Jakob komaj miril.

Mimo sosedovih smo vozili. Škilil sem in poskušal biti kolikor mogoče glasen. Pa zastonj! Micike, sosedove Micike ni bilo nikjer. Iz šole je še ni. Škoda.

Na breg še malo, skozi šumo, in smo na njivi. Glej jih, težake! Koliko jih je! In kaki so! Tako lepo umazani. Od glave do pet. Zemlja je res lepa in dobra, da bi jo človek poljubljal in se v eno zlival z njo.

Z Gustekom sva poskakala z voza in že smo bili skupaj z zafajfano otročadjo. Gotovo so zjutraj starši odganjali čivkajoči drobiž od sebe. Kaj pa bodo rekli: delal bo eden, jedla pa dva ali trije? Pa so se gotovo naša mamika obrnili, da toliko že še premoremo, da ne bodo stradali. In potem so pobožali hvaležni pogledi mamiko in se ustavili na razcapanih črvičkih: zopet boste enkrat siti! Otroci pa, kaj bi ne bili dobre volje! Rzasajali so zdaj in bili povsod v napotje, zdaj se zatopili v igro in nekam izgubili, kot da jih ni. O, otrokom ne zmanjka iger! Da ste vsi otroci, že davno bi ne bilo dolgočasje in enoličnosti. Otroci smo izumitelji.

Z Rakuševim Hanzekom — lani sva hodila v isti razred, pa se je spotaknil — sva se najbolje razumela. Mamika so me vedno odganjali od njega, jaz pa sem zmeraj tiščal k njemu in on k meni. Prav redko kdaj sva se stepla. Skupil jo je seveda on: ni me dohajal v rasti.

Ta dan ni bil v šoli. Kdo se bo hodil vsak dan nastavljat vsiljivi leskovki gospe učiteljice. In če povrh še sme zraven matere. Vedel je ceniti svobodo.

Kot nedozorel dimnikarček je bil zdaj. Pa ves gibčen in razpoložljiv.

»Halo, za menoj!«

In smo se zagnali na konec njive. Hanzek pa se je obrnil, se zakrohotal in jo vrezal na drugi konec.

»Halo, za menoj! V gozd!«

Počenjali in lomili smo ga, da je bilo veselje. V večnost bi se tako igrali.

Pa je po južini bilo treba iti na pašo. Ta teden je pasel krave Gustek, jaz pa svinje, ki smo jih ob takih prazniških dneh zapirali v dvor. Smejal sem se Gusteku, ki je ves zlomljen racal proti domu.

»Krvavi čeh! A boš stopil hitreje. Ura je že davno pet.« Oče je stopil za njim in ga ošvrknil z beljaki.

»Gustek, počakaj, Gustek!« Ganilo me je. »Grem s teboj.« In sem se zakadil za njim. Za menoj pa vsa otročad: Hanzek, Smodičev Franček, Vrzelov Štefek, Fickov Vanček in Tilika.

Gusteku so zaigrale ustnice v nasmeh. Poljubil bi me, da ga ni bilo sram.

In potem na paši. O! Sosedovi so se nam pridružili, ki so pasli v bližini. Kot ciganov nas je bilo. In smo zganjali take in kričali, da je odmevalo po grabi. Kaj bi ne! Vsa razvezana in obsijana in rožnata je otroška duša, da zavriska, če se je le dotakneš.

Še Micika je bila zraven, moja deklina, ki sva skupaj v šolo hodila, ki ni bilo tajnosti med nama, ki je najina pot v isto smer držala. Da, Micika. Poskakoval sem in se prekopicaval in ...

Sonce se je zajokalo nad Pavlovskim vrhom, čemerno zamežikalo in se potopilo vanj.

»Gustek, ženi domu!« Tretjič je že klicala dekla. »Ali ste vsi gluhi,« je še pristavila.

In smo gnali. Sosedovi in mi. Za hip so otožno zajavkali pogledi. Pa mladostnik takoj vse pozabi, takoj je poln vsega novega.

Stara dekla nas je že čakala pred hlevom z žehtarjem v roki. Nametala nam jih je, da bi bil človek res najrajši gluhi. Nastlali smo potem, drv prinesli in treščja v kuhinjo in se malo pomudili ob razžarjeni peči. Joj, kako nebeško je udaril v nos. O zlate pogače!

»Tako. Zdaj pojdite ponje! In takoj naj pridejo. Da ne bomo čakali!« Kot peč so bili mamika razžarjeni. Za trideset ljudi kuhati: to ni kar tako. Pa mamika so znali. O, mamika se niso dali pošpotati. Zlasti pogače, te njihove pogače.

Mrak se je vedno predrzneje vtihotapljal na zemljo. Zdaj zdaj bo pristrašila pošastna noč.

Skočili smo navzdol, zasopihali v breg in se znašli pred težaki. Vsi. Tilika je bila seveda zadnja, Hanzek prvi. Sporočil bo Gustek, najstarejši. V tem smo bili enotni. In se je zadril:

»K večerji! Takoj! Mamika so rekli. Takoj, da ne bodo čakali, so rekli.«

Težaki so se že odpravljali. Pravkar so končali z delom. Krompir je bil izkopan.

Zemlja je težko dihala. Vsa razmesarjena je bila in oskubljena. Jokala bi v onemoglosti za svojim sadjem, pa je vedela: usoda matere je taka. Sključila se je v molk in čakanje na zimo, da se odpočije in se pripravi za nove sladke muke.

»Zabučale gore, zašumeli lesi...« Težaki so peli, da je vse drhtelo. Pridružil sem se in tu pa tam zacvilil, hoteč zavriskati, pa sem izustil nežen glasek. O, kako fantovsko je iti zraven pevcev! To te potem gledajo tovariši, ko jim razlagaš drugi dan, kako in koliko ste jih snoči rekli.

»Srce je žalostno, močno je ranjeno...« Ta je bila mamikina. Gotovo so stali na pragu in poslušali: kot svojo deco so ljubili petje. Bog ve, če jim solze niso stopile v oči. Mamika so bili mehkega srca.

Oče so hodili za nami. Sami. Sandale v rokah, glavo sklonjeno, ustnice zamišljene, srce pa potopljeno v smeh, v sveto, tiho zadovoljnost. Oče so bili mož. Veličina njihovega notranjega soglasja in zdrave odločnosti je prodrla v zunanost in te zmagala vsak hip. Vsi smo jih spoštovali: nekaj tako visokega in vendar tako našega so se nam zdeli.

Večerjati smo morali otroci zase. Ni bilo prostora pri težakih. Malo sva se kujala z Gustekom: moža bi že rada bila ob takih prilikah. Pa naju je oster pogled očetov takoj ustrašoval. Kaj pa bi bilo, če bi otrokom v vsem ugodil.

Rožljanja in cmavkanja in zrelih, nedostopnih razgovorov je bilo konec. Ljudje so se dvignili, poiskali orodje in svojo deco. Še so tej ali oni materi mamika stisnili v predpasnik dva, tri kose pogač in »zbogom! lahko noč! brez zamere! Bog plati!« je prijazno deževalo v najrazličnejši višini z vseh strani. In še zapeli so eni, ko so se spuščali po bregu. Lice pa je bilo globoko umazano od potu, roke trde in spokane, noge težke in odrevenele. A srce je bilo mlado in močno, veselo in željno življenja. In srce je premagalo vse.

Mamika so nas komaj spravili v sobo. »Molitve ne smemo nikdar opustiti,« so rekli. Pokleknili smo in se v trudnosti naslonili po stolih in posteljah. Pa je molitev skoraj umrla v zaspanosti.

Potem sem se vrgel na posteljo. V kuhinji so ropotali s posodo. V sobi je bila tema, težko vzdušje je pritiskalo. Hvala Bogu, okno je bilo odprto.

V bližnji mlaki so pele žabe. Zdaj ena, zdaj druga, zdaj so poprijele vse.

Pri tretjem sosedu je zalajal pes. Odgovoril mu je bevskajoči glas na drugem koncu.

Sanjal sem že skoraj. Pa je zaropotalo v kuhinji. Zaspani dekli je padel krožnik iz rok. Gotovo. Pičilo me je, da bi odprl vrata in se zadril nanjo. Pa je bila postelja premeška in že se mi je smilila nerodna dekla v svoji onemoglosti in trudnosti.

Mimo okna je pihnil veter. Klopotec na sosedovi lipi je zaregetal. Takoj za njim se je oglasil orjak s Pavlovskega vrha. Mogočno je donela njegova pridiga:

Krompir, krompir, vsak dan krompir!

Krompir, krompir, vsak dan krompir!

»I, seveda, prijatelj, ti videc naš, naš glasnik, seveda krompir. Kaj pa drugo?« sem se mu dobričal in enačil z njim. In sem tonil, tonil v brezmejne sladkosti.

Krompir, krompir, vsak dan krompir!

Krompir, krompir, vsak dan krompir...

Koruza

Za štalami in hlevi je šumelo.

Vsevedno sonce je dobrodušno ščegetalo svet in ga potapljal v smešno sanjavost. Veter se je smejal v nežnem srdcu in trepetaje hitel v dalje. Kuštravi oblaki so bili razpašeni po brezčutnem nebu, da ne bi bil rad njihov pastir.

V koruzinju za štalami je šumelo. Vedno bolj. Veter je bil premalo razkačen, da bi tako delal.

Pa si jih zapazil vetrove človeške: težake. Kako navihano so bili skriti med visokim koruzinjem. Rdeči robci deklet so jih izdali.

Stopil sem bliže in se zazrl v delavne postave. Kako so vsi hiteli. Kot da so gromozanski oblaki hrumeli iz Ljutomera sem. Koruza v koših — vsak trgač je nosil koš na hrbtu, kamor je spuščal natrgano latovje — je kar kipela in že je bilo treba izsipati na voz. Hlapec Jakob se je moral paščiti z vožnjo, da so imeli kam vsipavati.

Vzljubil sem jih, te naše težake, da bi jim rekel: »Nič vam ni treba delati, samo jejte in pijte.«

Tam je stal naš viničar Jožék, stari, plečati možak. Ob njem je obirala ženska Jožekovica, ki je dan in noč potrpežljivo pokimavala za svojim možem. Kamor je šel Jožék, dva koraka za njim si videl Jožekovico. Prava polovica mu je bila. In še edinko Aniko sem zaslišal vzadaj med fanti, ki je znala orjaško basirati kot gramofon. Stara dva sta bila kaj ponosna nanjo in naša mamika so ji bili kuma.

»Kuku, Stanko, kuku! Kaj pa tak zamišljen?«

»To pa je Dorin glas!« sem glasno spoznal in preko štirih redov našel Rakuševo Doro.

»Vsaj vidite, da znam biti tudi priden. Da me ne boste samo krivo sodili.«

»O, saj naš Hanzek tudi ni tak, kot je na glasu,« je takoj poprijela. »Saj ga poznaš.«

»Poznam ga, poznam, in rad ga imam.« Smeh je obema ušel iz srca na ustne.

Tudi Doro sem imel rad, to Rakuševo Doro. Ne le zato, ker je bila Hanzekova mati, vse je bilo tako prikupno na njej. Zmeraj je bila dobre volje in gibčna kot veverica. Pa tega jo je stari naučil, Rakuša. Vedel sem. Stari je — bil je pač moški — rad pil in se tudi napil. Ko je tak prikolovratil domov in hotel na ženi pokazati svojo veljavo in moč, je Dora — ne bodi lena — izkoristila dar svojih nog in hušknila skozi sadovnjak. Stari za njo. In dobro je tekel, čeprav je bil pošteno opletan. Dora pa — ne bodi lena — na bližnje drevo in hajdi, stari, na drevo, ali pa čakaj, čakaj do polnoči! Nasmihala se je Dora na drevesu, stari Rakuša pa se je penil spodaj in klel, ali nazadnje jo je ponižno odklecal na postelje. Drugi dan se mu seveda sanjalo ni o vsem tem. Dobro pa si je ona zapomnila vse in vase zaklenila. O, marsikaj je že prestala in še bo prestala ta Dora. Vedel sem. Zato sem jo z občudovanjem gledal in ljubil, ljubil mogoče bolj kot potepinski Hanzek.

Dora je zanesla koruzo na voz. Premaknil sem se. Zadel sem ob sosedovega Martineka. S Korenovo Liziko sta pajdašila. Pogledal sem njemu v oči, potem njej. O, saj vem, Martinek, saj vem, Lizika! Kaj se bosta smejala! Saj vem.

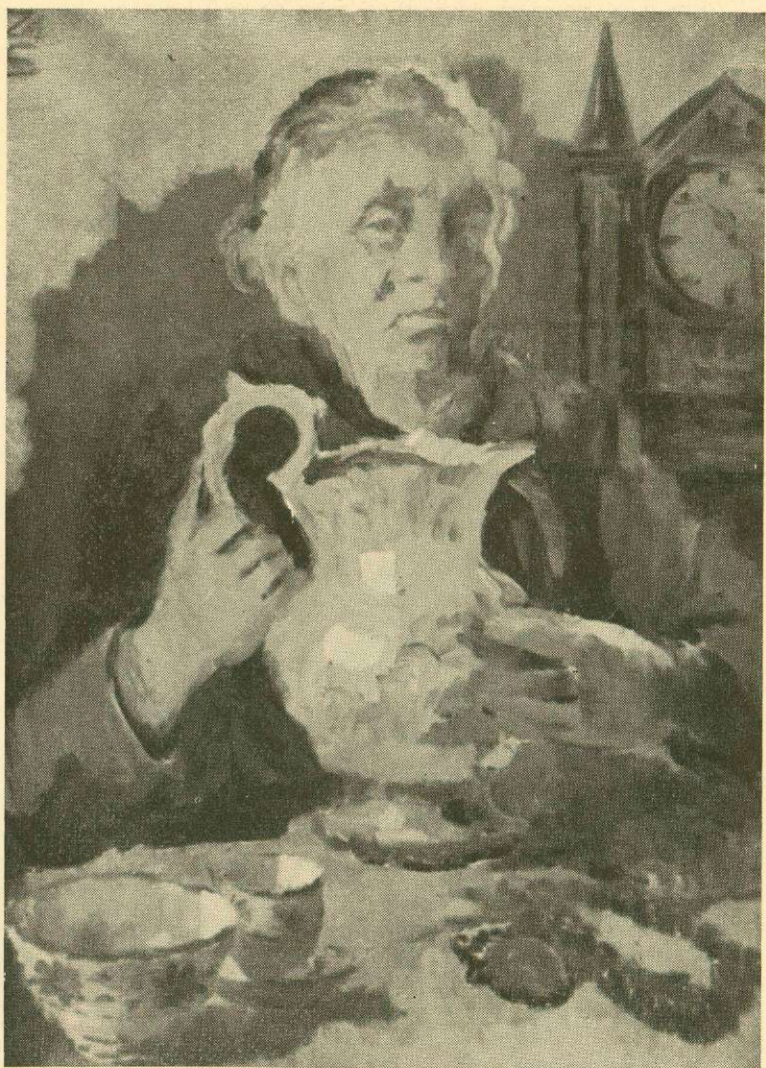
Zraven so bili ostali fantje in dekleta. Bog ve, koliko parov je bilo med njimi. Saj ne moreš v teh letih vsega videti. Otrok je slep. Ali pa vidi jasneje kot kdaj pozneje: vse gleda skozi verno svetle oči.

Zagledal sem se v koruzni lat in težko mi je postalo. Nič več ne bo konjičev z dolgimi lasmi, nič več ne bomo pekli mlečnega zrnja. Zdaj si starikavo zrela, koruza, in vse zrelo je treba uničiti.

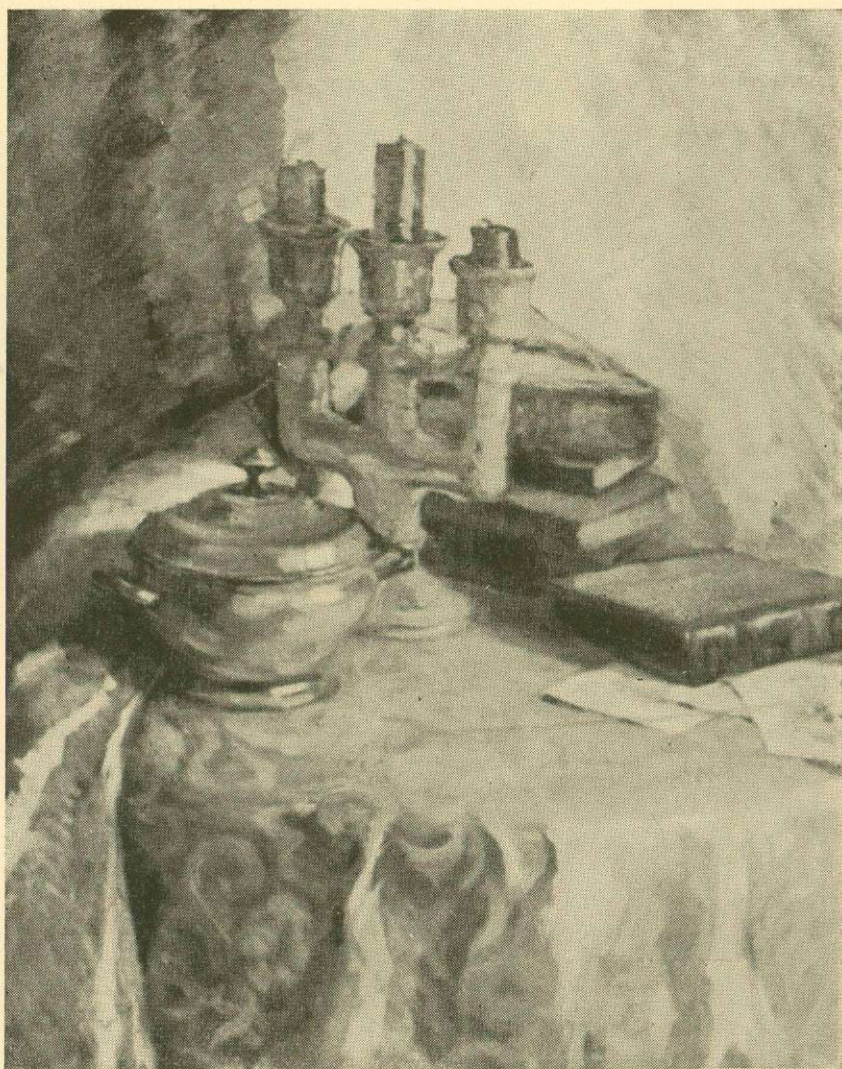
Koliko dela, koliko znoja in trepetajoče skrbi si zahtevala, preden si dozorela. Težko je oral brat Tunek in vlačil. Zamudno je bilo sejanje. In potem, ko si vsa boječa in nevedna prikukala na svet, potem je šlo od okapanja preko osipavanja in pletja. V dežju si se kopala, toča te je tu pa tam naklestila. Zdaj si vsa možata, polna spoznanja, pa si vendar tako tožno neznatna.

Hlapec Jakob je pripeljal prazen voz in prepregel v polnega. »Düjo, hü!« je priganjal zmučene konje. Voz se je zganil.

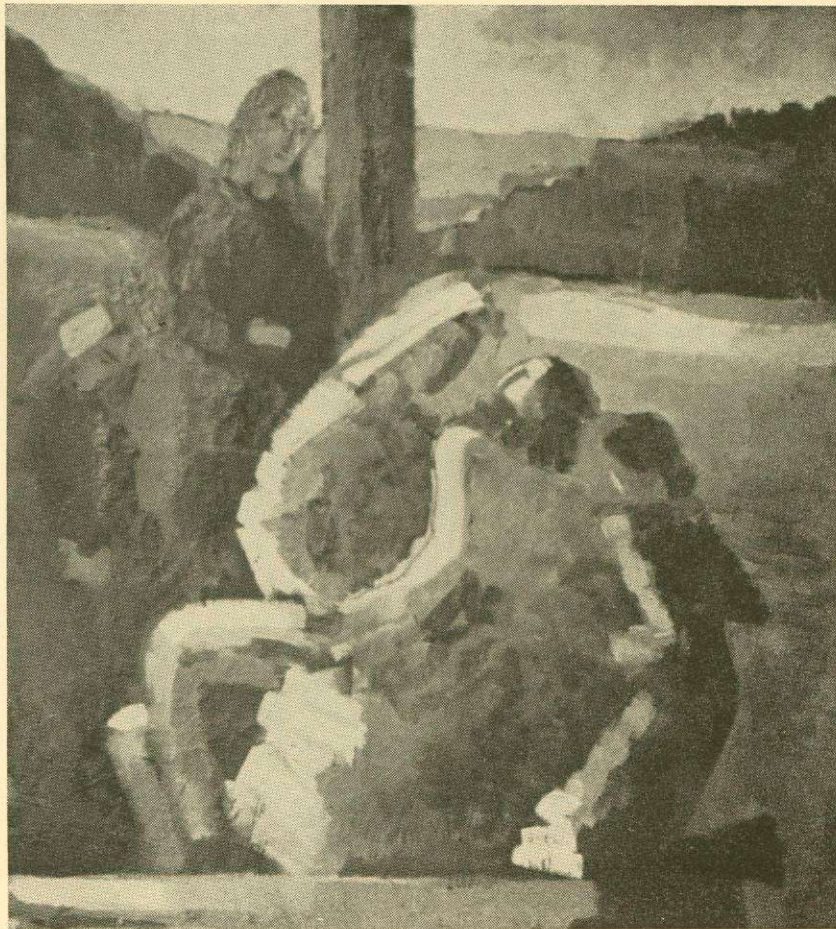
Zagnal sem se in skočil nanj. Stric — tako smo ga zvali, ker je bil že štirideset let pri naši hiši — je zamahnil z bičem in že sem se pripravil, da se ponižam nazaj na tla, pa me je le svareče pogledal, z bičem počil in se obrnil na konje: »Düjo, hü!«

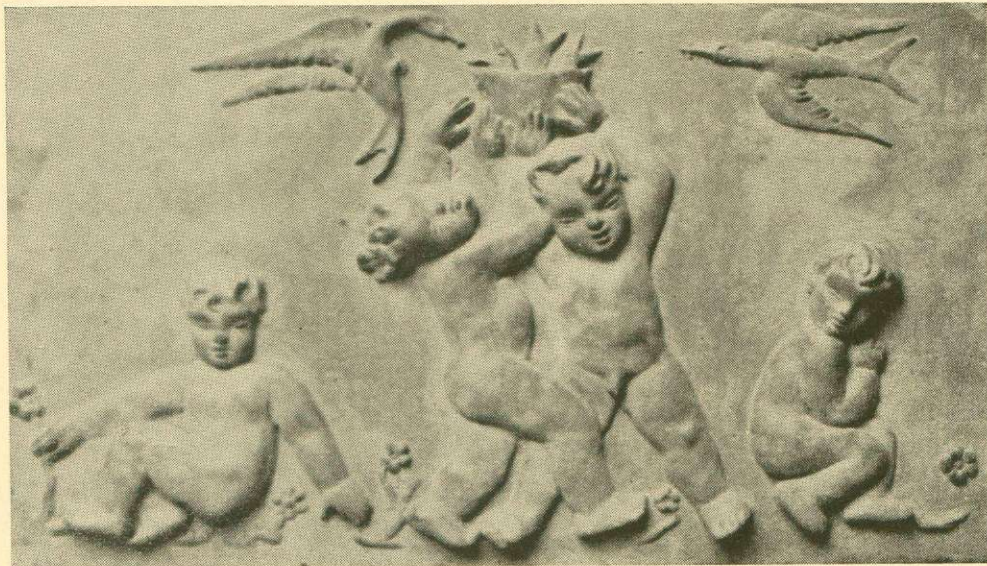
Sl. 30. Anica Zupanec-Sodnikova: Starinarnica (olje)

Sl. 31. Henrika Šantel: Tihožitje (olje)

Sl. 32. Mira Pregelj: Križev pot (olje)

Sl. 33. Dana Pajnič: Otroci z gnezd'om (mavec)

Stric me je imel — najmlajši sem bil — najrajši. »Stankica, ljuba moja mala Stankica,« me je cartal zmeraj in varoval. Pozimi, ko sem bil poln ozeblina — saj smo bili deca ves dan na ledu in v snegu — me je vsak večer ščegetal med prsti in po podplatih. In jaz sem se zagledal v strica in ga ljubil, kot da mi je bil drugi oče. Otroško srce je veliko in v njem ima prostor ljubezen do nešteti.

Zapeljala sva se v skedenj. Velik kup je že bil. Začela sva izmetavati. Pa ni šlo tako naglo, kot sem mislil. Smilil se mi je stric Jakob: toliko krip je že moral izprazniti.

Metal sem, v mislih pa motril naprej življenjsko pot koruze in njen pomen.

Zvečer bomo kožuhali. Jutri slečeno koruzo spravimo v koruznjak, nekaj še na podstrešje in do zime je na varnem. Pozimi bodo oče luščili. Vsak dan bo hrestalo v kuhinji. Seveda. Treba jo je dati konjem, prašičem, treba zanesti na mlin. Koruzne zlivanjke so vendar tako dobre in kruh in žganci. Resnično: brez koruze ni kmeta, ne more shajati. Brez dela, znoja in skrbi pa ni koruze.

Razumen in možat sem se zdel sam sebi, ko sem tako mislil in spoznaval.

S stricem sva bila končala. Zdirjala sva na njivo, da težaki ne bi čakali. Odslej sem bil do večera z njim in mu pomagal.

Gustek in ostali otroci so pasli. Slišal sem, kako so se igrali in vpili. Pa me ni vleklo k njim. Včasih sem bil čuden. Ves zamišljen in zrelo resen. V glavi mi je tedaj bilo, da sem in postanem nekaj čisto drugega, kot so ostali ljudje. Nekaj velikega. Nekaj globokega in visokega. Pri vsem tem pa ostanem preprost in domač, priden kot svetnik. Vse, prav vse bom znal in izkusil in svojim ljudem bom v vsem, prav v vsem pomagal, ker jih bom ljubil, tako ljubil. In oni bodo ljubili mene! In bomo živeli srečno in modro kot zahteva življenje.

Tako sem sanjal tudi to popoldne in nisem šel na pašo in sem rajši stricu pomagal. Vez med nama pa se je do nezlomljivosti utrdila.

Zvečer smo kožuhali. Mnogo nas je bilo. Starih in mladih. Na kožuhanje ljudje radi hodijo. Dečarija smo se spravili na vrh kupa. Ob vznožju so se nasadili starci, pobočje so zavzeli fantje in dekleta. Kožuhali smo, eni naglo, drugi počasi in metali na drugo stran skednja golo koruzo. Otroci smo zaganjali z vso silo, da je bobnelo po leseni steni.

Govorili smo vsevprek. Glavno besedo je vendar imela stara Mlinarička. Res je bila stara. V juniju sta zlato poroko kanila obhajati z možem. Pa jima je odletelo mimo. Pripravljala sta se, ali kaj! Z neba jima ne bo padlo na mizo, ne jesti, ne piti. Kupiti nista imela za kaj, prositi ju je bilo sram. No, pa sta kljub temu še zdaj živela in v dobri volji kot prej.

Radi smo poslušali to staro regljačo. Vse je vedela, kar se je kdaj zgodilo in kar ne, vse je izpovedala, kar bi smela in kar ne. In vsakemu je znala zabeliti, da jo je pomnil, najbolj dečkom in deklinam.

Vmes so kaj zapeli, žalostno ali veselo. Tu pa tam si je kak fant zmislil in zavriskal, kar na lepem, da nam je šlo skozi ušesa, in smo se potem eni smejali, eni godrnjali.

Ni bilo menda daleč do polnoči, ko smo končali. Pomaknili smo se v kuhinjo. Tam so nas čakale zdiganice in žganica in jabolčnica.

Stari Rakuša je privlekel in nategnil zakajene harmonike. Spoprijeli so se mladi, potem še stari, in je donelo in udarjalo po prostorni kuhinji, da je bilo veselje in joj.

Nastanil sem se na prešernem štedilniku in gledal. Ostalim otrokom so oči lezle skupaj in se polagoma zaprle. Meni se ni dremalo. Gledal sem in poslušal in mislil globoke in visoke misli.

Na posteljo sem primislil in priplesal in sem mislil do jutra velike misli in sem plesal do jutra življenjski ples.

Bratva

Že čriček prepeva,
ne more več spat,
trgatev veleva,
le pojdimo brat.
En, dva, tri,
en, dva, tri,
pika, pika, poka, pi;
en, dva, tri...

Udarjalo in plapolalo je z brega v breg, da je bilo vse ozračje nasičeno s pesmijo, ves svet gor do nebes. Ljudje so mehko brenčali in burno vršali po razživelih bregovih, med rumenim zelenjem goric. Niso več čutili sebe ne bližnjega, pesem so bili, oni in zemlja, ta angelska sladkost grozdja, te deviške zidanice po vrhovih in sonce in nebo, vse, vse, ena velika, nebeška himna.

Človek je neznaten, a svet v svoji sproščenosti.

Brali smo dva dni. Z Gustekom obakrat nisva šla v šolo. Bog se usmili: bratva in šola. To ne gre skupaj. Bratva, največji, najlepši, najslajši praznik dece (pa menda tudi odraslih?! Napašla sva, jaz zjutraj, on zvečer — tu tedenski red ni veljal — in gorice so bile najine. Gorje ti, grozdje!

Pa otrok se hitro preobje. Trebušček se nama je napel, da bi bolho ubil na njem. Mastna sva bila v obraz in roke in leno se je gibal neroden jezik v oslastnih ustih. Treba se je bilo razgibati in razigrati.

Dečarije na naši bratvi ni manjkalo. Drugi dan opoldne se je približal še Korošček Gustek.

Ta Gustek! Hodil je že tretje leto v prvi razred. Pa je bil cel orjak. Zlasti glava, ta njegova glava. Kot polovnjak je bila. In kako ga je metala! Zdaj zdaj se je prekopicnil in obležal. Potem se je počasi dvigal in se smejal, smejal, do ušes so se mu raztegnila usta. Vstal je in zopet padel in zopet se je smejal, smejal. In, kaj hočeš, smejali smo se še mi, smejali, da bi lahko popokali. In katero je zinil, bolj neumna je bila in smešna. Potem smo se zopet smejali, on pa najbolj. Da, ta Gustek!

Lovili smo se, kupovali blago, škarje brusili, streljali ptiče, bili jagri in zajci in še, še marsikaj smo vedeli.

Nato znova v gorice. Šli so vsi, jaz ne. Stopil sem na najvišji prostor ob kleti. Ves sem bil razpleten. Pesem bračev me je zajela. Sam sem pel v duši in se oziral okoli. O Bog!

Te naše preljube gorice, svete gorice, te naše skrivnostne zidanice, te grabe in bregi in travniki in šume. Roke bi razpel in zletel in vse objel in za veke prižehl nase.

Glej, kako svetlo zvonijo Svetinje. Kot lastavica so, ki je za hip sedla na ponosno drevo in se ozira, kam bi namerila drhteča krila. Glej, kako kraljevsko poje Jeruzalem, ovinjeni prvak, in tamkaj se Sv. Bolfenk nasmiha. Tetec Hum je ves očetovski. Pozna grenkost in vedrino življenja in je svečano miren.

In ti, zadnja zavesa, sinja Ivanjščica, kaj si tak odmaknjena? Le daj, le vrzi poljubček našemu visočanstvu, Jeruzalemu! Razsipno in veličastno bomo obhajali zaroko.

Razsinjil bi se in v sonce razžarel in v neizmernem, svetem molku božal Gospoda Boga.

Pa so prikričali in se pripodili pajdaši. Na glas bi se mi smejal in me v norca metali, da se niso bali mojega brata Gusteka, ki je bil četrtošolec. V sredo so me zajeli in smo šli. Dan je lep, so rekli, in bratva je samo enkrat na leto.

Na večer so prišli jurjevški gospod župnik. Naš oče so črne gospode izredno radi imeli. Vedno so jih vabili k sebi. In ti se niso branili. Sinovsko so vzljubili našega očeta.

Jurjevški gospod so tudi meni bili na srcu. Njihova orjaška postava, vzravnanost hoja, prijetno doneč glas, pozlačeni naočniki, vse to je imelo veliko privlačnost. Sladkor, ki jim je vedno dišal iz žepov, me seveda tudi ni odbijal.

In sem v tihoti snoval velike načrte. Gospod bodo pri birni moj kum. Gospod in nikdo drugi. Mar mi vse ure in lecet. Potem bom šel v šole in na počitnice bom hodil h gospodu. In potem, potem bom sam tak gospod, prav tak. Črno obleko bom nosil, beli ovratnik in zlate

naočnike in velik bom, prav tako velik in vzravnan kot jurjevški gospod. In sladkor bom nosil, gotovo ga bom nosil in delil deci. O, to bo življenje, veliko življenje!

Pa tega nikomur nisem povedal, kar sem tako mislil, najmanj jurjevškemu gospodu.

Zvečer smo prešali. Kako sladko je curljalo v kad. S kupico sem se pritihotapil do nje in oj, kako slastno se je pocedilo po grlu in bradi. Možje na podu so rajši pili kisilo. Čudni možje! In kake so gučali in zategovali.

Potem smo jedli meso in pogače. Polno nas je bilo, da skoraj prostora nismo imeli v viničarjevi sobi. In smo še peli in spuščali kričeče govornice in se drli in vriskali.

Možje so šli stiskati, pa so se vrnili. In smo zopet jedli in pili. Nekdo je privlekel mastne karte iz žepa. Vrgli so. Pa so se sprli. Vstal je eden in zagnal karte v kot. Soseba sta ga posnemala. Rdeč v obraz je lastnik pobral karte.

Nato smo rihtarja bili. Udarjalo in frackalo je, da so se ženske tresle. Vse so se kmalu izmuznile iz vrveža, enako mi otroci, ostali so sami moški. In je pokalo še bolj. Saj tri dni ne bodo mogli sedeti, so se bale ženske.

Nekdo je pripihal s harmoniko.

»Pozen si, pozen, pa ne prepozen.«

O ti uboga viničarjeva soba. Raznesli bi jo lahko in v prah po-teptali. Pa še ne bi nehali. Kje!

Vse je bilo nebeško tiho, sveto. Naši koraki so drseli po rosni travi. Mesec se je zdaj zdaj sramežljivo skrtil za pajčolan oblakov.

Zašumelo je v gozdu, skrivnostna tema je zaigrala. Na travniku so zapeli črički, nedolžni in neznatni. Čudovita nežnost in ubranost je blaženo segala v razgreto dušo.

Zaorglali so klopotci in preglušili rahločutne orglice po tratah.

»Domov, domov, domov,« je ukazoval in se kregal Robičev priletan basist.

»Zares, zares, zares,« so mu vsi drugi pritrjevali.

»Le spat, le spat, le spat,« nas je sprejel domačin s Pavlovskega vrha. In enako pokroviteljsko resen je bil kot zjutraj, ko nas je pri-ganjal: »Le brat, le brat, le brat!«

Tedaj nisem bil nič, prav nič utrujen. Šel bi od klopotca do klopotca in strastno poljubil vsakega na vetrnice, na stolček, na macleke in na rep.

Nazadnje bi splezal na brateca s Pavlovskega vrha in nikdo me ne bi spravil z njega. Sedel bi na njem in gledal svet in življenje. In bi pridigal s klopotcem in zvonil in pel, pel, pel...

Leopold Stanek | Pesmi

Moj oče

Kolar in kmet je bil moj rajni oče:
po vonju je in krogih les izbiral,
ki bil je naložen krog nizke kočice,
in meril, tesal je, dokler ni shiral.

Za plugom je med brazdami rad stopal,
po kmečko molil, klel in bal se toče,
dokler sadu ji vsega ni izropal,
ki mu zlatilo ga je sonce vroče.

Podiral v gozdu je nekoč spomladi,
ko novo pesem pel je veter v borih,
mužéven les je bil in zvončki mladi,
izkrvavel je tam ob ptičjih zborih.

Bo li še spretno sin vihtel sekiro,
čeprav kolesa druge bi nosila?
Bo pluga pot ga k sebi še vabila?

Udarjaj misel, jemlji pravo mero
in orji, po vseh poljih seme sej mi,
spet je pomlad povsod na zemlji žejni!

Postaja

Obisk moj gre nocoj na ono mesto,
odkoder pota v daljni svet bežijo,
ljudje in misli dragih nanj hitijo,
na svidenj kraj in na slovesa cesto.

Kolo s premišljeno se grozo giblje,
solzé drobi, ki tod na tir kapljajo,
že vlak na tračnicah se v sunkih ziblje,
s krvjo domačo zapusti postajo...

Belokranjice v kotu so ostale
v nabranih krilih, rute so zapele,
košare grozdja so nam pripeljale.

V čakalnici na tleh bodo zaspale
in v sanjah v one kraje pohitele,
kjer šelestijo trte osamele . . .

Martinova balada

Prleški motiv iz leta 1939

„**P**reljubi sosed, kar z menoj,
Martinov je večer nocoj!

Patrona vedno sem častil,
glej, on nam vince je krstil.

Skrbi pozabi, pusti svet,
čez rame torbo, z mano v klet!

Svetnik je suktnjo slekel bil
in s siromakom jo delil.

Ti pa si pravi sosed moj,
vse vino razdelim s teboj.

Preveč je suktnja luknjasta,
pa pij, kar moreš nesti ga!

Preljubi sosed, le z menoj,
Martinov je večer nocoj!

Gosi je bila polna ves,
zdaj v torbi ena je zares.

Le pit, le pit, si sosed moj,
vse vino razdelim s teboj.

Še včeraj sladki mošt si pil,
boš danes vinca se navžil.

Kaj gledaš me? Ne greš z menoj?
Več nisi — pravi sosed moj . . . ?“

Jože Krivec | Dom med goricami

8.

Zima se je vlekla. Vsi so se je naveličali. Čepeli so v koči, da bi lahko zasmrdeli. Mica jim je spet gospodinjala kakor prej, samo bolj tiha in otožna je bila. To je bila skoraj edina sprememba na njej. Le nekaj potez se je po porodu močneje vtisnilo v njeno lice. Te so ji dajale bolj izrazit ženski obraz.

Vinkovega Lojzka ni bilo več blizu. Kar je porodila, ga sploh ni bilo na spregled. Zvedel je za grožnje starega Tumpa, zato se ga je ogibal, kjer koli je le mogel. Z Mico je sicer želel priti skupaj, pa je ni bilo mogoče nikjer dobiti. Pozimi ni šla nikamor, pisati pa si ji zaradi očeta tudi ni upal. Bog ne daj, da bi bil dobil Tumpa v roke kako pismo. Mico bi vrgel prvo uro na cesto. Njemu je bilo hudo. Šele zdaj je začutil, da mu je težko tudi za otroka, ki je umrl, preden je prav zaživel. Nič se ne bi branil biti oče, saj je Mico imel rad in jo je nameraval vzeti. O, če bi živel otrok, bi bila vsa stvar v drugem tiru.

Ko le ni bilo o njej nobenega glasu, se je neko noč napravil na pot. Visok sneg je zapadel, da ga je gazil čez kolena. Mraz je pritiskal, on pa je taval kljub temu naprej in se šele pod njenim oknom ustavil. Tiho se je priklatil, kajti bal se je, da bi ga slišal Tumpa.

Komaj slišno je potrkal na okno. Ker ni bilo nobenega glasu, je potrkal močneje. Vse zaman. Iz hiške ni bilo slišati najmanjšega šuma, kakor bi bilo vse izumrlo. Naslonil se je na zid in dolgo tuhtal, kaj naj stori. Mraza ni čutil, le v obraz so ga malo ščegetale mrzle snežinke, ki so se lovile v zraku. Nato jo je poklical. Komaj sam je slišal svoj glas; skozi sneženo noč se ni nikamor razširil.

Že je podvomil, če je sploh doma. Mogoče je kam odšla. Še nekajkrat jo je poklical, nato pa je brez trohice upanja gazil po isti poti domov.

V nedeljo je vprašal pri cerkvi Fefko po Mici. Takoj zvečer je bil spet pod oknom, vendar se Mica tudi tokrat na klicanje in trkanje ni oglasila. Dobro je čula in spoznala njegov glas, pa je kljub temu molčala. Fefka, ki je spet ležala pri njej, se ni smela oglasiti.

Mici je bilo hudo, da se toliko časa ni pobrigal zanjo. Pustil jo je samo, kakor da je ne bi poznal. Še vedno ga je imela rada, le mislila je, da je on na njo že davno pozabil in jo je prišel klicat ponoči kar tako iz nagajivosti. Niti najmanj ni računala, da bi se bil zbal očetovih groženj. Včasih bi bila res potrebovala lepe besede, pa ga ni bilo od nikoder. Mnogokrat je jokala, v srcu pa je gorela tista tiha ljubezen,

ki jo je skrivala pred zunanjim svetom. Držala se je dóma, da se ne bi kazala preveč na cesti pred ljudmi.

Svoj čas se je zanesla na Lojzka in bila prepričana, da se je ne bo izogibal. Zato jo je to navidezno preziranje še bolj potrlo in v vsem tuhtanju ni mogla najti niti ene poti, ki bi jo speljala iz te razrvanosti. Priznala si je, da vsa stvar ni bila najbolj na mestu, vendar je hotela, da jo nekoč skupaj z Lojzkom popravita.

Te dolge zimske dni se tudi oče ni imel kam dati. Ob vsaki besedi je pazil, kje bi se lahko spodtaknil in zabavljaj. Tako je bil prepir v hiši. Seveda, začelo se je vedno pri Mici. Ta je največ trpela in niti mati si je ni upala več zagovarjati. Čim je kdo spregovoril kako besedo, ki mu ni bila všeč, je bil že nov spor. Včasih se je vmešala celo Fefka v prerekanje. Z njo je ravnal še strože, da bi takoj v kali zatrl uporne misli in si jo podvrgel svoji volji.

Ob neki taki priliki sta se hudo sprijela. »Tebe bom jaz učil, kako se živi! Ne boš šla svojo pot; nikar tega ne misli!« je kričal nad njo.

Fefka pa se je brž potegnila k vratom in mu zabrusila: »Bom pa šla še jaz od hiše! Mislite, da drugje nimajo kruha? Še prekmalu se me boste mogoče iznebili!«

Že je zaloputnila z vrati, on pa je še vedno strmел za njo, kakor da ne bi mogel premakniti oči. Spet je slišal nekaj novega. Zdelo se mu je, da se je oprijel greh tujine že najmlajše hčerke, in to mu je trgalo srce. Če mu gre še ta, potem bo prisiljen ravnati z Mico najlepše, čeprav jo je vedno grdil in preklinjal. Da bi moral kloniti! Bil je v stiski. Čutil je, da se vse nekam maje, pa nima moči, da bi zadržal v ravnotežju.

Pograbil je suktnjo in gazil proti kleti, zaželel si je samote. Sklonil je glavo, kakor bi ga tiščalo težko breme.

Z neko bojznijo je Mica pričakovala pomladi, ko bo treba na delo in bo prišla med same mlečneže. Posmehovali se ji bodo in jo gledali po strani, kakor bi bila zagrešila največji zločin. Vedno bo tavalala sama s svojim neizbrisljivim pečatom. Kako rada bi bila nekam zbežala, kjer je ne bi nihče poznal! S to mislijo se je borila že precej časa in končno je sklenila, da bo naredila tako kakor Murkova Majda, ki dela v tovarni v Zagrebu. Odšla je in že dve leti je ni bilo od nikoder. Domači so vedno pravili, da dobro zasluži.

Velika noč je prinesla mnogo blata. Sneg je izginil, vendar se še delo ni odprlo, ker je bila zemlja preveč napita z vodo. Le toliko so ljudje mogli obrezati, da so lahko nabrali otroci rožja za vizenico. Na veliko soboto zvečer so gorele vizenice vsepovsod. Tudi v Halozah. To leto je bila Velika noč zgodaj, zato so še bili lazi rjavi. Trava še ni predrla iz zgornje plasti zemlje.

Ljudje so očistili hiše, jih prebelili in pograbljali smeti okrog njih. Z veliko skrbjo so se pripravljali na ta veliki praznik. Na veliko soboto so nesle ženske k blagoslovu.

Večer, ko so prišli od vstajenja, so se zbrali mladi ob vizenici, ki so jo napravili na visokem hribu, da se je dalje videla.

Fantje in dekleta, vse strmi v plamen, ki liže visoko v nebo. Mladi obrazi žarijo. Celo Murkova Majda je med njimi. Za praznike se je vrnila domov. Dve leti je ni bilo, zdaj pa se smeji med mladimi, kakor bi se ji godilo najbolje na svetu. Vendar se čuti v njenem smehu toliko prisiljene, zatajevane grenkobe, da človeka zaboli v srce. Z Mico se pomakneta malo ob stran in govorita.

Fefka se veselo smeji z mladimi in jim pripoveduje o pismu, ki ji ga je pisal Jakec za Veliko noč. V njem ji pravi, da bo na pomlad dobila službo pri nekem mesarju. Z otroki bo hodila na sprehod, zato pa mora počakati na toplejše vreme.

Besede so ji vrele kar od srca in ni vedela, kako bi govorila, da bi jo več ljudi slišalo. Veselila se je službe, še bolj pa Jakčeve bližine, kjer se bosta lahko videla vsaj enkrat na teden, če že ne vsak dan. Ognila se bo vsem prepirom in ne bo ji treba več z motiko na rami hoditi na dêro. Tudi meni se odpira pot k sreči, si je mislila.

Vizenica žari. Mladi ljudje zapojejo in na njihovih obrazih se spreha svetloba plamena. Zdi se, kakor bi iz vsega lila ena sama pesem. Stojijo v sinjem pomladnem mraku, okrog njih se poraja prvo življenje v drevju in trsju, odtenki rumenih plamenov še lijejo na zahodu, kakor bi res plavala iz vsega ena sama pesem. Nocoj so se zbrali vsi skupaj. Čez nekaj dni jih bo življenje neslo vsakega po svoji poti, najdalje pa Murkovo Majdo. Mogoče bo z njo vred potegnil val življenja s seboj tudi Tumpovo Mico. Med tujimi ljudmi bi najlaže pozabila na neprijetne reči in na vse ono, kar je morala s silo dušiti v sebi.

Ponoči Mice dolgo ni bilo domov. Fefka in Jakec, ki sta dolga stala na cesti in govorila, sta se že ločila. Samo Fefka si ni upala sama domov. Morali sta priti obe skupaj. Dolgo v noč je čakala Mico blizu doma. Šele pozno je prišla ta nasproti z Lojzkom. Držala sta se za roki in veselo kramljala.

Ko sta prišla do Fefke, se je Lojzek poslovil. »Kakor sva se zmenila. Sicer se pa še vidiva.«

»Če bi se pa kaj spremenilo, ti bom sporočila!« je dejala in potegnila Fefko za roko. Tekli sta do doma in se tiho splazili v hiško. Oče in mati sta že spala.

Skoraj do jutra sta kramljali in razlagali druga drugi svoje načrte. Mica je bila vsa srečna, ker sta si z Lojzkom spet dobra, Fefka pa je govorila o Jakčevem pismu. Obe sta bili zadovoljni in sta se prikrito

smehljali očetu, ki bo kmalu ostal sam na svoji zemlji. Druga drugi sta zatrjevali, da doma sploh ni mogoče več ostati. Oče je postal zadnje čase strašno siten. Slikali sta si lepše življenje drugje, čeprav nista nič vedeli kje. Samo proč od doma, od neprestane vpreženosti! Vedeli sta, da bo doma slabo, če odideta: oče je že star in bo zmogel le malo, dela bo pa na pomlad največ. Kljub temu pa se od svojih načrtov nista v tem trenutku prav nič odmaknili. Nič ljubezni in prizanašanja nista čutili.

V prednji hiši se je premetaval na postelji Tumpa in tuhtal, da je imel že od samih misli težko glavo. Čim bolj je računal, tem bolj je lezel v zmešnjavo, iz katere ni videl nikakega izhoda. Vse je drvelo nekam od njega proč. Bil je kot na obali, odkoder gleda potop lastne hiše. Mogoče se vidi le še malo strehe, ki se tudi kmalu skrije pod gladino. On pa ne gane niti s prstom.

Tako je razmišljal skoraj do jutra in ni našel konca.

»Napravi, če veš, da bo prav! Mogoče ti bo dobro!« je govoril Tumpa drugi dan, ko mu je Mica povedala, da bi odšla rada z Majdo. Njegove besede so bile tako mehke in vdane, Mica pa je šla mimo njih. Skoraj proseče so bile. Vendar se je toliko premagoval, da ni naravnost z besedami izrazil svoje prošnje. Če ji je kaj za dom, bo sama spoznala, da ga ne sme zapustiti, ker ni razen Fefke nikogar za delo, si je mislil. Srce se mu je topilo v žalosti, solze so mu silile v oči. Stisnil se je v svoji nemoči in jih skrival. Saj je imel na svoj način otroke rad: čutil je to šele takrat, ko mu je hotel ta ali oni od hiše.

»Saj bom imela službo. Vsaj za nekaj časa bi šla, da me ne bodo gledali ljudje postrani. Potem bi se spet vrnila in vam dala vse, kar bom prislužila,« se je laskala Mica in ga ni hotela prav nič razumeti. Zdelo se je, da jo je tujina začarala in jo že pograbila v svoj vrtinec.

»Saj pravim, naredi, kakor hočeš! Nočem, da bi kdo valil krivdo svoje nesreče name. Če bi bila še otrok, bi ti povedal kako drugače. Zdaj pa sama veš, kako napraviš. Doma bo šlo težko; vidiš, da nama preostane samo še Fefka. Kako bomo delali? Jaz sem že star. Ne morem več toliko prenesti. Fefka pa tudi ne bo zmogla vsega. Če veš, da boš našla drugje večjo srečo, pojdi!«

Malo je pomislil, kakor bi hotel zbrati spet nove misli. Samemu sebi se je zdel ubog, kajti tega od Mice vendar ni tako nenadoma pričakoval.

»Svojim otrokom nisem želel nikoli kaj slabega. Seveda, če sem nad katerim včasih malo zarobantil, mu s tem še nisem želel slabo. Tudi to je včasih treba!«

Odkašljal se je, prestopil proti vratom in hotel oditi. Spet se je okrenil, kakor bi ji bil še nekaj pozabil povedati. Njegove oči so zdrknile nekam globoko, gube okrog njih so se napele. Z vso silo je zadrževal solze. Že dolgo ni jokal. Morda zadnjič, ko mu je umrla mati. Zdaj so

mu spet zalile oči solze, ko je videl, da je ne more zadržati. Kaj bi ji branil, če me ne poslušala!

»Mica, če res misliš iti, glej, da se ne izgubiš. Veš, svet je lep in skoraj vse, kar je lepo, je samo vaba. Želel bi, da bi bili vsi srečni. Saj imam samo tri otroke: vidiš, eden se je že zgubil, da ne vem za njim. Težko bi mi bilo, če bi me kdo izmed vas preklinjal in mi ne bi privoščil počitka. Pravijo, da vsaka otrokova kletev obrne očetove kosti v grobu. Tega pa le nikar ne delajte! Privoščite mi mir in počitek. Saj veste, da ga bom potreben. Moral sem v življenju dosti hudega prestati!«

Po licu so mu lezle solze, ki pa jih Mica ni videla, ker je strmela skozi okno. Potegnil je z rokavom desnice čez oči in odšel. V klet se je odvrnil in ni ga bilo na samo Veliko nedeljo k južini.

Mica se je odločila, da bo odšla čez en teden skupaj z Murkovo Majdo. Do takrat bi si lahko priskrbela tudi kovčeg, da bi zbasala vanj svoje stvari.

Proti večeru so našli Tumpa v kleti že vsega pijanega. Sedel je na debelem hrastovem štoru in tiščal v rokah slatinko žganjice, ki jo je hranil za skrajno silo zakopano v pesku pod sodi. V velikih požirkih jo je pil in mrmral sam s seboj.

»Kaj boš drugo? Pij, Tumpa! Enkrat živiš, pa še takrat nimaš drugega kot koš skrbi in jeze.«

Spet je nagnil in grdo skremžil obraz, ki je bil že ves preplavljen z enakomerno rdečico. Oči so se mu skalile, srepro je gledal predse in brundal kar naprej.

»Vsi grede od tebe; ti, seveda, delaj kot vol, da bodo imeli kaj pograbit, ko se boš stegnili. A, vraga! Pijmo! Zapijmo vse! Ničesar ne bomo vzeli seboj! Kdo bi puščal kaj onim, ki te v sili nočejo poznati!«

Pil je in pil. Ko se je že stemnilo, se je po vseh štirih vlekel ven in se zavalil čez visok prag na zemljo. Ni imel več moči, da bi se bil dvignil. Malo je še lezel ven in končno obležal na sépu. Dalje ni mogel. Vlažna in hladna zemlja mu je blažila vročino, ki je kar puhtela iz njega.

Zaspal je. Na zemlji med trsjem!

Sredi noči je padal mrzel dež. Severni veter je bril, da so kaplje skoraj ledenele. Tumpa je premočil do kože.

Proti jutru se je prebudil že trezen. Nobene moči ni več čutil v rokah in v nogah. Z največjo muko se je privlekel domov.

Legel je. Ženske z vseh bregov so se zbrale in mu delale ovitke in čaje. Vse mogoče stvari so poskušale. On pa je slabel vedno bolj in bolj.

Tretji dan je umrl.

Mico je očetova smrt globoko pretresla. Vse misli na odhod v Zagreb so jo zapustile. V njej se je nekaj tako naglo preobrnilo, da se je sama sebi čudila. Ko so drugi govorili o vzrokih nenadne očetove smrti, jo je

vselej nekaj težilo in jo vznemirjalo. Zdelo se ji je, da ima tudi ona svoj delež pri tem. Zdaj se ji je jasnilo v glavi in vedno bolj je razumevala, zakaj ji je oče razlagal na Veliko noč, naj gre, če sama tako hoče. Razumela je, da je ni mogel naravnost prositi, naj ostane. Zdaj ji je bilo hudo, da je bila tako neizprosna in trda ter ga ni hotela uslišati.

»Ubogi oče!« je večkrat vzkliknila, ko je bila na samem in je ni mogel nihče čuti. »Zakaj mi nisi rekel naravnost v obraz, kar si mislil, ali mi prepovedal iti od doma?« Šele zdaj se ji je v dno duše zasmilil.

Da, ona je bila toliko stara, da bi lahko sama sprevidela vrzel, ki bo nastala doma z njenim odhodom. Kako bi ji vendar mogel zabraniti in jo s silo zadržati doma? Želel si je srečo in ji pustil svobodo.

Mater so naložili na majhen voziček in jo peljali za pogrebom. Hotela je spremljati svojega moža na zadnji poti.

Na sedmino je prišel tudi Vinkov Lojzek. Namesto domačega sina je pomagal vse pripraviti za pogreb.

O Frančku ni bilo sledi. Odkar je odšel, se ni niti enkrat oglasil. Niso niti vedeli, kje tiči. Zato mu niso mogli sporočiti novice o očetovi smrti. Mogoče bi se spet vrnil in rad delal na lastni zemlji, ki je ostala brez gospodarja.

Toda njega ni bilo — — —

Lojzek se je prijazno razgovarjal z Mico, ki mu je pred kratkim povedala o svojem nameravanem odhodu v Zagreb. Iz vse njene izpovedi je mogel sklepati, da se je hotela izogniti njemu in ljudem. Zdaj jo je ta dogodek zmotil, morda res v zadnjem trenutku. Odločila se je, da ostane doma, kjer se bo tudi živelo. Mogoče bo malo kruha pa več trpljenja, vendar življenje bo teklo na zemlji, ki so jo obračale roke njenih dedov. Zemlja ostane, ljudje pa gredo: eni prihajajo, drugi odhajajo. Zemlja rodi iz leta v leto, katero leto več, drugo manj, ljudje pa se zdelajo in odpovejo.

»Poleti bom prišel pomagat, ko boste kosili, če se še ne bo vrnil Franček. Ko boste kaj večjega delali, kar povej!« je govoril Lojzek. Mica je čisto pozabila na tiste grenke ure, ko jo je pustil samo. Zdaj je to že popravil in zdelo se ji je, da bo to vrzel v sebi kar lahko prezrla.

Le spomin na očetovo smrt ji bo povzročil še marsikatero težko uro. Vest je neizprosen sodnik!

Ko je pomlad prehajala že v poletje, je odhajala z doma Fefka. Jakec, ki ji je poiskal službo, je prišel ponjo in ji nesel kovčeg z obleko. Doma so jo zadrževali in ji prigovarjali, naj ostane, ona pa je kljub temu šla. Dobro je vso stvar premislila. Kmalu bo mogoče Lojzek gospodar in prijaznost z lepo besedo se navadno hitro neha. Čemu bi se morala pozneje na vseh koncih pehati za službo, ki jo ima zdaj kot na dlani. Celo z Jakcem bosta blizu in nekoč bosta mogoče tudi še srečna.

Jesen je pokazala v goricah spet lepo trgatav. Sledovi toče, ki je uničila prejšnje leto pridelek, so bili še vidni le na lesu, ki ni zrastel kot po navadi.

Grozdje je lepo žarelo. Vsak večer so se po goricah oglasili glasovi veselih čričkov, ki so drobili v tiho noč. Ti glasovi so prevzeli vsakogar, da je postal in jim prisluhnil. Z drugega brega od nekod pa je prihajala pesem:

»Že čriček prepeva,
ne more več spat — — —,«

ki so jo pele haloške deklinae s tenkimi, kot kristal čistimi glasovi.

»Prihodnji teden bomo brali!« je rekel Lojzek nekega večera Mici. Stala sta v mraku pred kletjo in poslušala drobne čričke. Že dober mesec je bil pri Tumpovih. Bil je že gospodar.

Z Mico bosta morala priskrbeti denar, da bosta lahko izplačala Fefki njeno doto in še Frančku, če se bo vrnil. Nekaj je prinesel Lojzek, drugo bosta pa prigospodarila, če bodo letine dobre.

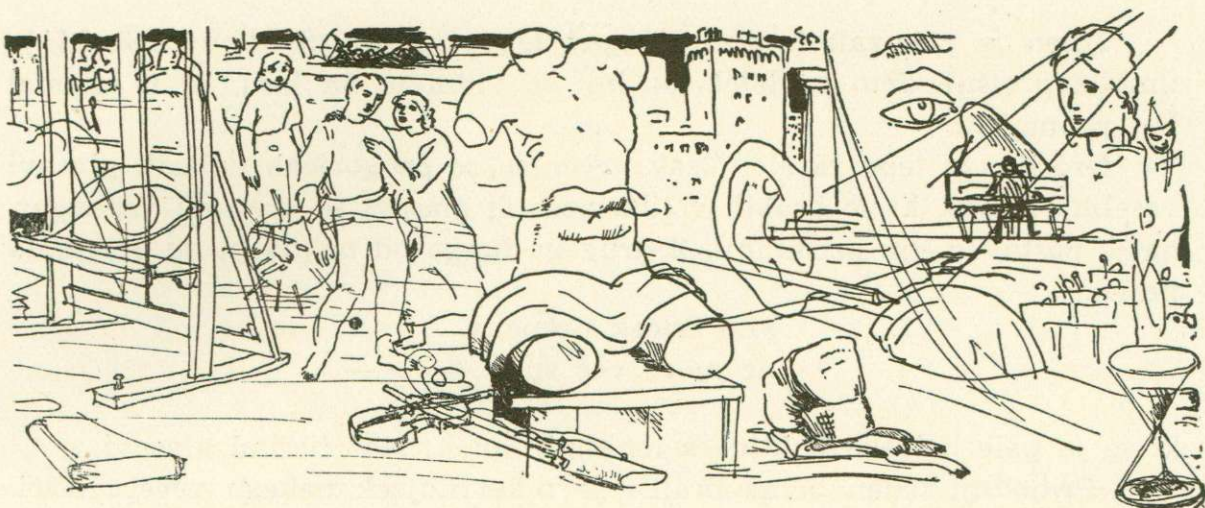
»Streha na kleti je tudi že vsa razdrapana. Treba bi jo bilo malo popraviti. Zdaj je še bolj čas in lepo vreme,« je razlagala Mica Lojzku.

Ta se je ozrl po strehi, nad katero je sanjalo zvezdnato nebo in prikimal: »Te luknje bo res treba zakrpati. In to še pred jesenskimi nalivi. Ali je še kaj škopa pri hiši, bi se lotil kar jutri?«

»O, toliko ga že še bo,« je zatrdila Mica. »Veš, oče je nameraval zidati tu novo klet. V zemljo je hotel imeti izkopano. Pa ga je prej vzelo, reveža!« Povesila je glavo in položila na srce roko, kakor bi jo bila neznaná bolečina nenadoma zbodla.

»Taka klet bi bila res lepa in potrebna. Počakajva malo, da bova odrinila prej nujnejše stvari. Mogoče jo bova lahko postavila midva. — Seveda jo bova. Samo zdaj še ne. Čez nekaj let,« je delal Lojzek načrte.

Stari Tumpov dom je spet vstajal. V njem je utihnil prepír in nerganje. Oba mlada, ki sta ga dvigala, sta od zore do mraka delala. Vse bo spet v redu. Še njena mati bo prej ali slej mogoče prišla na svoj račun, ko bo zajokala kaka majčkена stvarca pri hiši. Pleničke, ki jih je svoj čas pripravila, bodo že še prišle prav. Saj jih je sama shranila, rekoč: »Čez sedem let vse prav pride!«

Književnost

Joža Lovrenčič: Sholar iz Trente. Ep iz XVI. stoletja. Jugoslovanska knjigarna. Ljubljana 1939.

Ni redka, čeprav v vseh mogočih variantah med evropskimi narodi zgodba o Faustu, ki je nastala v času, ko je humanizem omajal trdno vero v dogme in so se ostrine tega preloma večale vse do Lutrovega nastopa, ko so prešle iz duhovnega območja v vojaška obračunavanja in še dalje. Osnovna misel vseh teh variant pa je ista. Človek, ki se oddalji svojemu Bogu in ga vse mogoče življenjske prilike vržejo vragu v naročje, in potem prebuditev vesti in človeški boj, iztrgati se iz tega oklepa. V tej navidez zelo preprosti zgodbi pa je zajeta vsa širina vsega človeškega mišljenja in čustvovanja. Tu sta oba skrajna mejnika, med tema dvema niha človek v svojem nemiru, odkar mu je zli duh v raju obljubil, da bo spoznal vse dobro in slabo in bo kakor bog. Mnogo se je o tej snovi že pisalo in razpravljalo, mnogi so se že lotili — čeprav diletantsko — njene obdelave, v Goethejevem času je ta snov visela tako rekoč v zraku in je samo čakala na človeka, ki bo zgodbo očistil vsemogoče šare in navlake in bo v njenem širokem okviru znal povedati vse o človeškovem peklu in nebu. V Goetheju je ta snov našla najglobljšega in najspretnejšega oblikovalca, tako da je nastal iz tega močan prerez človeškega nemira in iskanja, dasi tudi Goethe še daleč ni izčrpal vse tiste osnovne elementarnosti, ki jo fabula vsebuje, in je v zgodbo pritisnil marsikako mašilo.

Tudi pri nas so nekateri že pisali in razmišljali o tej naši varianti, ki je, to si upam vedno in povsod pribiti, v polni meri vredna oblikovanja. Toda Lovrenčič ni iz nje ustvaril napete duhovne drame, ki bi človeka zgrabila in ga osupnila, kot če mu kdo zašepče na uho njegove skrivnosti, o katerih je bil prepričan, da ve zanje le on sam. Lovrenčič je iz tega naredil

zanimivo zgodbo o slovenskem kmečkem študentu, ki mu rojenice pri rojstvu pojo:

Tvoje življenje
bodi lepó,
tvoje življenje
bodi težkó,
kakor nikomur
ni še biló.

Zato pa Ivančka — poznejšega Joannesa — že od rojstva spremljajo čudni dogodki. Gre v kloštrsko šolo, zaljubi se v lepo Jelvico iz Devina. Odide v Padovo, se v počitnicah vrne nazaj v Devin, kjer seveda oče brani, da bi se Jelvica poročila z ubogim študentom, in ji vsiljuje bogatega Ghibellina. Grajskemu patru pomaga v knjižnici, se zopet napoti v Padovo, a medtem izbruhne vojna med Benetkami in Habsburžani, njihovo ladjo ujamejo, nje pa vržejo v znane benečanske ječe, kjer dolgo trpe, dokler se ne rešijo s pomočjo večnega popotnika Ahasverja, ki večkrat križa Joannesovo življenjsko pot. Joannes pa se v stiski proda na trgu vragu-kockarju, zopet gre v Padovo, zopet domov, kjer ga pa ne sprejmejo, ker ni postal duhovnik. Jelvica ga je čakala; ker pa jo je oče le pretrdo silil, da naj se poroči z Ghibellinom, se utopi. Joannes pa nastopi spokorno pot na Skalnico prosit Marijo, da bi rešila njegovo dušo. In res ga reši materina molitev, ker »molitev materina je močnejša kot peklo«.

K temu še devet poglavij *Kronike Trente*, ki poje o raznih trentarskih dogodkih, zlasti o trentarskih fužinah, o Joannesovem skritem in svetem življenju in o njegovi srečni materi.

V vso to zgodbo je Lovrenčič vnesel vse polno opisov takratnega življenja, prešernega študentovskega veseljačenja, njihovega klatenja po deželi in gostovanja po gradovih. Svojsko barvo pa daje vsemu temu še mitologija, ki je je poln kobariški kot in ki jo je znal Lovrenčič spretno porabiti in povedati v prijetni obliki narodne pesmi. Vse delo, ki bo gotovo našlo pri gimnazijski mladini mnogo hvaležnih bralcev, je postavljeno v vsebini in obliki na narodno pesem, ter zato motijo koga razne pesniške licence, ki se tičejo muzike jezika, čistosti rim — ki pa so večkrat namenoma samo aliteracije in asonance — in pravilnost naglasa, v katerem je ohranjen kolorit gornje soške doline. Sicer pa to ne velja samo za Lovrenčiča, na tej bolezni bolehajo vsi naši pesniki z italijanske strani našega naroda.

Tone Čokan.

Emanuel Kolman: V svetlobah in sencah. Pesmi. 1939. Založila knjigovoznica Ivan Avguštin, Jesenice na Gor. Str. 71.

Emanuel Kolman, mlad, ambiciozen fant, katerega ime smo v zadnjih letih pogosto srečavali v naših revijah in časnikih, se je spomladi »V svetlobah in sencah« predstavil našemu literarnemu občinstvu. Morda je bil ta njegov nastop res nekoliko prezgoden in bi avtor sam svojo zbirko, če bi jo pustil še nekaj časa v rokopisu, najbrž temeljito prečistil. To vsaj lahko sklepamo po njegovih zadnjih pesmih v revijah, v katerih je napravil močan korak naprej.

Tako pa v pričujoči zbirki človek ne najde vsega tistega, kar bi morda pričakoval. Če je prava in dobra pesem res tista, ki človeka zgrabi, da se ob

nji nehote ustavi in začudi, ker se mu nenadno odkrije nekaj, doslej njemu še nepoznanega, tega pri Kolmanu večkrat ne moremo trditi. Ob vsaki njegovi pesmi se človek ne more ogreti kot bi se rad, zdi se, da mladi pesnik kljub uglajenemu ritmu, lepobesedju in sličnemu ni povedal toliko, kot bi bralec želel. Vse gre nekako pri vrhu, le prereditkokrat seže Kolman v globino, pa še pri takih poskusih se mu včasih lepa misel razblini v obrabljenih metaforah, ki jim moramo pač priznati, da imajo svojo originalno vrednost le v določenih dobah.

Kolman je lirik in zelo rad udari na žalostno, pesimistično struno, ki je značilna skoraj za vsakega pesniškega začetnika. Sam pravi, da mu »mladost joka«, da je »življenje v težke misli vpregel« in »kamor stopi, trnjeva je pot«. Sam je »mrk kot bolnik«, »mrak mu je vratar«, »v sebi čuti žalost večne lepote« in, ko mu najslajši san utone, čaka novega dne »tožen in solzan«. A včasih le prijetno iznenadi, ko zapoje:

Kres bom, ti boš mrak,
jaz bom plamenel,
lep bom in gorak.

Kolman je spreten verbalist, vendar je ravno ta njegova odlika največkrat kriva, da mu sredi bujnih metafor osnovna misel pesmi postane prešibka. S svojim leporečjem pa se človeku ne približa, temveč povzroči ravno obratno: bralec prične iskati jedro in ko tega, kar je iskal, ne dobi, razočaran obrne list. Zato pa je Kolman najboljši tam, kjer je bralcu in njegovemu občutju najbližji. Ta ozek stik najdemo zlasti v obeh ciklih, ki ju je posvetil svoji materi, in v ciklu »Skozi svetlobe in sence«, kjer ima nasutih nekaj lepih, intimnih in res prepričevalnih utrinkov.

Poleg ljubezenskih in materinskih so Kolmanu zelo ljubi religiozni motivi, v katerih ga odkrijemo kot prefinjenega pesnika drobnih verskih občutij. Sam pravi v pesmi »Moj Bog«:

Rodil sem se, da Tebi hvalo pojem?
Odkrij mi svojo svetlo preprostost,
da z njo odet Ti bom najbližji gost,
zvestó Ti vdan v kraljestvu sinjem Tvojem.

Zdi se, da Kolman ne najde prave sreče tu na naši zemlji, med svetlobami in sencami, temveč jo poskuša najti šele v onostranstvu. Ko se sprašuje, če ni v njem samem »krik po onostranosti«, kamor odhaja »poln slasti, sončne teže in miru«, se sam dokončno oprsti vsega pesimizma in »V novi sreči« sproščen zapoje:

Teme ni v meni, luč je, večno sije
in moje je telo prozorna senca,
ki v Tvojem siju čista v večnost pada.

Res, tudi v teh odkritih izpovedih vidimo vrednost Kolmanovih pesmi.

Kolman ima lep, tekoč in prijeten jezik, toda razvajeno uho moti mimo nekaterih nepravih rim (tavanjem — večnostnem, ran — sijanj, ljubijo — ob-

krožajo, deklica — radostna i. pod.), njegovo včasih le prepogosto rimanje krepko poudarjenih zlogov s stransko poudarjenimi (n. pr. vzdih — brezovih, prah — zornicah, sveta — deklica in slično). Te nepravilnosti, s katerimi je ponekod Kolman precej založen, pa bi lahko ob majhnem trudu, v korist pesmi samih, izpadle.

V splošnem kaže ta knjiga, da ima njen avtor talent in je — kot je že omenjeno — v svojih zadnjih, po tej zbirki objavljenih pesmih pokazal, da gre njegova pot navzgor. Le več samopresoje, svojskosti in globine bi mu želeli!

Jože Dular.

Fr. Škerl: Ljubljana v prvem desetletju ustavne dobe 1860—1868. Ljubljana 1938. VII + 159 str.

Doktorska disertacija, ki jo je posvetil pisec z lepo gesto svoji materi, vsebuje precej plastično sliko ljubljanske občinske politike v onem važnem razdobju, ko je jemal Bachov absolutizem slovo in se je utrjeval ustavni način vladanja. Piščeva naloga ni bila lahka. Manjkalo je sistematskih del, ki bi izčrpno obravnavala dobo od marčne revolucije do propada Bachovega absolutizma s posebnim pogledom na politično in gospodarsko življenje Ljubljane. Pregledati in predelati je moral obilo gradiva, o katerem je dal pisec račun v posebnem poglavju. V kolikor morem na podlagi posameznih primerov presoditi, je uporabil pisec gradivo skrbno in vestno.

Docela pravilno je razdelil svoj prikaz na dva glavna dela. V prvem je opisal občini politični razvoj Ljubljane in upošteval pri tem v zadostni meri tudi splošni okvir političnega dogajanja dobe. V drugem se je omejil na opis komunalnega gospodarstva. To je bilo za omenjeno dobo dopustno in primerno, ker je potekala komunalna gospodarska politika do volivne borbe leta 1868. v nasprotju z občepolitičnim razvojem skoraj brez političnih ali narodnostnih sporov.

V Ljubljani sta se vrstila v opisanem razdobju dva župana: Mihael Ambrož (1861—1864) in dr. E. H. Costa (1864—1868). Ko je bila premagana otopelost absolutistične dobe, so se pojavili vsi oni činitelji, ki so vplivali na nadaljnji razvoj mestne naselbine: ustavnost, meščanski liberalizem in narodnost. Ambrož je bil prepričan, da more biti načelo ustavnosti tako močno, da obvlada vse druge sile ter poveže vse meščane v »bratovski edinosti« za mirno in organsko rast. Toda nemška, s tem seveda protislovenska in centralistična smer liberalizma je prihajala bolj in bolj do izraza. Škodljivo je bilo, da ni rasla vzporedno z njo še slovenska narodna zavest. Pisec je odkril pri slovenskih političnih krogih polno nedoslednosti in kvarnega kompromisarstva. »Sami med seboj so govorili in poslovali nemško, resnično slovenski so bili le v stiku s kmečkim ljudstvom, ki drugega jezika ni znalo.« Kako požrtvovalno je delal župan Ambrož za blaginjo mesta, kaže dejstvo, da je moral po njegovi nenadni smrti varuh otrok prositi za podporo iz javnih sredstev.

Pod županovanjem dr. Coste so trajale slabe razmere slovenskega političnega življenja še dalje. Brez doslednosti, brez načel in brez načrtov so ravnali tudi občinski svetovalci tjavdán. Razobesili so sicer prvič slovensko narodno zastavo na magistratu, v Belcredijevi dobi celo v nekem zanosu leta 1866. postavili federalistični politični program, toda nemščina je ostala

občevalni in poslovni jezik slovenskih občinskih svetovalcev. Vse drugače so se izkazali ljubljanski Nemci. Ko se je začela pod Beustom nova doba centralizma, so se strnili pod Dežmanovim vodstvom v krepko in disciplinirano skupino, ki je znala izkoristiti znani pretep med člani Južnega Sokola in nemškega telovadnega društva. Kar dramatično se razvijajo dogodki, ko gre za župana in slovensko večino občinskega sveta, dokler ne pribore Nemci z volitvami leta 1868. večine. Zdaj je moral podleči tudi župan dr. Costa, ki ga je Dežman tudi osebno sovražil.

Mesto se kar ni moglo dvigniti iz gospodarskega mrtvila, ki je vladalo še od absolutistične dobe. Županu dr. Costu ni uspelo privabiti kakšno industrijo ali realizirati kakšen drug poizkus s pomočjo države (ustanovitev tobačne tovarne, preselitev valjarnice Južne železnice, premestitev armadnega poveljstva iz Vidma). Edini uspehi so bili: pridobitev Tivolija, ki je bil do tedaj cesarjeva last, prenos lokalne policije na mesto, koncentracija mehiških prostovoljcev leta 1864. in nastanitev vojske ter ranjencev za časa vojne leta 1866.

V komunalni gospodarski politiki so morali občinski sveti upoštevati razpoložljiva finančna sredstva. Zato se je mogel lotiti Ambrož sprva večjih del: plinske razsvetljave, ki jo je izvršil Riedinger iz Augsburga, kanalizacije in tlakovanja, ki ga je izvedel večidel Schmiedmayer iz Regensburga, naprave več vodnjakov in primernih dostopov do Ljubljane. S sodelovanjem dežele je bila spopolnjena nižja realka z višjo, enako povečana šentjakobska šola in dekliška šola pri uršulinkah. Costa je deloma nadaljeval delo svojega prednika zlasti v kanalizaciji in tlakovanju. Najvažnejši njegov uspeh pa je bil čevljarški most. Organiziranje gasilcev in ustanovitev sirotišnice nista uspela. Otroško bolnišnico je ustvaril zasebni idealizem. Ker stari finančni viri niso več zadoščali, so iskali nove. V Ambroževi dobi so uvedli pasji davek ter odprodali del Golovca, v Costovi dobi so privzeli še doklado na pivo in gostiščino ter zvišali tlakovino in užitnino. Da uravnesijo mestni proračun, so najeli leta 1866. prvo dolgoročno posojilo.

Iz vsebine sledi torej, da je skrbno izdelana doktorska disertacija predvsem pomembna za ljubljansko mestno občino, ki jo je upravičeno nagradila leta 1938. Pisec je pokazal pot, ki pelje po mojem mnenju najhitreje do temeljite in monumentalne »Zgodovine Ljubljane«. Dr. Jos. Žontar.

F. Sturm: Francosko-slovenski slovar. Prvi in drugi zvezek (A — Allu-moir — Audi — mutité), Ljubljana 1939.

Vsak, ki je že kaj več uporabljal francoske knjige, bodisi leposlovne ali pa še mnogo bolj znanstvene, mi bo z vsem srcem pritrdil, da smo tega slovarja že dolgo zelo potrebovali. Nekoliko je mašil to vrzel sicer dobri Pretnarjev slovar, a za težje tekste je odpovedal zaradi svojega majhnega obsega. Uporabljati smo zategadelj morali razne tuje, zlasti nemške slovarje. Tu so pa zopet nastopile nove težave, ker mlajši rod ne zna več toliko nemški.

K tej praktični strani pa moram takoj dodati še drugo, ki ni nič manjša, za naš celoten duhovni razvoj pa še mnogo važnejša. Slovenci nismo bili nikdar preveč navdušeni za nemško kulturo, čeprav so naše zasebne in javne knjižnice polne nemških knjig, a nemška miselnost nam je bila vedno tuja in nam je tuja ostala. Zato smo se, odkar se zavedamo samih sebe, skušali

izviti iz tega obroča, v katerega smo bili vklenjeni po sili razmer; predvojni rod se je razgledoval deloma ob ruski, deloma že ob francoski književnosti, ker sta nam obe po svoji duhovni strukturi mnogo bližji od nemške. Povojni rod, ki je v jugoslovanski formaciji naše svobode zamenjal realno gledanje na slovanstvo s prejšnjim panslavizmom, o katerem je sanjal rod pred nami zaradi svojih stisk in zaradi vseslovanskega poudarka ruske carske politike, ki je sedaj, žal, odpadel, pa se je sedaj začel vedno močneje izobraževati pri francoski kulturi, ki vedno znova dokazuje svojo preporoditeljsko moč in svojo elastičnost, ki ji jo daje sto in stoletna tradicija. Ob taki tradiciji se prožno odbijejo razne zanesenjaške ideologije, ki so za druge, kulturno ne tako prožne narode, pogubne in morajo to eksperimentiranje drago plačevati; kot nameček k vsemu temu pa je njihov žalostni delež enostranska usmerjenost duha, ki je moremo opazovati v teh dneh marsikje in ki pomenja konec vsake resnične kulture. Francoski narodni genij pa se zna obvarovati vsake ozkosti, a je tudi toliko realističen, da se ne lovi za kakšnimi kosmopolitskimi utvarami, ki pomenijo drugo skrajnost in nič manjšo nevarnost — izkoreninjenje iz svojega kroga. Vsako kulturno delo pa moramo postaviti v najtesnejši stik z življenjem naroda, ker je samo v tej zvezi obema zagotovljena ona trajnost in varnost razvoja, ki jo želimo in ki potem iz svoje polnosti lahko deli tudi drugim narodom in vsemu človeštvu.

V tem pogledu prednjačijo Francozi vsem ostalim narodom, tega se moramo in moramo učiti le pri Francozih. Važno nalogo v to smer vrše že naše šole, ki ustvarjajo temelj poznanju francoskega jezika. Poglobil pa bo to poznanje novi slovar, katerega pisanja se je lotil najbolj poklican izmed Slovencev, in upamo, da bo delo izpeljal na tej zavidljivi višini, kakor jo kažeta prva dva zvezka, do konca. O praktični strani tega slovarja nas prepričujeta že ta dva zvezka, v prvem pa še pregled francoske izgovarjave in glagolskih tvorb, ki na zgoščen način daje pregled najtežjega in najpotrebnejšega poglavja francoske slovnice.

Veseli smo začetka prepotrebne delo, veseli pa tudi trditve gospoda profesorja, ko pravi, da se je priglasilo toliko naročnikov, da bo delo lahko izhajalo redno in brez večjih gmotnih težav. Ker bila bi velika škoda, če bi tudi ta slovar zadela ista usoda, kakor je, žal, Wiesthalerjevega. Tone Čokan.

Dr. Leopold Poljanec: Pedagoška biologija. Ljubljana 1938. Slovenska šolska matica. Str. 87.

Vrsti spisov, ki obravnavajo zlasti duševno stran gojenca, je založnica pridružila prav tako potrebno biologijo. Mnogokrat pozabljamo na telesni vpliv na duševnost posameznika, zlasti pri otroku in mladostniku. Pričujoče delo, sloneče na najnovejših virih, seznanja z vprašanji telesnega življenja in njega vplivu na duševno življenje, tako biološki strani človekovega začetka, obširno o dednosti, čivčevju, možganih, očesu in gledanju, o stasu in značaju. Vsa poglavja spremljajo risbe. V zadnjem poglavju ponazarjajo tipe telesnega stasa podobe Cankarja, Tavčarja in Milčinskega (76). Dasi je o teh vprašanjih bilo v slovenščini že mnogo napisanega, je v tej obliki, ki upošteva pedagoško stran, delo nujno in posrečeno.

V. N.

Pax et bonum. Spominski listi, posvečeni sedemstoletnici minoritskega samostana v Ptuju. Izdal in založil minoritski samostan v Ptuju. Ptuj 1939.

Kakor je izdala pred leti frančiškanska provinca na zunaj zelo reprezentativno knjigo v proslavo sedemstoletnice prihoda frančiškanov v Ljubljano, tako so sedaj izdali ptujski minoriti lično knjigo, ki naj da obračun, v kolikor je mogoče, o sedemstoletnem delu ptujskega samostana.

Knjiga je razdeljena na tri dele: Minoritski red v svetu in med Slovenci, ki daje splošen pregled zgodovine minoritskega reda. Drugi del: Minoriti v Ptuju, ki se bavi predvsem z zgodovino ptujskega samostana, in tretji del: Ob sedemstoletnem jubileju, ki govori o delu ptujskega samostana za Ptuj in okolico, za probudo narodne zavesti, njihovo delo na karitativnem polju in podobno.

Članki niso sicer strogo zgodovinski, dasi so sodelovali možje, katerih imena imajo v teh vprašanih poln zvok: Fran Terseglav, škof dr. Mileta, univ. prof. France Stelè, p. Godina, ravnatelj Fr. Alič, Ladislav Mlaker, pisatelj L. Remec, a to tudi ni namen te knjige, katere glavni namen je dostojna proslavitev visokega jubileja. In temu knjiga, če opozorim še na številne slike, ki dvigajo delu vrednost, popolnoma ustreza. Prav pa bo prišla zgodovinarjem, ker je v njej zbranega mnogo gradiva, ki jim bo olajšalo delo.

Tone Čokan.

Umetnost

Razstava likovnih umetnic v Ljubljani.

S 87 deli so umetnice iz Beograda, Zagreba, Sušaka in Ljubljane napolnile Jakopičev paviljon ter tako pripravile umetnostno razstavo, ki je našla še dokaj krepak odmev v naši javnosti. Tudi če motrimo razstavo s čisto kvalitetnega zrelišča, je žela prav lep uspeh, ki sicer ni bil zgrajen na kakih programatičnih, kričavih premisah, temveč — kar je neprimerno smotrnejše — na iskrenem iskanju za čistejšim umetnostnim izrazom, temelječem na individualnem umetnostnem iskanju. Težnja afirmacije slovenske, hrvatske in srbske žene v umetnosti, ki je to pestro skupino najrazličnejših umetnostnih individualnosti povežala k skupnemu nastopu, je prav v kvalitetnem prerezu razstave našla povsem realno podlago.

Slovenske umetnice, ki so se udeležile razstave, pripadajo v glavnem dvema umetnostnima rodovoma, in sicer starejši impresionistični ter mlajši povojni generaciji. Šantel H., ki po načinu ustvarjanja spada k prvi skupini, je razstavila dvoje »Tihožitij« (št. 33, 34). Obe podobi spadata med najboljša dela na razstavi. Skrbno pretehtana kompozicija, harmonično skladen kolorit in nek neposreden, svež odnos do skromnega predmeta, so glavne odlike njenega dela. Šantel A. je razstavila oljnate slike in nekaj akvarelov. Njeno delo se nikakor ne more osvoboditi nekakega kabinetnega pečata in ponekod seže prav v amaterske podvige (akvareli). Od oljnatih podob so še najboljše »Tulpe«. Zupanec-Sodnik A. se je s svojim delom obdržala na običajni kvalitetni ravni. Stilistično je opaziti v njenem delu opuščanje starega impresionističnega načina in približevanja k novemu slikovitemu pojmovanju slikar-

skega predmeta. Namesto razdrobljenega uporabljanja barvnega elementa je stopilo v ospredje ploskovno dojetje objekta. V slikarsko kompozicijo se je na ta način vneslo neko monumentalno občutje. Interesanten je tudi kolorit, ki postaja vedno bolj »svetel«, in mislim, da je temu dejstvu iskati vzroka v zorenju našega impresionističnega rodu, saj najdemo nekaj podobnega tudi pri ostalih zastopnikih te generacije. Prav dobra podoba je »Starka z vrčem«, kjer je moči opaziti vse te stilne izpremembe. Vidna zastopnica mlajšega slikarskega rodu je Piščanec E. Njeno delo, kakor je zastopano na razstavi, kaže odločno na umetnostni razvoj, ki ga je mlada slikarica prehodila, odkar je prvič razstavila. Starejše umetnostno oblikovanje izpoveduje mala kompozicija »Snemanja s križa«. Kratka karakterizacija tega dela bi bila sledeča. Glavni poudarek podobe leži na njeni vsebini, zato je umetnica opustila točno rekrodukcijo prostora, ki je samo nakazan, plastično modelacijo teles in ravno tako tudi realni kolorit. Posebno zadnji element je samovoljen in usodnega pomena za značaj podobe. Celoten vtis barvne skale je nadvse abstrakten in spominja na srednjeveške miniature. Poslej je slikarica začela opuščati ta abstraktni način pojmovanja slikarskega predmeta in se je pričela pod vplivom splošnega razvoja umetnosti bližati naravi. Srečanje s tem novim elementom očitujejo njene krajine in tihožitja, razstavljeni na tej razstavi. Poglejmo motiv iz okolice Kranja. Postavljena pred določen izrezek iz narave je slikarica opustila stari način obdelave objekta. Pojavi se resničen prostor, predmeti se ne obravnavajo shematično, marveč individualno, edino, kar je še ostalo od starejšega načina, je barvna slika, ki se le s težavo trga od starega recepta. Dobre slike so št. 56, 62 in 57. Pregelj M. se nam pokaže na razpotju. Starejše delo »Šivilja« še spominja na starejši način pojmovanja predmeta. Vendar je zanimivo, kako dosledno se umetnica bori za končno rešitev umetnostnih problemov v okviru lastnega dela. Ekspresionistični rod, ki je v našo umetnost vnesel spoštovanje do linije kot glavnega izraznega elementa, njej nikoli ni potegnil iz rok barve kot glavne prvine njenega umetnostnega oblikovanja. V sedanjem delu (Kompozicije križevega pota) ji je prav ta prvina omogočila stopiti na podij sodobnega stilnega stanja umetnosti. Barva ji vedno bolj postaja edino sredstvo, s katerim hoče doseči i zgraditev figuralne kompozicije i prostora, ravno tako pa tudi nekega nastrojenja. Dasi je zaznavno v njenem delu šele nastajanje nečesa in ne že podčrtan rezultat, je vendar marsikatera podoba estetsko že dokaj zrela. Kralj M., ki je ob svojem možu našla pot do prefinjene igre ekspresionistične linije in abstraktnega kolorita, je ta svet zaenkrat zapustila in se z drugimi vred vkrcala na ladjo, ki jadra k bregovom realnosti. Poglejmo »Gorenjca«. Obraz starca, ki je individualiziran, prepisan točno po modelu in postavljen v prostor, kjer se realistični detajli kar preHITEVajo. Kakor pri vseh naših ekspresionistih, ki so dali slovo abstraktnosti in so krenili na pot za naravnimi resničnostmi, tako je tudi pri tej umetnici prehod od enega do drugega sveta neharmoničen, preHITEVajoč in človeku prihaja dostikrat na misel, kakor da si mora slikar šele ustvariti sredstva za osvojitve nove zemlje. Dobra podoba so »Tulpe«. Humek-Trnkoczy J. razstavlja dobri »Lastni podobi«. Morda se preveč oklepa predmeta in ji objektivna lupina sveta zaenkrat pripoveduje še preveč

zanimivosti, da bi poiskala pot navznoter. Vendar ima njeno delo solidno podlago. Remec B., ki je gotovo najbolj temperamentna slikarica med mlajšimi, se počasi umirja. Zanimivo je, kako si hoče sama na lastno pest osvojiti svet umetnosti. Opuščanje prostora oziroma eksperiment, ki naj ga nadomesti, barvna vprašanja, kompozicija, vse to se vedno znova pojavlja kot nerešena uganka, ki ji hoče priti do konca. K temu se pridruži še močno hotenje po uveljavljanju, ki je gotovo važen faktor pri trudapolnem iskanju umetnostne resnice. Tam, kjer obeta najprej navezati na trdni in tradicionalni svet, je izrezek iz resničnega sveta — krajina. »Dovje pri Mojstrani« je že krajina, ki ima globok prostor, realističen kolorit in verjetno kompozicijo. Barvno pretehtana je tudi »Podoba gdč. S.«. Edina kiparica na razstavi D. Pajnič nam je pokazala nekatere zanimive stvari. Njena glavna odlika je popoln smisel za dekorativnost. Če se k temu pridruži še estetsko vrednotenje barve, nastanejo prav dobra dela, kot sta n. pr. na razstavi oba krožnika. Ugodno rešena je tudi mala plastika (»Zamorka z otrokom«, »Otrok«), ki pa pri njej tudi ne seže preko dekorativnosti. Je pri njej zaznaven tisti prisrčni in intimni odnos žene do snovi, ki pa se ne dvigne do monumentalne statuarike. »Žena«, kjer je hotela ustvariti »pravo« plastiko in si je izbrala še zelo težak motiv drže — o kateri je moderna francoska plastika in še pred njo antika pač skoraj gotovo že povedala zadnjo besedo — ji nikakor ni uspela, kajti poleg grobega videza figure mora počivati v plastiki še mnogo drugega, kar pa v tem primeru — manjka.

Od ostalih umetnic je kvalitetno gotovo najbolj zrela Pažić S. iz Zagreba. Njene dalmatinske krajine so polne občutja in neposrednosti glede na njihovo bistveno podobo. Pravo pot za zadnjo skrivnostjo predmeta ji narekuje zrel in zadržan kolorit, ki še izpopolnjuje harmonijo njenih podob. Vilhar-Ružič B. je predvsem koloristka. Izredno prefinjena barvna skala se opira na izrazito žensko razpoloženje in ustvarja v »Primorski vasi« ali »Tihožitju 2« prav ugoden učinek. Bolj nedognana in neuravnovesena je Bešević M., ki posebno v kompozicionalni gradbi podobe odpove (prim. »Motiv iz Ulcinja«). Tudi barvno je dostikrat nekam raztrgana.

Razstava je žela s strani občinstva prav lep obisk.

S. Mikuž.

Gledališče

Naša Drama.

Spremljanje dramskega sporeda v reviji je bolj ali manj le sintetičen obris dogajanja na odru in okrog odra; poizkus, povedati le bistveno o tem, kaj je bilo igrano in morda v drugi vrsti še: kako.

Nekako tako pojmem tudi jaz svojo nalogo. Vem, da je vrsta vprašanj, ki se vsiljujejo obiskovalcu in opazovalcu naše drame in ki jim mora dati gledališki poročevalec odgovora, vendar pa tudi vem, da na tem mestu ni prostora za širše probleme. Zato sem se odločil, da bom podajal sproti le sliko repertoarja, predvsem glede na umetniško vrednost in upravičenost del, ki jih

bo nudil letošnji spored. S tem bo obenem podana že tudi umetniška in kulturna vsebina drame same kot najvišje narodne kulturne ustanove.

Kar mi ni mogoče storiti v posameznih številkah, pa bom izpolnil ob koncu sezije z obširnimi pogledom nazaj in na morebitna nova vprašanja. Ob dejanskem, že končanem sporedu, bo pogled jasnejši, sodba lažja in zaključek bližji objektivni resnici, za katero gre vsakemu enakega opravila in tudi meni.

Kronologija:

- Anton Medved, Kacijanar. Rež. prof. O. Šest; premiera 23. IX. 1939.
B. Shaw, Hudičev učenec. Rež. dr. Br. Kreft; premiera 27. IX. 1939.
F. Langer, Številka 72. Rež. prof. O. Šest; premiera 3. X. 1939.
E. Scribe, Kozarec vode. Rež. prof. O. Šest; premiera 7. X. 1939.
Sofokles, Antigona. Rež. Fr. Lipah; premiera 21. X. 1939.
A. P. Čehov, Striček Vanja. Rež. dramaturg J. Vidmar; premiera 2. XI. 1939.
Molière, George Dandin. Rež. dr. Br. Kreft; premiera 23. XI. 1939.

Če smemo verjeti prof. Šestu, je letošnji program drame tak, kakor ga bom dobesedno navedel, ker je zanimiv in nam pove marsikaj. Naš stari znanec namreč pravi: »V nas vseh so želje enake: da bi čim uspešneje vršili poslanstvo gledališča, zazibali včasih v zamišljenost našega poslušalca, mu izvabili solzo in sprostili včasih brige in skrbi v prijetnem smehu.« (GL 1939/40, 7.)

Še bolj jasno se je izrazil isti ob »Kozarcu vode«: »O sedanji uprizoritvi pa pravimo s Shakespearjem: »Mi bi radi Vam ugajali sleherni dan!« (GL 1939/40, 32.)

Šest torej govori o želji, da bi čim »uspešneje vršili poslanstvo gledališča« ter si predstavlja to poslanstvo v nekakem »zazibavanju« v premišljevanje, v »izvabljanju« solz in v »prijetnem smehu« tu pa tam. Ni težko najti Šestovim besedam realno podlago, ko poznamo način njegovega izražanja. Po njegovem je letošnji program drame nekakšen kompromis med nalogami in cilji narodnega gledališča kot najvišje kulturne ustanove (»zazibali včasih v zamišljenost... izvabili solzo«) in cilji one smeri, ki ji je posebno pri srcu zabava občinstva (»sprostili... prijeten smeh«) ter želja, da bi »ugajali sleherni dan«. Seveda je ob tem programu odvisno samo od vodstva drame in predstav druge, vesele smeri, ali ostane drama na višku, ki ga mora kot taka imeti, ako hoče uspešno vršiti svojo nalogo, ali pa se z željo po čim večjem obisku čim širših plasti občinstva skloni niže in se uvrsti med one odre, ki jih kaj radi nazivamo »provincialne«.

Zaenkrat moramo reči, da se zadnje ni zgodilo tudi pri lahkotni in igrivi, spodobno razposajeni komediji dvornih spletk in zadevic, s sicer duhovitim, a plitkim Scribejevim delom »Kozarec vode«. Ni se, pa bi se skoraj.

Dasi so se potrudili vsi interpretanti, da bi podali to, kar je pisatelj mislil, namreč da je komedija le igra, zanimiva igra ljudi, ne ljudi globokih čustev in misli, ampak zadovoljnega nasmeha in površnega življenja, ki služijo pisatelju le, da more z njimi doseči svoj smoter: zavozlati voz na dvoru kraljice Ane in ga zamotati, pa zopet brez vseh hudih posledic razmotati ter s tem izvabljati na vsakem koraku in pri vsaki domisljici le smeh, vendar dela niso dovolj približali, ker ga niti mogoče ni. Smeh, ki so ga izvabili, je površen in

bežen, kakor je površen pisatelj in kakor je bežna ali bolje: slučajnostna njegova komika. Ko pride človek iz gledališča, mu je žal, da se je smejal in ne ve, zakaj se je prav za prav smejal. A smejal se je in nemara vmes ozrl kdaj po drugih, ali ga morda kdo ne ogleduje pomilovalno. Pisatelj stavlja svoje osebe z bliskovito naglico pred nove zaplete in v zadrego, ali bolje rečeno: doseza svoj namen, ko jim ne da razživeti se: vse le šušlja in komaj diha: ozračje kraljice Ane, ki ji »revolucije niso simpatične«. In konec »zadnja poslastica« igre? Kozarec vode, ki naj bi ga podal kraljici njen in vojvodinjin ljubljenec, praporščak v gardnem polku, podere ministrstvo, ustavi vojno, reši Anglijo in razvozlja tudi spletke ter (kar je glavno) še enkrat izzove v dvorani smeh. Smisla komedije tudi Vidmar v GL ni tajil, ko je priznal, da Scribove lutke »veselo in živahno drse po odru, se lahko ljubijo, lahko sovražijo, spletkarijo druga zoper drugo, skratka lahko se igrajo, da nas zabavajo«.

Malo v zabavo, malo v pomislek je na našem odru Shawov »Hudičev učenec«, ki se na koncu razvije v pravo manifestacijo svobode — vsaj na odru. Sicer pa je to eno izmed onih Shawovih del, ki kaže relativističnost njegovega gledanja na svet v prav svojski luči. Menda bo ta moment v nemajhni meri vzrok, da so nekateri smatrali »Hudičevega učenca« le za spretno odrsko delo, da pa so mu naprtili krivdo pohujšanja in teptanja osnovnih logičnih in etičnih načel.

V bistvu je to žgoča satira na vse priučeno in lepo oblečeno, na vse, v zbranih besedah podano, a v dnu svojega bistva puhlo in lažnivo. Na drugi strani pa spozna je in resnica, nenapisana resnica, ki jo nosi vsakdo v sebi, da si se je mnogokrat niti ne zaveda, kakor se je ni zavedal hudičev učenec, ko sam ni vedel, zakaj se je dal prav za prav prijeti namesto drugega, zakaj se ni mogel niti hotel izogniti temu, kar bi ga čakalo, da se ni zadnji trenutek vse spremenilo.

V tem je veličina in pomen »Hudičevega učenca«. Toda to veličino je treba iz dela šele razbrati, treba jo je najti. Za tak razbor pa je potrebna dobra volja, ne pa prenačljiva sodba, zgrajena na pogledu skozi kakršne si že bodi naočnike.

V to smer je prišteti tudi Molièrovega »Georgea Dandina«. Naša časopisna kritika ga ni sprejela z enakimi občutki. Navajam predvsem dve, ker sta za nas važni. Prvi teh dveh kritikov se sprašuje, zakaj je prišlo danes prav to Molièrovo delo na naš oder, ko je napisal Molière marsikaj boljšega in — če hočete — za naše razmere in za naš čas bolj aktualnega. Drugi teh dveh kritikov je z delom precej zadovoljen. Predvsem zavoljo »zdravega smeha«, ki ga nudi to Molièrovo delo obiskovalcu gledališča; smeha, kakršnega so ljudje danes željni in potrebni. Na videz tako diametralni sodbi pa sta vendar obe pravilni — vsaka s svojega stališča. Prvi kritik hoče najti v delu predvsem aktualnosti. Ker je ne najde, mu delo ne ugaja. Drugi pa išče v njem razvedrila za naše dni. Ker iskano najde, je zadovoljen.

Vendar pa se zdi potrebno pripomniti, da je gledanje na to Molièrovo delo le s socialnega vidika, z vidika družabnih problemov, prepovršinsko. Z vidika socialne neenakosti, ki da je danes v oni obliki več ni, pa da zato delo nima

več upravičenosti na odru. Pa tudi sodba o »zdravem smehu« ni popolnoma točna ali boljše: ne pove vsega, kar je treba reči ob smehu, ki ga vzbuja to Molièrovo delo. Kajti smeh ob gledanju Georgea Dandina, tega tragično-komičnega prišleka v plemiškem ozračju, je smeh, pomešan s solzami in grozo, kakor točno pravi Gledališki list. Res je, da smo ob koncu, če gledamo le zunanjo zgradbo komedije, prav tam, kjer smo bili v začetku, ko nam je zaupal varani mož že v prvih besedah svoje gorje: mož upravičeno sumniči nezvesto mlado ženo, pa ji ne more do živega, čeprav ima jasne dokaze, ki pa se vsi obrnejo vedno proti njemu samemu. Če gledamo s tega vidika, se nam res zdi, da komedija ponavlja trikrat isti motiv. Toda vse drugačno sliko pa nudi idejna plat dela — prav zavoljo navideznega zunanjega ponavljanja: George Dandin na koncu, po svojem tretjem porazu ni več oni George Dandin, ki se je prej še veselil, da bo ugnal muhasto neugnanko — in ki je tudi še po drugem porazu prepričan, da se mu to posrečilo, dasi ne več tako trdno kakor prvič, kar kaže že njegovo zatekanje k Bogu za pomoč. Ta George Dandin je na koncu le še bitje, na katero se je usmerila vsa človeška hudobija in v katerem se je zbrala vsa človeška nemoč; bitje, ki več ne vzbuja smeha, ampak pomilovanje in grozo. In da je ta moment še bolj podčrtan, priključuje avtor »novo sonce«, da zasije na novo življenje, o katerem pa vemo vsi, da bo še bolj revno, kakor pa je bilo dotedanje — in o katerem je istega mnenja tudi avtor, ko položi svojemu junaku na jezik besede skrajnega obupa: besede o mlinskem kamnu, ki pa jih je Daneš, ki je sicer pokazal, da je vlogo v celoti razumel in tudi doumel, zelo ponesrečeno prikazal: povedal jih je na tak burkast način, da je vzel z njimi svojemu Dandinu skoraj vse, kar mu je prej trpečega dal.

Če pogledamo na to Molièrovo delo s tega vidika, moremo reči, da ni delo le neke dobe, ampak kaže problem, kakršen se more v bistvu prikazati kjer koli in kadar koli; seveda s tem ni rečeno, da je njega zunanja izpeljava v vseh dobah enako učinkovita — kakor tudi ne, da je delo tako, kakršno bi moralo biti, da bi mu rekli najboljše.

Enako človeško nemoč in bedo, toda v drugih okoliščinah, z drugačnimi sredstvi in z druge plati je podal tudi Čehov v »Stričku Vanji«, ki je sedaj na našem odru. Ta rahločutni in melanholični ruski pisatelj je našel dobrega interpreta v Vidmarju, kakor je našla igralska stran Molièrovega Georga Dandina in Shawovega Hudičevega učenca svojega dobrega razlagalca v režiserju Kreftu. Kdor bi pričakoval pri Stričku Vanji mnogo dramatičnega dejanja, bi bil razočaran; toda kmalu bi spoznal tudi, s kakšno toplino in prepričevalnostjo je znal doživeti pisatelj tako dolgočasno in nevažno životarjenje svojih ljudi na deželi; ljudi, ki niso leni niti nerodni, da ne bi bili zmožni najti izhoda, pa ga vendar ne najdejo, ker so malodušni; ljudi, ki trpe drug ob drugem, drug za drugega in drug zavoljo drugega, pa vendar ni med njimi nobenega, ki bi naredil konec temu trpljenju, ki bi z odločnim dejanjem presekal to morečo enoličnost. Saj je tudi ne sme presekati, te enoličnosti. Po nevihti s samoljubnim in nadložnim profesorjem ter po njegovem odhodu vsem odleže: zopet bo ob osmih zajtrk, opoldne kosilo in večerja ob svojem času. Vanja joče ob zgubljenem smislu življenja in se sprašuje, s čim naj

napolni leta, ki mu še ostanejo do groba, toda tolaži ga kakor vso družbo, da se bo po smrti odpočil, da ga »med počitkom v grobu obišejo prividi, morebiti celo prijetni«. Vesoljna drama ruske predrevolucijske inteligence, ki živi le v nadi, da bo »čez dve sto, tri sto let življenje vendar le lepo«, sama pa ima zastrupljeno kri, ker se je napojila »gnilih izparin« tako bednega in brezciljnega življenja, kakor ga živita Vanja in vaški zdravnik, se zrcali v vseh nastopajočih osebah ter seva iz vsega njihovega dejanja in nehanja, ali bolje: nedejanja in nenehanja.

Kakor pa govorita ti dve deli o človeški revščini in o bednosti življenja — pa zopet vsaka s svojo poanto in s svojo perspektivo v svet — tako je končni akord Langerjeve »Št. 72« sama in lepa vera v življenje in njega lepoto.

Je to nova, povsem svojevrstna kombinacija Frana Langerja in obenem nov dokaz njegovega obvladanja odrske tehnike. V tem delu zbudi avtor pri gledalcu pozornost do ujetnice št. 72, ki je že osemnajst let prebila v ječi iz vere v ljubezen do onega, ki jo je rešil nasilnega moža, a je brez lastne krivde ni mogel rešiti, ko so jo obsodili, pač pa je razsvetlil usodne dogodke po osemnajstih letih, ko je spisala jetnica delo o svoji nedolžnosti in je sam zaigral svojo resnično vlogo. Tu šele, na koncu drame je izražena vsa tragedija Marte, poštenega in ljubečega bitja, do smrti vdanega in moči ljubezni pokornega, tragedija ženske v vsej njeni prvobitnosti in ženskosti. V Langerjevi Št. 72 sta izpolnjeni umetniška in odrska naloga v takem skladu, da drama res zajame. Preprosto, hrepenenja polno Martino življenje je tako neposredno in prepričevalno menda prav zato, ker je njena zahteva na prvi pogled tako neznatna, a vendar tako človečanska in tako težko izpolnjiva, tudi največjih žrtev zahtevajoča želja po topli človeški bližini. V tem smislu izzveni vsa drama: jetnika se voljno vdasta v usodo; še dobri dve leti, pa se bosta sešla izven jetniškega poslopja, in ona mu bo prinesla čepico, »tisto modro čepico, ki jo ima on tako rad«. Kajti vse je lahko prenesti, samo da ima človek zavest, da ga ni varalo upanje v sočloveka — in da mu ni bila odvzeta vera v ono čisto, vse primagujočo in vse odpuščajočo trohico ljubezni. Taka rešitev, oziroma tako opisovanje in utemeljevanje oseb sicer utegne izzveneti naivno v posameznih točkah, toda take malenkosti odtehta v marsičem posrečena rešitev tako zapletene in tvegane odrske naloge, ki si jo je stavil Langer s tem delom. Odrsko nalogo vidim predvsem v podajanju morilčeve vloge, katere stopnjevanje od Jana čez Kralja pa do Levarja ni samo odlična rešitev naloge, ki jim jo je nudila drama kot taka, ampak najbolj zgovorna priča, v koliko je uspeh odrskega dela odvisen od tega, kako igralci razumejo svoje vloge ali drugače: koliko je v njih sposobnosti vživeti se v svojo vlogo in razkriti celo to, česar pisatelj s peresom ni mogel izraziti. Tak igralec doživi in jasno pokaže tudi take najgloblje, najskritejše in tudi najneznatnejše utripe človeške biti, ob katerih drugi le jecljajo ali pa se jih zavedo šele, ko pride kdo in jim tako resnico razodene.

Pravi umetniški duh je zavel na našem odru ob uprizoritvi Sofoklove »Antigone«. Vedno mlada in vedno udarna klasična umetnina je kakor balzam današnji nervoznosti in negotovosti. Le malo tragedij sem videl na našem odru, ki bi se jim klanjalo občinstvo s takim spoštovanjem. Vsak stavek

in vsaka poedina beseda je napolnjena s toliko življenjskostjo, a vendar s toliko svobodo umetniškega izraza, da niso mogle njih dojma zmanjšati niti nekatere scenične napake. Ob boju usode in v znamenju usode se odigrava dejanje; greh očetov se maščuje. Vsi, ki nastopajo, verujejo v to: zbor tebanških starcev to izpoveduje, vedež Teirezias prorokuje. Vse pa preveva neizpodbitna vera v človeka in v njegovo poslanstvo. Na odru se nagrmadi kopa strahotnih dogodkov, ki jih izziva sebično in samopašno Kreontovo ravnanje, pa vendar vlad nad vso dramo svečani mir in vdanost v voljo bogov; prizor, ki se mu mora današnji človek samo s spoštovanjem pokloniti in ga molče občudovati.

Do sedaj edina izvirna stvar je Medvedova dramatična kronika »Kacijanar«, s katero se je letošnja sezona začela. Naj se pomudim samo ob uprizoritvi. Znano je, da je Kacijanar napisan predvsem za knjigo — in da ga na odrih kolikor toliko spreminjajo. V našem primeru so »skušali odvzeti Medvedovemu delu dolžine«. Tukaj se misli očitno predvsem za nastop matelezov, banovcev in uskokov (II, 9—13) ter epizodico, ko prekolne Hojzič Kacijanarja. Dobra lastnost takega skrajšanja je v tem, da je stvar krajša, bolj zgoščena in dramatsko bolj učinkovita. Odvzeta pa ji je tudi Medvedova karakterizacija takratnega vojaka in vojaka sploh, o katerem se govori v vznesenih govorih, da se bo branil za ideje in ne vem za kaj še vse, a mu je v resnici vse to le deseta skrb. V tragediji o Maksimiljanu smo videli na našem odru vojake, ki so tehtali važnost vojne le po tem, koliko da je na dan plačano, v Kacijanarju pa žive po geslu: »Nihče nas ne vpraša, | kdo je vaš gospod | vsa zemlja je naša | doma smo povsod.« Sploh pa, če primerjamo knjižno izdajo z uprizoritvijo, vidimo, da je režija vse premalo upoštevala zakulisno učinkovitost, ki je z njo Medved svoja dogajanja stopnjeval in utemeljeval (vojaki; prepir v dvorani). Nasprotno pa je vnesena scena z banom Nadaždom na oder (dočim jo je Medved pustil na dvorišču in le mimogrede omenil); pač zato, »ker ban vidno preseneti zarotnike«. V Šestovi režiji tega ni bilo videti: Plut-ban se zadere na zarotnike, da vse ve, ti pa stisnejo zobe in meče. To je vse. Razen tega je »primaknjeno nekaj potez h karakterizaciji in osnovanju morilca Hojziča«.

Medved je čutil, da je samo trubadurstvo preslabo, pa je dodal še osebno zamero Kacijanerjevo pred divjakom, dasi ne dovolj posrečeno. Na odru je drugo zabrisano, prvo pa pretirano do smešnosti (Storija o prvem pažu Katarine). Izmed čisto sceničnih pomislekov omenjam le tega, da Šest ni mogel vzeti delu videza neutemeljenosti, prihoda in odhoda oseb na oder. Gledalec nehote pozabi na glavno dejanje in pričakuje, izza katerega ogla se bo prikazala kakšna nova oseba, kar bi bilo znamenje, da se morajo ostale zgubiti v ozadje. Učinkoviteje kakor Medved in mirneje pa je podal Šest konec drame: Kacijanarjev umor. V knjigi je govora o odsekani glavi, o truplu v jarku, tukaj pa se zgodi vse na odru in tudi glava ostane junaku. Le da se je zopet efekt, ki bi moral iz tega slediti, nekam izmuznil in se izgubil, ker je — zastor prekasno padel. Ali naj igralec drugič umira, če je že enkrat padel? Naj mar potoči Ivan vse solze za Kacijanarjem pri eni sami predstavi?

Vran.

Zapiski

Slovenica med Madžari.

Da bo podoba o kulturnih stikih med Madžari in Slovenci popolnejša, dodajam k članku »Hungarica med Slovenci«, »Čas« 1938/39, 39—42, pregled tega, kar je bilo v madžarščini napisanega o Slovencih. Med nami sicer ni bilo takih literarnih stikov, kakršni so obstajali med Srbi in Madžari, kar je že monografično obravnavano (Balás-Piri Aladár, *Magyar-szerb irodalmi kapcsolatok* 1937) ali med Hrvati in Madžari. Stiki s prekmurskim književnim delom so namreč svojevrstnega značaja. Zanima pa nas, v koliko so bili ti naši sosedeje o Slovencih kot celoti informirani. Zato bom sestavke te vrste navedel zase v prvem delu pričujočega pregleda. V drugem delu pa sledi pregled madžarskih spisov, ki govore o Slovenski krajini — saj je bila ta snov Madžarom in madžarski pišočim prekmurskim Slovencem veliko bližja in ne dokazuje madžarskega zanimanja za slovenstvo v celoti.

I.

Prvi spis, ki govori o Slovencih kot celoti, je napisal Madžarom Ivan Prijatelj na prošnjo peštanskega slavista O. Asbótha, ki je

njegov prispevek močno skrajšal. (Prijateljeva izjava.) Izšel je pod naslovom »A szlovének irodalma« (Slovstvo Slovencev) v *Egyetemes Irodalomtörténet* (Obča slovstvena zgodovina), IV. zvezek: *Uralaltajci in Slovani*, str. 643—652, Budapest 1911. — Med kratkimi oznakami glavnih pesnikov in pisateljev sta objavljeni tudi Vodnikova in Prešernova slika.

Najobsežnejša spisa o Slovencih je sestavil na osnovi Prijateljeve knjige o J. Kersniku in njegovi dobi ter Apihovega, Lončarjevega in Grafenauerjevega dela publicist dr. Robert Braun, ki ga je vojska zanesla v slovenske kraje. V reviji »Huszadik század« (Dvajseto stoletje) (1917, 193—215, je priobčil članek »A délszlávok és a szlovén kérdés kezdetei« (Južni Slovani in pričetki slovenskega vprašanja), kjer govori o mestu slovenščine med slovanskimi jeziki, o ilirizmu in slovenski miselnosti do marčne revolucije. Spis je nadaljeval pod naslovom »A szlovén nemzeti eszme fejlődése 1848-tól Bleiweis haláláig« (r. t. 289—316. Razvoj slovenske narodnostne misli od 1848 do B. smrti).

Razni leksikoni povedo tudi kaj o Slovencih, toda med redkimi vrsticami je večina napačnih ali pa

ne podajajo niti približne podobe o predmetu. Tako prinaša najuglednejši starejši A Pallas Nagy Lexikona V. (1893), 157—8 pod »Délszláv nyelvek és irodalmuk« (Južnoslovanski jeziki in njih slovstva) ne cel stolpec o slovenščini, pri čemer navaja naše slovničarje. O slovstvu pa vé avtor Ivan Bojničič, da so vse Prešernove »Pesni« izšle 1866; da so ostali pesniki Levstik, Valjavec, Stritar in da v LZ zlasti izhajajo pesniška dela. — Prav tam piše hrvatsko-madžarski leksikograf Ede Margalits 17 vrst o Prešernu (XIV, 1897, 217), ki se je navduševal za slovansko misel, toda ni bil naklonjen nasilnim prevratom, v katerih je videl le nevarnost za rojake. To, da ni mogel rojakov prepričati o škodljivosti revolucije, ga je zaeno z narodnostno bolestjo zagrenilo in pospešilo njegovo smrt. — O Trubarju je po Herzogovi Realenz. posnel 29 vrst in trdi, da je pisal v »vendskem« jeziku (404). — Révai Nagy Lexikona (1922) XV, 687 ima tudi o Prešernu nekaj splošnih ugotovitev, toda v manjšem obsegu, kot je v navedenem leksikonu. Posebej omenja »njegovo najodličnejše delo« Krst pri Savici in »najboljšo izdajo« Jurčič-Stritarjevo. V geslu je na prvem mestu oblika Preširen, v oklepaju pa Prešeren, Prešérn. — Najbolj obžalovanja vreden pa je sestavek v Irodalmi lexikon (1927), str. 1114, kjer ta »Literarni (!) leksikon v nekaj vrsticah poroča o Slovencih: da bivajo razen v drugih deželah tudi »na Madžarskem v županiji Vas in Somogy (vendi)«, med navedenimi pokrajini pa pogrešamo prekmurskih Slovencev tem bolj, ker navaja pripadnike njih narečja na Madžarskem. O slov. literaturi pa vé: najstarejši jezikovni spomenik je iz X. stol., najbližje pisano besedilo pa iz konca XVI. stol. — prvi slov. prevod biblije. Za Prešernom omenja »prav močno slovstveno življenje od srede XIX. stol. dalje, ki »želi zaklade zapadnih slovstev spojiti z narodnim duhom«. Med pripovedniki navaja Trdino in Detelo, ki »je uspešno gojil zgodovinski ro-

man«. »Najodličnejši med pesniki pa so Stritar (!), Jenko, Kersnik in Tavčar. Tudi najnovejše evropske pesniške smeri imajo zastopnike: Govekar, Caukar (!), Zupančič (!).«

»Uj idők lexikona« (1936) pozna Aškerca, Ivana Cankarja (7 vrst) in Erjavca.

Največ bi pričakovali o Slovencih v knjižici »Jugoszlávia« (1929), kjer je József Bajza očrtal zgodovino Jugoslovanov (o nas bore pol strani), večji del knjižice pa govori o notranji in zunanji politiki naše države. Ni treba poudarjati, kakšne vrednosti bi bil za obe strani spis, ki bi naše sosede informiral o našem gospodarskem in kulturnem življenju na osnovi stvarnih podatkov. S tega gledišča je ta knjižica zgrešena in docela nepopolna.

Še manj pove o Slovencih Sándorja Bónkálója knjiga »Szlávok«, ki je skušala med vojsko (1915) zadostiti površnemu zanimanju za vstajajoče slovanske narode. Ta je k Slovincem prišteval tudi prebivalce v županiji Vas in Zala na Madžarskem (str. 47), na 131. str. pa je pod naslovom poglavja »Szlávénék« zapisal še: »(Vendek.)«, dasi menda nikjer niso Madžari v tisku istovetili vseh Slovencev z »Vendi«. O Slovencih podaja na str. 131 do 135 nekaj o naselitvi, o razširjenosti in omiki, kjer omenja zlasti šolstvo. Pri prekmurskih Slovencih napačno trdi, da se (vsi) imenujejo »bőmhéci« (N. B. je to madžarska oblika za slov. bojnéc); neresnica je tudi, da je »popolnoma madžarsko« vse njih izobraženstvo z duhovniki vred in da svojega jezika ne goje v slovstvu, češ da niti lastnih molitvenikov nimajo (imeli pa so celo tednik!). Zadnjo stran je namenil »slovenskemu vprašanju«, katerega začetnik je V. Vodnik. »Laibach« mu je »Lubján« (menda v slovenščini?) in »najbolj znani sodobni panslaviistični pesnik je Slovenec Aškerc«. Stvarnejšo podobo zlasti z jezikovnega zrelišča je podal slavist István Kniezsa v knjižici »A szlávok« (1932), a tudi tu ni mnogo govora o Slovencih, posebno ne o naših sodobnih vprašanjih.

Dr. Lászlo Hadrovics je napisal članek »A szlovének« v Magyar szemle 1939, 49—57.

Poleg redkih madžarskih informatorjev je največ pisal za Madžare o Slovencih dr. Avg. Pavel. Razen spisov o prekmurskih stvarih je napisal tudi članke, ki se tičejo slovenske celote. Tako v razpravi Hunyadyjci v južnoslovanskem ljudskem pesništvu (v letnem poročilu somboteljskega muzeja 1927) govori tudi o slovenskih pesmih o Kralju Matjažu, iz katerih je prevedel odlomke.

O slovensko-madžarskih stikih je pisal v reviji Magyar irás (Košice) 1933, 458—460, kjer navaja slovenske prevode iz madžarščine. Podobno je v »Literaturi« 1937, 26, objavil članek »Madžarsko-južnoslovanski kulturni stiki«, poudarjajoč poročanje slovenskih listov o madžarski kulturi in nujnost obojestranskega spoznavanja.

Kako naj se tako prizadevanje vrši, je pokazal v reviji Vasi szemle, ki ji je glavni urednik. V zadnjih štirih letih je to edina madžarska revija, ki stalno poroča o Slovencih. Poleg prekmurskih stvari je poročal o madžarskih pisateljih v slovenščini (prevodi v »Slovincu«, 1936, 214); o madžarskih grobovih pri Mariboru (1937, 381); o slovenskih knjigah (Stele, Monumenta..., 1935, 116, 287; Slovenska krajina, 1935, 288; Stele, Umetnost zapadne Evrope, 1936, 302; Novak, Izbor prekmurske književnosti, 1936, 303; Baša, Prekmurske pesmi, 1937, 199; Ramovš-Kos, Brižinski spomeniki, 1938, 267; Ramovš, Kratka zgodovina slovenskega jezika I., 1938, 267; Ruppel, Sacr. prompt., 1938, 269). V članku »Hungarica in Slovenia« (1939, 103—105) glosira Grivčevega Koclja, Novakova Hungarica med Slovenci ter hungarica v nekaterih revijah.

Madžarska izvorna literarna tvornost ni segla po slovenskih motivih. Dve pesmi pa se le nanašata na naše ozemlje, dasi se v njiju pesnik ne dotika njenih značilnosti ali njenega življenja. Sam Petöfi je namreč doživel svojo pesem »Na Dravi« v Mariboru, kar je zapisal pod naslov.

Podobno je po naključju lokalizirana pesem Andrása Aratója »Dež v Sloveniji« (Kalangya, 1939).

Ivan Cankar v madžarščini.

Danes tvorijo prevodi iz Cankarjevih del in zapiski o njem ter v zvezi z njim o Slovencih že posebno poglavje v madžarskem zanimanju za Slovence in njih kulturo.

Prvi je omenil Cankarja kritik Mohácsi Jenő v Nyugatu I. 1930, češ da ga je pisatelj Nexö opozoril na prevod Hlapca Jerneja v nemščino. Mohácsi slavi v kratkem zapisku Cankarjev biblični slog. — »Uj idők lexikona« 1936 ima o Cankarju sedem vrst, navaja dela Na klancu, Za križem in Potepuh Marko z opozorilom, da »je opisal tudi med Slovenci priljubljeno dobo kralja Matjaža«.

Prva je prevajala Cankarjeve črtice v madžarščino Jella Maritschnigg. (Prevodov J. Kontlerja v tedniku Népujság v Lendavi ne upoštevam.) V katoliški literarni reviji Vigilia so v prvi številki prvega letnika (1935) objavljeni pod skupnim naslovom »Tri postaje« prevodi črtic A datolyak (11—13), A fekete kávé (13—16) in Vriizsgyenec (16—18, Vrzdenc, madžarski naslov ni jasen). Tako je bil Cankar postavljen na odlično mesto ob pričetku moderne, prelomne revije in ta okolnost je tem bolj opozarjala na Madžarom neznano ime. Zato so posebej razveseljive spremne besede prevajateljice s pričetkom: »Mi, ki smo neposredni sosedje slovenskega naroda in smo živeli z njim v isti monarhiji, ne moremo zaostajati v njega spoznavanju in to iz več razlogov. Prvi vzrok je ta, da je Cankar v svoji leposlovni umetnosti poudaril tako globoke duhovne vrednote, in sicer v književnosti, ki je po svojem izvoru ljudska in ki more biti nam velik kažipot, ko pri nas mnogi menijo, da je ljudska književnost istovetna z realizmom in naturalizmom, ki sta sterilizirana od vsega duhovnega... Njegova burna slovanska duša često preplavlja sleherni red, toda dela mu preveva tolika pristna vera, tolika poduhov-

ljenost, da najdejo bralci v njem le radost, naši pisatelji pa vidijo v njem vzgled, da si duhovnost in ljudskost ne nasprotujeta.«

Naslednje leto je pričela kat. družinska polmesečna revija »Élet« objavljati prevode Cankarjevih črtic: Večerna molitev (Az esti imádság; 1936, 275—276, anonimno), Srečanja s smrtjo (Moje življenje VII; Szemben a halállal, 1936, 595—596; prev. Thurzó Gábor), Desetica (Egy tallér, 1937, 214—215; prev. Szabó Tivadar, ki je menda tudi prevajalec prve), Otroci in starci (Gyerekek csodálkoznak, 1937, 490—491, Moldoványi Ilonka). — Ob prvi teh črtic je opomba o Slovencih, ki sta med njimi Finžgarjevo in Pregljevo ime prišli čez mejo, Cankarja pa je odkrila Literarische Welt. Pristransko označuje C. delo kot zgolj pesimistično. Vsi prevodi so prirejeni po nemščini.

V oktobru 1937 pa je v prevodu slovenskega rojaka dr. Avgusta Pavla prišla med Madžare prva knjiga iz slovenske književnosti: Cankarjev Hlapec Jernej ter Potepuh Marko in kralj Matjaž. Po večletnem prizadevanju mu je uspelo, da je delo založila »Nyugat«. Pavel je kot slovenski slavist, hungarist in še madžarski pesnik blesteče besede bil edini zmožen prevesti obe deli iz izvornika v najlepšo madžarščino. (Več o tem prevodu gl. »Slovenec«, 1937, št. 252.) Prevajalec je napisal tudi pet strani uvoda o pisatelju in značaju prevedenih del. Kakšnega pomena je ta prevod za spoznavanje Slovencev med Madžari, dokazuje dolga vrsta poročil o njem, vrsta, kakršne menda ni vzbudil noben prevod Cankarja v nobenem jeziku. Mnoge teh ocen poudarjajo tudi to, da Madžari doslej niti za slovenski narod niso vedeli, še manj pa za njegovo slovnost, ki se ponaša s tako odličnimi stvaritvami. Prav je, da namesto zamujenega poročila o tem prevodu objavi DiS seznam teh madžarskih ocen, ki utegnejo biti kdaj še uporabno gradivo:

B. N. J., Vasvármegye (Szombathely), 7. nov. 1937.

Bálint György, Pesti Napló, 19. novembra 1937.

T. t., Pester Lloyd, 14. nov. 1937.

K. Holler Erzsébet, Magyarország, 5. dec. 1937.

Nagypál István in Nagy Lajos, Nyugat, 1937, 458—460.

Hír (Szombathely), 25. dec. 1937.

Murányi-Kovács Endre, Szocializmus, 1937, 567—568.

Bóka László, Az ország útja 1937, 70—71.

Kállay Miklós, Képes krónika, 1938, 25.

Soós László, Napkelet, 1. marca 1938.

Dr. Kohlmann Dezső, Egy világ híró szlovén író regényei a magyar nyelven (Romani svetovno znanega slovenskega pisatelja v madžarščini). Napló (Subotica), 20. marca 1938.

Szenczei László, Erdélyi Helikon (Cluj), 1938, št. 1.

Marék Antal, Tátra (Košice), 1938, št. 3.

Bárdosi Németh János, Vasi szemle, 1938, 101—103.

Kázmér Ernő, Kalangya (Novi Vrbas), 1938.

Literatura, 1938, 173.

Reményi József (Cleveland), Magyar Minerva, 15. junija 1938.

A. Pavel je napisal o Cankarju članek v »Napkelet« 1939, oktober in prevedel pesem Sodba.

II.

Madžarom so bila zlasti pred prvatom najbližja prekmurska vprašanja; zato so se nekateri izmed njih ukvarjali z njimi, znatno pa so raziskavali domače življenje tudi slovenski rojaki, ki so pisali madžarski.

V knjižni obliki so bila objavljena sledeča dela: Johann Csaplovics, Croaten und Wenden in Ungern (1829), kar je prevod iz madžarske revije Tudományos gyűjtemény, 1828; Agost Pável, A vas hidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana (Glasoslovje cankovskega slovenskega narečja, 1909); Ferencz Gönczi, A zalamegyei vendek (Vendi v zalski županiji, 1914); Sándor Mikola, A vendség multja és jelene (Minulost in sedanost vendstva, po l. 1926). Sem moremo šteti

tudi J. Melicha in S. Mikola *Quelques remarques sur la brochure intitulée: »La question du Prekmurje étudiée et présentée par M. Slavič,«* (1919), pisana za madžarske koristi na mirovni konferenci.

V obsežnejših člankih podajajo celoten opis pokrajine in prebivalstva ali pa obravnavajo posamezna področja ti-le avtorji: Bálint Bellosics je pisal o »Vendih v zalski in železni županiji« v delu o avstro-ogorski monarhiji v besedi in podobi, str. 251—262. — Podoben spis je objavil Elek Sinkovics v »Vasvármegye monografiája« (1898, 387—392, prev. V. Novak v Trgovskem listu, 1939, št. 69). Svojevvrsten je prispevek prekmurskega pisatelja Jožefa Košiča »Ali so na Madžarskem Vandali?« (Tudományos gyűjtemény, 1827), dokazujoč, da so prekmurski Slovenci potomci Vandalov (kar najdemo tudi v Predgovoru Küzmičevega Nouvega Zákona).

Vsi ti doneski so pretežno narodopisnega značaja. Dopolnjujejo jih Bellosicsevi prevodi narodnih pesmi v Ethnographiji (1890—1892) in njegovi članki v Alsólendvai Híradó 1890, Uj idők (1896) in Turisták Lapja (1896).

V novejšem času je razpravljal o narodopisju Avgust Pavel v uvodu svoje dialektološke študije in v razpravah Zbirka prekmurskega narodnega blaga in zgodovina dosedanjega zbiranja (Nyelvtudomány, 1916) ter Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev (Ethnographia - Népelet, 1927, prevod v Etnologu, 1931). Manjše prispevke je objavil v »Vasi szemle«: o otroški igri »Križ-kraž, krao Matjaž« (1937, 381), o vraži v času suše (1938, 359), o kačjem pastirju (1939, 107, 189).

Ilustriran članek o življenju prekmurskih Slovencev je objavil rajni prekmurski rojak prof. dr. Franc Ošlay (»Andek«, Ifjuság és élet, 1929, 93—101).

O prekmurskem narečju je izmed Madžarov pisal največ Oskar Asbóth, nemški v Jagičevem Archivu in Roczniku slavisticznem, madžarski pa v svojih delih o slovanskih izposojenkah v madžarščini ter v

posebni razpravi o prehodu j v gy v prekmurščini in madžarščini (1908). V svojih delih o slovanskih izposojenkah je pritegnil prekmurščino tudi János Melich.

Največ je objavil s tega področja Avgust Pavel. Poleg omenjene knjige in etnografskih razprav, ki vsebujejo jezikoslovno gradivo, je napisal razpravo o jeziku prekmurske publicistike (Nyelvtudomány, 1916). Manjše prispevke je objavil v »Vasi szemle« (Tabor, 1935, 277; Kukučimba, 1936, 118; Pinka-Lendava-Bömhéc, 1936, 398).

Odstavke z zemljepisnimi in statističnimi podatki o prekmurskih Slovencih vsebujejo razna starejša dela o Madžarski. Najvažnejše je Pála Balogha »A népfajok Magyarországon« (Ljudstva na M., 1902) s številčnimi narodnostnimi podatki.

Iz prekmurske zgodovine je objavil odlomke dr. Fr. Ivanóczy (Szombathelyi ujság, 1900). Protestantizem obravnava Sándor Payr v svojih delih »Egyháztörténeti emlékek« (1910) in »A Dunánt. ev. egyh. története I.« (1924), podatke o katoliških župnijah pa vsebuje Gyule Géfina A szombathelyi egyházmegye története I—III (1929/30). — Za slovstveno zgodovino je važna J. Melicha Bibliografija prekm. književnosti (Magyar könyvszemle, 1902 in 1908). — O Štefanu Küzmiču sta napisala članek E. Szalóky in S. Mesterházy (1911). — Umetnostne spomenike obravnavajo vsa večja pregledna dela s tega področja (gl. zbornik Slovenska krajina, 126—127. Pozneje je izšlo neuspelo delo M. Ernst, A dunántúli falfestés közép-kori emlékei 1935.).

Primerjava med slovenskimi hugarica in madžarskimi slovenica nam kaže, da Madžari niso nič več storili za medsebojno spoznavanje kot Slovenci. In še precejšen delež tega so jim opravili Slovenci. Tudi njihov primer dokazuje, kako nenaravno je, da se oboji bolj zanimamo za malenkosti oddaljenih narodov kakor za svoje sosede. Dokler nas ne bo družila kultura, bo sleherno prizadevanje za prijateljsko sožitje brez osnov.

Vilko Novak.

Dom in svet v 52. letniku 1940

V stiski domačih razmer in grozoti zunanjega sveta je Dom in svet stopil strahoma v novo polstoletje svojega obstanka. Toda kakor da bi mu bilo leto zastoja v odpočitek, se je v 51. letu vrgel v nov razmah, se pomladil ter dokazal, da je tudi v novem rodu polno življenja in ljubezni do duhovnega ustvarjanja, vdanosti Lepoti in Vednosti, in to v času, ki je vsem bolj prijazen kot tem nebeškim modricam. Letošnji Dom in svet je s svojim velikim obsegom — s 624 stranmi je največji v zadnjih letih! — potrdil vsaj to, da se je zbrala nova dominsvetovska družina, ki hoče delati, ustvarjati in sprejemati naše in tuje kulturno življenje ter ga oblikovati in razlagati iz svojega gledanja, ki naj bo religiozno, vsekakor pa etično in protimaterialistično. Pa tudi to, da smo v tem letu, v katerem smo morali ustvarjati nov temelj z novimi močmi, zbudili sile, ki imajo v sebi navdih in moč za najvišje razpetje kril, kar daje Domu in svetu poroštvo samo za razvoj navzgor.

Veseli smo, da moremo naročnikom obljubiti sodelovanje vseh letošnjih sotrudnikov, tako pesnikov Vide Tauferjeve, Severina Šalija, Dušana Ludvika, Ivana Čampe, Jožeta Dularja, Vinka Beličiča, Stanka Vuka, Vinka Žitnika, Jožeta Kastelica, Leopolda Staneka itd., kakor tudi pisateljev Ivana Preglja, Fr. Bevka, N. Velikonje, Lee Faturjeve, Mat. Malešiča, M. Javornika, Helene Jakličeve, J. Krivca, Fr. Kunstlja, V. Zormanca, Fr. Lokarja, J. Plestenjaka, St. Janežiča itd. ter dramatika J. Žigona. Ti in drugi, tudi starejši, bodo pisali novele ob glavni povesti »Ograd«, ki jo bo vse leto priobčeval v reviji znani pisatelj Janez Jalen. Dejanje se bo godilo v begunjski ženski kaznilnici. Ne bomo navajali podrobneje leposlovnega gradiva, ki bo predstavljalo tudi v prihodnje glavno vsebino revije, ustanovljene v prvi vrsti razvoju slovenskih umetnosti in njihovi problematiki, temveč omenjamo samo nekaj člankov, ki bodo priobčeni že v prvih številkah. Tako se bomo spominjali bolgarske moderne književnosti (Atanasov), domače narodne pesmi (dr. I. Grafenauer), jubileja poljsko-francoskega pianista Fr. Chopina (dr. V. Vodusek), Verlaina (T. Čokan), Vebrove filozofije (J. Žlebnik), umetnostno zgodovinskih vprašanj ob Jelovšku (St. Mikuz) ter drugih domačih in tujih, zlasti slovanskih kulturnih dogajanj. S pesniškimi prevodi svetovnih pesniških veledel, kakor so Verlainovi religiozni soneti iz knjige »Modrosti« (I. Čampa), ali Mickiewiczova sedaj zopet aktualna »Knjiga romanja poljskega naroda«, ali Puškinova tragična usoda poljske ujetnice v Bakčisarajskem vodnjaku, bomo uvajali bralce v svetovno, zlasti v slovansko pesniško zakladnico. Ni potrebno še posebej podčrtavati, da bomo z ocenami in poročili spremljali vsako kulturno dejanje doma in v svetu, kakor smo ga doslej v rubrikah Razglednik in Zapiski. Zunanjo opremo bodo krasili domači likovni umetniki, katere bomo tudi sicer predstavljali v umetniških prilogah.

Ko naznanjamo novi 52. letnik Doma in sveta, se obračamo obenem tudi na vse nekdanje, sedanje in nove sotrudnike s prošnjo za sodelovanje, na naročnike pa, da ostanejo zvesti tej katoliški leposlovni reviji s tako častitljivo tradicijo, ki nas vse opominja, da varujemo dediščino očetov in jo razvijamo za bodočnost.